भट्टिकाव्यम्

Exported from ambuda.org on 2025-12-24 07:11:52 UTC

1.1

अभून् नृपो विबुधसखः परंतपः श्रुताऽन्वितो दशरथ इत्युदाहृतः,गुणैर् वरं भुवनहितच्छलेन यं सनातनः पितरमुपागमत् स्वयम्।

1.2

सोऽध्यैष्ट वेदांस्, त्रिदशानयष्ट, पित् न्पारीत्, सममंस्त बन्धून्,व्यजेष्ट षड्वर्गमरंस्त नीतौ, समूलघातं न्यवधीदरींश् च।

1.3

वसूनि तोयं घनवद् व्यकारीत्, सहासनं गोत्रभिदाऽध्यवात्सीत्,न त्र्यम्बकादन्यमुपास्थिताऽसौ, यशांसि सर्वेषुभृतां निरास्तत्।

1.4

पुण्यो महाब्रह्मसमूहजुष्टः संतर्पणो नाकसदां वरेण्यःजज्वाल लोकस्थितये स राजा यथाऽध्वरे वह्निरभिप्रणीतः।

1.5

स पुण्यकीर्तिः शतमन्युकल्पो महेन्द्रलोकप्रतिमां समृद्ध्याअध्यास्त सर्वर्तुसुखामयोध्या मध्यासितां ब्रह्मभिरिद्धबोधैः।

1.6

निर्माणदक्षस्य समीहितेषु सीमेव पद्मासनकौशलस्यऊर्ध्वस्फुरद्रत्नगभस्तिभिर् या स्थिताऽवहस्येव पुरं मघोनः।

1.7

सद्रत्नमुक्ताफलवज्रभाञ्जि विचित्रधातूनि सकाननानिस्त्रीभिर् युतान्यप्सरसामिवौघैर् मेरोः शिरांसीव गृहाणि यस्याम्।

1.8

अन्तर्निविष्टोज्ज्वलरत्नभासो गवाक्षजालैरभिनिष्पतन्त्यःहिमाऽद्रिटङ्कादिव भान्ति यस्यां गङ्गाऽम्बुपातप्रतिमा गृहेभ्यः

1.9

धर्म्यासु कामाऽर्थयशस्करीषु मतासु लोकेऽधिगतासु कालेविद्यासु विद्वानिव सोऽभिरेमे पत्नीषु राजा तिसृषूत्तमासु।

1.10

पुत्रीयता तेन वराऽङ्गनाभि रानायि विद्वान् क्रतुषु क्रियावान्विपक्रिमज्ञानगतिर् मनस्वी मान्यो मुनिः स्वां पुरमृष्य शृङ्गः

1.11

ऐहिष्ट तं कारयितुं कृतात्मा क्रतुं नृपः पुत्रफलं मुनीन्द्रम्,ज्ञानाशयस् तस्य ततो व्यतानीत् स कर्मठः कर्म सुताऽनुबन्धम्।

1.12

रक्षांसि वेदीं परितो निरास्थ दङ्गान्ययाक्षीद्धितः प्रधानम्,शेषाण्यहौषीत् सुतसंपदे च, वरं वरेण्यो नृपतेरमार्गीत्।

1.13

निष्टां गते दक्रिमसभयतोषे विहित्रिमे कर्मणि राजपत्न्यःप्राशुर् हुतोच्छिष्टमुदारवंश्यास् तिस्रः प्रसोतुं चतुरः सुपुत्रान्।

1.14

कौसल्ययाऽसावि सुखेन रामः प्राक्, केकयीतो भरतस् ततोऽभूत्,प्रासोष्ट शत्रुघ्नमुदारचेष्ट मेका सुमित्रा सह लक्ष्मणेन।

1.15

आर्चीद् द्विजातीन् परमाऽर्थविन्दा नुदेजयान् भूतगणान् न्यषेधीत्,विद्वानुपानेष्ट च तान् स्वकाले यतिर् वशिष्टो यमिनां वरिष्ठः।

1.16

वेदोऽङ्गवांस्तौरखिलोऽध्यगायि शस्त्राण्युपायंसत जित्वराणि,ते भिन्नवृत्तीन्यपि मानसानि समं जनानां गुणिनोऽध्यवात्सुः,

1.17

ततोभ्यगाद् गाधिसुतः क्षितीन्द्रं रक्षोभिरभ्याहतकर्मवृत्तिःरामं वरीतुं परिरक्षणार्थं, राजाजिहत् तं मधुपर्कपाणिः।

1.18

ऐषीः पुनर्जन्मजयाय यत् त्वं, रूपादिबोधान् न्यवृतच् च यत् ते,तत्त्वान्यबुद्धाः प्रतिनूनि येन, ध्यानं नृपस् तच्छिवमित्यवादीत्।

1.19

आख्यन् मुनिस् तस्य शिवं समाधेर्, विघ्नन्ति रक्षांसि वने क्रतूंश्च,तानि द्विषद्वीर्यनिराकरिष्णुस् तृणेढु रामः सह लक्ष्मणेन।

1.20

स शुश्रुवांस्तद्वचनं मुमोह राजाऽसहिष्णुः सुतविप्रयोगम्,अहंयुनाऽथ क्षितिपः शुभंयु रूचे वचस् तापसकुञ्जरेण।

1.21

मया त्वमाप्थाः शरणं भयेषु, वयं त्वयाऽप्याप्स्महि धर्मवृद्ध्यै,क्षत्रं द्विजत्वं च परस्पराऽर्थं, शङ्कां कृथा मा, प्रहिणुस्वसूनुम्।

1.22

घानिष्यते तेन महान् विपक्षः, स्थायिष्यते येन रणे पुरस्तात्,मा मां महात्मन् परिभूर्योग्ये न मद्विधो न्यस्यति भारमग्र्यम्।

1.23

क्रुध्यन् कुलं धक्ष्यति विप्रवह्निर्, यास्यन् सुतस् तप्स्यति मां समन्युम्,इत्थं नृपः पूर्वमवालुलोचे, ततोऽनुजज्ञे गमनं सुतस्य।

1.24

आशीर्भिरभ्यर्च्य मुनिः क्षितीन्द्रं प्रीतः प्रतस्थे पुनराश्रमाय,तं पृष्ठतः प्रष्ठमियाय नम्रो हिंस्रेषुदीप्ताप्तधनुः कुमारः।

1.25

प्रयास्यतः पुण्यवनाय जिष्णो रामस्य रोचिष्णुमुखस्य घृष्णुःत्रैमातुरः कृत्स्नजिताऽस्त्रशस्त्रः सध्र्यङ् रतः श्रेयसि लक्ष्मणोऽभूत्।

1.26

इषुमति रघुसिंहे दन्दशूकाञ् जिघांसौ धनुररिभिरसह्यं मुष्टिपीडं दधानेव्रजति, पुरतरुण्यो बद्धचित्राऽङ्गुलित्रे कथमपि गुरुशोकान् मा रुदन् माङ्गलिक्यः

1.27

अथ जगदुरनीचैराशिषस् तस्य विप्रास्, तुमुलकलनिनादं तूर्यमाजघ्नुरन्ये,अभिमतफलशंसी चारु पुस्फोर बाहुस्, तरुषु चुकुवुरुच्चैः पक्षिणश् चाऽनुकूलाः।

2.1

वनस्पतीनां सरसां नदीनां तेजस्विनां कान्तिभृतां दिशां चनिर्याय तस्याः स पुरः समन्ता च्छ्रियं दधानां शरदं ददर्श।

2.2

तरङ्गसङ्गाच् चपलैः पलाशैर् ज्वालाश्रियं साऽतिशयां दधन्तिसधूमदीप्ताऽग्निरुचीनि रेजुस् ताम्रोत्पलान्याकुलषट्पदानि।

2.3

बिम्बागतैस् तीरवनैः समृद्धिं निजां विलोक्याऽपहृतां पयोभिःकूलानि सामर्षतयेव तेनुः सरोजलक्ष्मीं स्थलपद्महासैः।

2.4

निशातुषारैर् नयनाऽम्बुकल्पैः पत्राऽन्तपर्यागलदच्छबिन्दुःउपारुरोदेव नदत्पतङ्गः कुमुद्वतीं तीरतरुर् दिनादौ।

2.5

वनानि तोयानि च नेत्रकल्पैः पुष्पैः सरोजैश् च निलीनभृङ्गैःपरस्परां विस्मयवन्ति लक्ष्मी मालोकयाञ्चक्रुरिवादरेण।

2.6

प्रभातवाताहतिकम्पिताकृतिः कुमुद्वतीरेणुपिशङ्गविग्रहम्निरास भृङ्गं कुपितेव पद्मिनी, न मानिनी संसहते ऽन्यसङ्गमम्।

2.7

दत्ताऽवधानं मधुलेहिगीतौ प्रशान्तचेष्टं हरिणं जिघांसुःआकर्णयन्नुत्सुकहंसनादान् लक्ष्ये समाधिं न दधे मृगावित्।

2.8

गिरेर् नितम्बे मरुता विभिन्नं तोयाऽवशेषेण हिमाभमभ्रम्सरिन्मुखाऽभ्युच्चयमादधानं शैलाऽधिपस्याऽनुचकार लक्ष्मीम्।

2.9

गर्जन् हरिः साऽम्भसि शैलकुञ्जे प्रतिध्वनीनात्मकृतान् निशम्यक्रमं बबन्ध क्रमितुं सकोपः प्रतर्कयन्नन्यमृगेन्द्रनादान्।

2.10

अदृक्षता ऽम्भांसि नवोत्पलानि, रुतानि चा ऽश्रोषत षट्पदानाम्,आघ्रायि वान् गन्धवहः सुगन्धस् तेनाऽरविन्दव्यतिषङ्गवांश् च।

2.11

लताऽनुपातं कुसुमान्यगृह्णात् स, नद्यवस्कन्दमुपास्पृशच् च,कुतूहलाच्, चारुशिलोपवेशं काकुत्स्थ ईषत् स्मयमान आस्त।

2.12

तिग्मांशुरश्मिच्छुरितान्यदूरात् प्राञ्चि प्रभाते सलिलान्यपश्यतगभस्तिधाराभिरिव द्रुतानि तेजांसि भानोर् भुवि संभृतानि।

2.13

दिग्व्यापिनीर् लोचनलोभनीया मृजाऽन्वयाः स्नेहमिव स्रवन्तीःऋज्वायताः शस्यविशेषपङ्क्तीस् तुतोष पश्यन् वितृणाऽन्तरालाः।

2.14

वियोगदुःखाऽनुभवाऽनभिज्ञैः काले नृपांऽशं विहितं ददद्भिःआहार्यशोभारहितैरमायै रैक्षिष्ट पुम्भिः प्रचितान् स गोष्ठान्

2.15

स्त्रीभूषणं चेष्टितमप्रगल्भं चारूण्यवक्राण्यपि वीक्षितानिऋजूंश्च विश्वासकृतः स्वभावान् गोपाऽङ्गनानां मुमुदे विलोक्य।

2.16

विवृत्तपार्श्वं रुचिराऽङ्गहारं समुद्वहच्चारुनितम्बरम्यम्आमन्द्रमन्थध्वनिदत्ततालं गोपाऽङ्गनानृत्यमनन्दयत् तम्।

2.17

विचित्रमुच्चैः प्लवमानमारात् कुतूहलं त्रस्नु ततान तस्यमेघाऽत्ययोपात्तवनोपशोभं कदम्बकं वातमजं मृगाणाम्।

2.18

सिताऽरविन्दप्रचयेषु च लीनाः संसक्तपेणेषु च सैकतेषुकुन्दाऽवदाताः कलहंसमालाः प्रतीयीरे श्रोत्रसुखैर् निनादैः।

2.19

न तज् जलं, यन् न सुचारुपङ्कजं, न पङ्कजं तद्, यदलीनषट्पदम्,न षट्पदोऽसौ, न जुगुञ्ज यः कलं; न गुञ्जितं तन्, न जहार यन् मनः।

2.20

तं यायजूकाः सह भिक्षुमुख्यैस् तपःकृशाः शान्त्युदकुम्भहस्ताः,यायावराः पुष्पफलेन चा ऽन्ये प्राणर्चुरर्च्या जगदर्चनीयम्।

2.21

विद्यामथैनं विजयां जयां च रक्षोगणं क्षिप्नुमविक्षतात्माअध्यापिपद् गाधिसुतो यथावन् निघातयिष्यन् युधि यातुधानान्।

2.22

आयोधने स्थायुकमस्त्रजात ममोघमभ्यर्णमहाहवायददौ वधाय क्षणदाचराणां तस्मै मुनिः श्रेयसि जागरूकः

2.23

तं विप्रदर्शं कृतघातयत्ना यान्तं वने रात्रिचरी डुढौके,जिघांसुवेदं धृतभासुराऽस्त्रम् तां ताडकाख्यां निजघान रामः।

2.24

अथालुलोके हुतधूमकेतु शिखाऽञ्जनस्निग्धसमृद्धशाखम्तपोवनं प्राध्ययनाऽभिभूत समुच्चरच्चारुपतत्रिशिञ्जम्।

2.25

क्षुद्रान् न जक्षुर् हरिणान् मृगेन्द्रा, विशश्वसे पक्षिगणैः समन्तात्,नन्नम्यमानाः फलदित्सयेव चकाशिरे तत्र लता विलोलाः।

2.26

अपूपुजन् विष्टरपाद्यमाल्यै रातिथ्यनिष्णा वनवासिमुख्याः,प्रत्यग्रहीष्टां मधुपर्कमिश्रं तावासनादि क्षितिपालपुत्रौ।

2.27

दैत्याऽभिभूतस्य युवामवोढं मग्नस्य दोर्भिर् भुवनस्य भारम्,हवींषि संप्रत्यपि रक्षतं, तौ तपोधनैरित्थमभाषिषाताम्।

2.28

तान् प्रत्यवादीदथ राघ्वोऽपि, यथेप्सितं प्रस्तुत कर्म धर्म्यम्,तपोमरुद्भिर् भवतां शराऽग्निः संधुक्ष्यतां नोऽरिसमिन्धनेषु।

2.29

प्रतुष्टुवुः कर्म ततः प्रक्wxल्क़्क़्प्तैस् ते यज्ञियैर् द्रव्यगणैर् यथावत्,दक्षिण्यदिष्टं कृतमार्त्विजीनैस् तद् यातुधानैश् चिचिते प्रसर्पत्।

2.30

आपिङ्गरूक्षोर्ध्वशिरस्यबालैः शिरालजङ्घैर् गिरिकूटदघ्नैःततः क्षपाऽटैः पृथुपिङ्गलाऽक्षैः खं प्रावृषेण्यैरिव चानशेऽब्दैः।

2.31

अधिज्यचापः स्थिरबाहुमुष्टि रुदञ्चिताऽक्षोऽञ्चितदक्षिणोरुःतान् लक्ष्मणः सन्नतवामजङ्घो जघान शुद्धेषुरमन्दकर्षी।

2.32

गाधेयदिष्टं विरसं रसन्तं रामो ऽपि मायाचणमस्त्रचुञ्चुःस्थास्नुं रणे स्मेरमुखो जगाद मारीचमुच्चैर् वचनं महाऽर्थम्।

2.33

आत्मंभरिस् त्वंपिशितैर् नराणां फलेग्रहीन् हंसि वनस्पतीनाम्,शौवस्तिकत्वं विभवा न येषां व्रजन्ति, तेषां दयसे न कस्मात्।

2.34

अद्मो द्विजान्, देवयजीन् निहन्मः, कुर्मः पुरं प्रेतनराऽधिवासम्,धर्मो ह्ययं दाशरथे ! निजो नो, नैवाऽध्यकारिष्महि वेदवृत्ते।

2.35

धर्मोऽस्ति सत्यं तव राक्षसाऽय मन्यो व्यतिस्ते तु ममाऽपि धर्मः,ब्रह्मद्विषस् ते प्रणिहन्मि येन, राजन्यवृत्तिर् धृतकार्मुकेषुः।

2.36

इत्थंप्रवादं युधि संप्रहारं प्रचक्रतू रामनिशाविहारौ,तृणाय मत्वा रघुनन्दनो ऽथ बाणेन रक्षः प्रधनान् निरास्थत्।

2.37

जग्मुः प्रसादं द्विजमानसानि, द्यौर् वर्षुका पुष्पचयं बभूव,निर्व्याजमिज्या ववृते। वचश् च भूयो बभाषे मुनिना कुमारः

2.38

महीय्यमाना भवता ऽतिमात्रं सुराऽध्वरे घस्मरजित्वरेणदिवोऽपि वज्रायुधभूषणाया ह्रिणीयते वीरवती न भूमिः।

2.39

बलिर् बबन्धे, जलधिर् ममन्थे, जह्रेऽमृतं, दैत्यकुलं विजिग्यो,कल्पाऽन्तदुःस्था वसुधा तथोहे येनैष भारोऽतिगुरुर् न तस्य।

2.40

इति ब्रुवाणो मधुरं हितं च तमाञ्जिहन् मैथिलयज्ञभूमिम्ग्रामं मुनिः प्रीतमना मखाऽन्ते यशांसि राज्ञां निजिघृक्षयिष्यन्।

2.41

एतौ स्म मित्रावरुणौ किमेतौ, किमश्विनौ सोमरसं पिपासू,जनं समस्तं जनकाश्रमस्थं रूपेण तावौजिहतां नृसिंहौ।

2.42

अजिग्रहत् तं जनको धनुस् तद् “येनाऽर्दिदद् दैत्यपुरं पिनाकी”,जिज्ञासमानो बलमस्य बाह्वोर्। हसन्नभाङ्क्षीद् रघुनन्दनस् तत्।

2.43

ततो नदीष्णान् पथिकान् गिरिज्ञा नाह्वायकान् भूमिपतेरयोध्याम्दित्सुः सुतां योधहरैस् तुरङ्गैर् व्यसर्जयन् मैथिलमर्त्यमुख्यः।

2.44

क्षिप्रं ततो ऽध्वन्यतुरङ्गयायी यविष्ठवद् वृद्धतमो ऽपि राजाआख्यायकेभ्यः श्रुतसूनुवृत्ति रग्लानयानो मिथिलामगच्छत्।

2.45

वृन्दिष्ठमार्चीद् वसुधाधिपानां तं प्रेष्ठमेतं गुरुवद् गरिष्ठम्सदृङ्ङ्हान्तं सुकृताऽधिवासं बंहिष्ठकीर्तिं यशसा वरिष्ठम्।

2.46

त्रिवर्गपारीणमसौ भवन्त मध्यासयन्नासनमेकमिन्द्रःविवेकदृश्वत्वमगात् सुराणां, तं मैथिलो वाक्यमिदं बभाषे।

2.47

हिरण्मयी साललतेव जङ्गमा च्युता दिवः स्थास्नुरिवाऽचिरप्रभाशशाङ्ककान्तेरधिदेवताकृतिः सुता ददे तस्य सुताय मैथिली।

2.48

लब्ध्वा ततो विश्वजनीनवृत्तिस् तामात्मनीनामुदवोढ रामःसद्रत्नमुक्ताफलभर्मशोभां संबंहयन्तीम् रघुवर्ग्यलक्ष्मीम्।

2.49

सुप्रातमासादितसंमदं तद् वन्दारुभिः संस्तुतमभ्ययोध्यम्अश्वीयराजन्यकहास्तिकाढ्य मगात् सराजं बलमध्वनीनम्।

2.50

विशङ्कटो वक्षसि बाणपाणिः संपन्नतालद्वयसः पुरस्तात्भीष्मो धनुष्मानुपजान्वरत्नि रैति स्म रामः पथि जामदग्न्यः।

2.51

उच्चैरसौ राघवमाह्वतेदं धनुः सबाणं कुरु, साऽतियासीः।पराक्रमज्ञः प्रियसन्ततिस् तं नम्रः क्षितीन्द्रो ऽनुनिनीषुरूचे।

2.52

अनेकशो निर्जितराजकस् त्वं, पित् नताप्र्सीर् नृपरक्ततोयैः,संक्षिप्य संरम्भमसदूविपक्षं, कास्था ऽर्भके ऽस्मिंस्तव राम ! रामे।

2.53

अजीगणद् दशरथं न वाक्यं यदा स दर्पेण, तदा कुमारःधनुर् व्यकार्क्षीद् गुरुबाणगर्भं, लोकानलावीद् विजितांश्च तस्य।

2.54

जिते नृपाऽरौ, सुमनीभवन्ति शब्दायमानान्यशनैर्शङ्कम्वृद्धस्य राज्ञो ऽनुमते बलानि जगाहिरे ऽनेकमुखानि मार्गान्।

2.55

अथ पुरुजवयोगान् नेदयद् दूरसंस्थं दवयदतिरयेण प्राप्तमुर्वीविभागम्क्लमरहितमचेतन् नीरजीकारितक्ष्मां, बलमुपहितशोभां तूर्णमायादयोध्याम्।

3.1

वधेन संख्ये पिशिताऽशनानां क्षत्राऽन्तकस्या ऽभिभवेन चैवआढ्यंभविष्णुर् यशसा कुमारः प्रियंभविष्णुर् न स यस्य नासीत्।

3.2

ततः सुचेतीकृतपौरभृत्यो "राज्ये ऽभिषेक्ष्ये सुतमित्यनीचैःआघोषयन् भूमिपतिः समस्तं भूयोऽपि लोकं सुमनीचकार।

3.3

आदिक्षदादीप्तकृशानुकल्पं सिंहासनं तस्य सपादपीठम्सन्तप्तचामीकरवल्गुवज्रं विभागविन्यस्तमहार्घरत्नम्।

3.4

प्रास्थापयत् पूगकृतान् स्वपोषं पुष्टान् प्रयत्नाद् दृढगात्रबन्धान्सभर्मकुम्भान् पुरुषान् समन्तात् पत्काषिणस् तीर्थजलाऽर्थमाशु।

3.5

उक्षान् प्रचक्रुर् नगरस्य मार्गान्, ध्वजान् बबन्धुर्, मुमुचुः खधूपान्,दिशश्च पुष्पैश्चकरुर् विचित्रै रर्थेषु राज्ञा निपुणा नियुक्ताः

3.6

मातामहावासमुपेयिवांसं मोहादपृष्ट्वा भरतं तदानीम्तत् केकयी सोढुमशक्नुवाना ववार रामस्य वनप्रयाणम्।

3.7

कर्णेजपैराहितराज्यलोभा स्त्रैणेन नीता विकृतिं लघिम्नारामप्रवासे व्यमृशन् न दोषं जनाऽपवादं सनरेन्द्रमृत्युम्

3.8

वसूनि देशांश्च निवर्तयिष्यन् रामं नृपः संगिरमाण एवतया ऽवजज्ञे, भरताऽभिशेको विषादशङ्कुश्च मतौ निचख्ने।

3.9

ततः प्रविव्राजयिषुः कुमार मादिक्षदस्या ऽभिगमं वनायसौमित्रिसीताऽनुचरस्य राजा सुमन्त्रनेत्रेण रथेन शोचन्।

3.10

केचिन् निनिन्दुर् नृपमप्रशान्तं, विचुक्रुशुः केचन साऽस्रमुच्चैः,ऊचुस् तथा ऽन्ये भरतस्य मायां, धिक् केकयीमित्यपरो जगाद।

3.11

"गतो वनं श्वो भवितेति रामः," शोकेन देहे जनता ऽतिमात्रम्,धीरास् तु तत्र च्युतमन्यवो ऽन्ये दधुः कुमाराऽनुगमे मनांसि।

3.12

प्रस्थास्यमानावुपसेदुषस् तौ शोशुच्यमानानिदमूचतुस् तान्,"किं शोचतेहा ऽभ्युदये बता ऽस्मान् नियोगलाभेन पितुः कृताऽर्थान्,

3.13

असृष्ट यो, यश्च भयेष्वरक्षीद्, यः सर्वदा ऽस्मानपुषत् स्वपोषम्,महोपकारस्य किमस्ति तस्य तुच्छेन यानेन वनस्य मोक्षः,

3.14

विद्युत्प्रणाशं स वरं प्रनष्टो, यद्वोर्ध्वशोषं तृणवद् विशुष्कः,अर्थे दुरापे किमुत प्रवासे न शासने ऽवास्थित यो गुरूणाम्।

3.15

पौरा ! निवर्तध्वमिति न्यगादीत्, "तातस्य शोकाऽपनुदा भवेत,मा दर्शताऽन्यं भरतं च मत्तो," निवर्तयेत्याह रथं स्म सूतम्

3.16

ज्ञात्वेङ्गितैर् गत्वरतां जनाना मेकां शयित्वा रजनीं सपौरःरक्षन् वनेवासकृताद् भयात् तान् प्रातश् छलेना ऽपजगाम रामः

3.17

अस्राक्षुरस्रं करुणं रुवन्तो, मुहुर्मुहुर् न्यश्वसिषुः कपोष्णम्,हा राम ! हा कष्टमिति ब्रुन्वतः पराङ्मुखैस् ते न्यवृतन् मनोभिः

3.18

सूतो ऽपि गङ्गासलिलैः पवित्वा सहाश्वमात्मानमनल्पमन्युःससीतयो राघवयोरधीयन् श्वसन् कदुष्णं पुरमाविवेश।

3.19

प्रतीय सा पूर् ददृशे जनेन द्यौर् भानुशीतांशुविनाकृतेवराजन्यनक्षत्रसमन्विता ऽपि शोकाऽन्धकारक्षतसर्वचेष्टा।

3.20

विलोक्य रामेण विना सुमन्त्र मच्योष्ट सत्वान् नृपतिश् च्युताशःमधूनि नैषीद् व्यलिपन् न गन्धैर्, मनोरमे न व्यवसिष्ट वस्त्रे।

3.21

आसिष्ट नैकत्र शुचा, व्यरंसीत् कृताऽकृतेभ्यः क्षितिपालभाग्भ्यः,स चन्दनोशीरमृणालदिग्धः शोकाग्निना ऽगाद् द्युनिवासभूयम्।

3.22

विचुक्रुशुर् भूमिपतेर् महिष्यः, केशांल् लुलुञ्चुः, स्ववपूंषि जघ्नुः,विभूषणान्युन्मुमुचुः, क्षमाया पेतुर्, बभञ्जुर् वलयानि चैव।

3.23

ताः सान्त्वयन्ती भरतप्रतीक्षा तं बन्धुता न्यक्षिपदाशु तैले,दूतांश्च राजात्मजमानिनीषून् प्रास्थापयन् मन्त्रिमतेन यूनः।

3.24

“सुप्तो नभस्तः पतितं निरीक्षां चक्रे विवस्वन्तमधः स्फुरन्तम्,”आख्यद् वसन् मातृकुले सखिभ्यः पश्यन् प्रमादं भरतो ऽपि राज्ञः।

3.25

अशिश्रवन्नात्ययिकं तमेत्य दूता यदा ऽर्थं प्रयियासयन्तः,आंहिष्ट जाताऽञ्जिहिषस् तदा ऽसा वुत्कण्ठमानो भरतो गुरूणाम्।

3.26

बन्धूनशाङ्किष्ट समाकुलुत्वा दासेदुषः स्नेहवशादपायम्,गोमायुसारङ्गगणाश् च सम्यङ् ना ऽयासिषुर्, भीममरासिषुश्च।

3.27

स प्रोषिवानेत्य पुरं प्रवेक्ष्यन् शुश्राव घोषं न जनौघजन्यम्,आकर्णयामास न वेदनादान्, न चोपलेभे वणिजां पणाऽयान्।

3.28

चक्रन्दुरुच्चैर् नृपतिं समेत्य तं मातरो ऽभ्यर्णमुपागताऽस्राः,पुरोहिताऽमात्यमुखाश् च योधा विवृद्धमन्युप्रतिपूर्णमन्या।

3.29

दिदृक्षमाणः परितः ससीतं रामं यदा नैक्षत लक्ष्मणं च,रोरुद्यमानः स तदाऽभ्यपृच्छद्, यथावदाख्यन्नथ वृत्तमस्मै।

3.30

आबद्धभीमभ्रुकुटीविभङ्गः शेश्वीयमानाऽरुणरौद्रनेत्रःउच्चैरुपालब्ध स केकयीं च, शोके मुहुश् चाविरतं न्यमाङ्क्षीत्।

3.31

नृपात्मजौ चिक्लिशतुः ससीतौ, ममार राजा, विधवा भवत्यः,शोच्या वयं, भूरनृपा, लघुत्वं केकय्युपज्ञं बत बह्वनर्थम्।

3.32

नैतन् मतं मत्कमिति ब्रुवाणः सहस्रशो ऽसौ शपथानशप्यत्उद्वाश्यमानः पितरं सरामं लुठ्यन् सशोको भुवि रोरुदावान्।

3.33

तं सुस्थयन्तः सचिवा नरेन्द्रं दिधक्षयन्तः समुदूहुरारात्अन्त्याहुतिं हावयितुं सविप्राश् चिचीषयन्तोऽध्वरपात्रजातम्।

3.34

उदक्षिपन् पट्टदुकूलकेतू नवादयन् वेणुमृदङ्गकांस्यम्,कम्बूंश् च तारानधमन् समन्तात्, तथानयन् कुङ्कुमचन्दनानि।

3.35

श्रोत्राऽक्षिनासावदनं सरुक्मं कृत्वाऽजिने प्राक्शिरसं निधायसञ्चित्य पात्राणि यथाविधान मृत्विग् जुहाव ज्वलितं चिताऽग्निम्

3.36

कृतेषु पिण्डोदकसञ्चयेषु, हित्वाऽभिषेकं प्रकृतं प्रजाभिःप्रत्यानिनीषुर् विनयेन रामं प्रायादरण्यं भरतः सपौरः।

3.37

शीघ्रायमाणैः ककुभोऽश्नुवानैर् जनैरपन्थानमुपेत्य सृप्तैःशोकादभूषैरपि भूश् चकासा ञ्चकार नागेन्द्ररथाऽश्वमिश्रैः।

3.38

उच्चिक्यिरे पुष्पफलं वनानि, सस्नुः पित् न् पिप्रियुरापगासु,आरेटुरित्वा पुलिनान्यशङ्कं, छायां समाश्रित्य विशश्रमुश्च।

3.39

संप्राप्य तीरं तमसापगाया गङ्गाऽम्बुसम्पर्कविशुद्धिभाजःविगाहितुं यामुनमम्बु पुण्यं ययुर् निरुद्धश्रमवृत्तयस् ते।

3.40

ईयुर् भरद्वाजमुनेर् निकेतं, यस्मिन् विशश्राम समेत्य रामःच्युताऽशनायः फलवद्विभूत्या व्यस्यन्नुदन्यां शिशिरैः पयोभिः।

3.41

वाचंयमान् स्थण्डिलशायिनश् च युयुक्षमाणाननिशं मुमुक्षून्अध्यापयन्तं विनयात् प्रणेमुः पद्गा भरद्वाजमुनिः सशिष्यं।

3.42

आतिथ्यमेभ्यः परिनिर्विवप्सोः कल्पद्रुमा योगबलेन फेलुः,धामप्रथिम्नो म्रदिमाऽन्वितानि वासांसि च द्राघिमवन्त्युदूहुः

3.43

आज्ञां प्रतीषुर्, विनयादुपास्थुर्, जगुः सरागं, ननृतुः सहावम्,सविभ्रमं नेमुरुदारमुचुस् तिलोत्तमाद्या वनिताश्च तस्मिन्।

3.44

वस्त्राऽन्नपानं शयनं च नाना कृत्वाऽवकाशे रुचिसंप्रक्wxल्क़्क़्प्तम्तान् प्रीतिमानाह मुनिस् ततः स्म “निवध्वमाध्वं, पिबताऽत्त शेध्वम्।

3.45

ते भुक्तवन्तः सुसुखं वसित्वा वासांस्युषित्वा रजनीं प्रभातेद्रुतं समध्वा रथवाजिनागैर् मन्दाकिनीं रम्यवनां समीयुः।

3.46

वैखानसेभ्यः श्रुतरामवार्तास् ततो विशिञ्जानपतत्रिसङ्घम्अभ्रंलिहाऽग्रं रविमार्गभङ्गम् आनंहिरे ऽद्रिं प्रति चित्रकूटम्।

3.47

दृष्ट्वोर्णुवानान् ककुभो बलौघान् वितत्य शार्ङ्गं कवचं पिनह्यतस्थौ सिसंग्रामयिषुः शितेषुः सौमित्रिरक्षिभ्रुवमुज्जिहानः

3.48

शुक्लोत्तरासङ्गभृतो विशस्त्रान् पादैः शनैरापततः प्रमन्यून्औहिष्ट तान् वीतविरुद्धबुद्धीन् विवन्दिषून् दाशरथिः स्ववर्ग्यान्

3.49

समूलकाषं चकषू रुदन्तो रामाऽन्तिकं बृंहितमन्युवेगाःआवेदयन्तः क्षितिपालमुच्चैः कारं मृतं रामवियोगशोकात्

3.50

चिरं रुदित्वा करुणं सशब्दं गोत्राऽभिधायं सरितं समेत्यमध्येजलाद् राघवलक्ष्मणाभ्यां प्रत्तं जलं द्व्यञ्जलमन्तिकेऽपाम्।

3.51

“अरण्ययाने सुकरे पिता मा प्रायुङ्क्त, राज्ये बत दुष्करे त्वाम्,मा गाः शुचं वीर !, भरं वहा ऽमुम्,” आभाषि रामेण वचः कनीयान्।

3.52

“कृती श्रुती वृद्धमतेषु धीमांस् त्वं पैतृकं चेद् वचनं न कुर्याः,विच्छिद्यमाने ऽपि कुले परस्य पुंसः कथं स्यादिह पुत्रकाम्या।

3.53

अस्माकमुक्तं बहु मन्यसे चेद्, यदीशिषे त्वं न मयि स्थिते च,जिह्रेष्यतिष्ठन् यदि तातवाक्ये, जहीहि शङ्कां, व्रज, शाधि पृथ्वीम्।“

3.54

“वृद्धौरसां राज्यधुरां प्रवोढुं कथं कनीयानहमुत्सहेय,मा मां प्रयुक्थाः कुलकीर्तिलोपे,” प्राह स्म रामं भरतोऽपि धर्म्यम्।

3.55

“ऊर्जस्वलं हस्तितुरङ्गमेतद्, अमूनि रत्नानि च राजभाञ्जि,राजन्यकं चैतदहं क्षितीन्द्रस् त्वयि स्थिते स्यामिति शान्तमैतत्।”

3.56

इति निगदितवन्तं राघवस् तं जगाद “व्रज भरत ! गृहीत्वा पादुके त्वं मदीये,च्युतनिखिलविशङ्कः पूज्यमानो जनौघैः सकलभुवनराज्यं कारया ऽस्मन्मतेन”

4.1

निवृत्ते भरते धीमानत्रे रामस् तपोवनम्प्रपेदे, पूजितस् तस्मिन् दण्डकारण्यमीयिवान्।

4.2

अटाट्यमानो ऽरण्यानीं ससीतः सहलक्ष्मणःबलाद् बुभुक्षुणोत्क्षिप्य जह्रे भीमेन रक्षसा।

4.3

अवाक्शिरसमुत्पादं कृतान्तेना ऽपि दुर्दमम्भङ्क्त्वा भुजौ विराधाख्यं तं तौ भुवि निचख्नतुः।

4.4

आंहिषातां रघुव्याघ्रौ शरभङ्गाश्रमं ततःअध्यासितं श्रिया ब्राह्म्या शरण्यं शरणैषिणाम्।

4.5

पुरो रामस्य जुहवाञ्चकार ज्वलने वपुःशरभङ्गः प्रदिश्यारात् सुतीक्ष्णमुनिःकेतनम्

4.6

"यूयं समैष्यथेत्यस्मि न्नासिष्महि वयं वने,दृष्टाः स्थ, स्वस्ति वो, यामः स्वपुण्यविजितां गतिम्"

4.7

तस्मिन् कृशानुसाद्भूते सुतीक्ष्णमुनिसन्निधौउवास पर्णशालायां भ्रमन्ननिशमाश्रमान्,

4.8

वनेषु वासतेयेषु निवसन् पर्णसंस्तरःशय्योत्थायं मृगान् विध्यन्नातिथेयो विचक्रमे

4.9

ऋग्यजुषमधीयानान् सामान्यांश्च समर्चयन्बुभुजे देवसात्कृत्वा शूल्यमुख्यं च हेमवान्।

4.10

वसानस् तन्त्रकनिभे सर्वाङ्गीणे तरुत्वचौकाण्डीरः खाड्गकः शार्ङ्गी रक्षन् विप्रांस्तनुत्रवान्

4.11

हित्वाशितङ्गवीनानि फलैर् येष्वाशितम्भवम्,तेष्वसौ दन्दशूकाऽरिर् वनेश्वानभ्र निर्भयः।

4.12

व्रातीनव्यालदीप्राऽस्त्रः सुत्वनः परिपूजयन्पर्षद्वलान् महाब्रह्मैराट नैकटिकाश्रमान्।

4.13

परेद्यव्यद्य पूर्वेद्युरन्येद्युश् चाऽपि चिन्तयन्वृद्धिक्षयौ मुनीन्द्राणां प्रियंभावुकतामगात्।

4.14

आतिष्ठद्गु जपन् सन्ध्या प्रक्रान्तामायतीगवम्प्रातस्तरां पतत्रिभ्यः प्रबुद्धः प्रणमन् रविम्।

4.15

ददृशे पर्णशालायां राक्षस्या ऽभीकया ऽथ सः,भार्योढं तमवज्ञाय तस्थे सौमित्रयेऽसकौ।

4.16

दधाना वलिभं मध्यं कर्णजाहविलोचनावाकत्वचेनाऽतिसर्वेण चन्द्रलेखेव पक्षतौ

4.17

सुपाद् द्विरद्नासोरूर् मृदुपाणितलाऽङ्गुलिःप्रथिमानं दधानेन जघनेन घनेन सा

4.18

उन्नसं दधती वक्रं शुद्धदल्लोलकुण्डलम्कुर्वाणा पश्यतः शंयून् स्रग्विणी सुहसानना

4.19

प्राप्य चञ्चूर्यमाणा पतीयन्ती रघूत्तमम्अनुका प्रार्थयाञ्चक्रे प्रियाकर्तुं प्रियंवदा।

4.20

“सौमित्रे ! मामुपायंस्थाः कम्राामिच्छुर् वशंवदाम्त्वद्धोगीनां सहचरीमशङ्कः पुरुषायुषम्।”

4.21

तामुवाच स“गौष्ठीने वने स्त्रीपुंसभीषणेअसूर्यंपश्यरूपा त्वं किमभीरुरर्यसे।

4.22

मानुषानभिलष्यन्ती रोचिष्णुर् दिव्यधर्मिणीत्वमप्सरायमाणेह स्वतन्त्रा कथमञ्चसि।

4.23

उग्रंपश्याकुलो ऽरण्ये शालीनत्वविवर्जिताकामुकप्रार्थनापट्वी पतिवत्नी कथं न वा।

4.24

राघवं पर्णशालायामिच्छा ऽनुरहसं पतिम्,यः स्वामी मम कान्तावानौपकर्णिकलोचनः

4.25

वपुश् चान्दनिकं यस्य, कार्णवेष्टकिकं मुखम्,संग्रामे सर्वकर्मीणौ पाणी यस्यौपजानुकौ।

4.26

बद्धो दुर्बलरक्षाऽर्थमसिर् येनोपनीविकः,यश् चापमाश्मनप्रख्यं सेषुं धत्तेऽन्यदुर्वहम्।

4.27

जेता यज्ञद्रुहां संख्ये धर्मसन्तानसूर् वनेप्राप्य दारगवानां यः मुनीनामभयं सदा“

4.28

ततो वावृत्यमाना ऽसौ रामशालां न्यविक्षत,“मामुपायंस्त रामे”ति वदन्ती सादरं वचः

4.29

“अस्त्रीको ऽसावहं स्त्रीमान्, स पुष्यतितरां तवपतिर्”इत्यब्रवीद् रामस्“तमेव व्रज, मा मुचः।”

4.30

लक्ष्मणं ऽसा वृषस्यन्ती महोक्षं गौरिवा ऽगमत्मन्मथायुधसम्पातव्यथ्यमानमतिः पुनः।

4.31

तस्याः सासद्यमानाया लोलूयावान् रघूत्तमःअसिं कौक्षेयमुद्यम्य चकाराऽपनसं मुखम्।

4.32

“अहं शूर्पणखा नाम्ना नूनं ना ऽज्ञायिषि त्वया,दण्डो ऽयं क्षेत्रियो येन मय्यपाती”ति सा ऽब्रवीत्।

4.33

पर्यशाप्सीद् दिविष्ठा ऽसौ संदर्श्य भयदं वपुःअपिस्फवच् च बन्धूनां निनङ्क्षुर् विक्रमं मुहुः

4.34

खरदूषणयोर् भ्रात्रोः पर्यदेविष्ट सा पुरः,विजिग्राहयिषू रामं दण्डकारण्यवासिनोः

4.35

“कृते सौभागिनेयस्य भरतस्य विवासितौपित्रा दौर्भागिनेयौ यौ, पश्यतं चेष्टितं तयोः।

4.36

मम रावणनाथाया भगिन्या युवयोः पुनःअयं तापसकाद् ध्वंसः, क्षमध्वं, यदि वः क्षमम्।

4.37

असंस्कृत्रिमसंव्यानावनुप्त्रिमफलाशिनौअभृत्रिमपरीवारौ पर्यभूतां तथापि माम्।“

4.38

“श्वःश्रेयसमवाप्तासि” भ्रातृभ्यां प्रत्यभाणि साप्राणिवस् तव मानाऽर्थं, व्रजाश्वसिहि, मा रुदः।

4.39

जक्षिमो ऽनपराधेऽपि नरान् नक्तंदिवं वयम्,कुतस्त्यं भीरु ! यत् तेभ्यो द्रुह्यद्भ्यो ऽपि क्षमामहे।“

4.40

तौ चतुर्दशसाहस्रबलौ निर्ययतुस् ततःपारश्वधिकधानुष्कशाक्तिकप्रासिकाऽन्वितौ।

4.41

अथ सम्पततो भीमान् विशिखै रामलक्ष्मणौबहुमूर्ध्नो द्विमूर्धांश्च त्रिमूर्धाश् चा ऽहतां मृधे।

4.42

तैर् वृक्णरुग्णसम्भुग्नक्षुण्णभिन्नविपन्नकैः।निमग्नोद्विग्नसंह्रीणैः पप्रे दीनैश् च मेदिनी।

4.43

केचिद् वेपथुमासेदुरन्ये दवथुमुत्तमम्,सरक्तं वमथुं केचिद्, भ्राजथुं न च केचन।

4.44

मृगयुमिव मृगो ऽथ दक्षिणेर्मा, दिशमिव दाहवतीं मरावुदन्यन्,रघुतनयमुपाययौ त्रिमूर्धो, विशभृदिवोग्रमुखं पतत्रिराजम्,

4.45

शितविशिखनिकृत्तकृत्स्नवक्त्रः क्षितिभृदिव क्षितिकम्पकीर्णशृङ्गःभयमुपनिदधे स राक्षसानाम् अखिलकुलक्षयपूर्वलिङ्गतुल्यः।

5.1

निराकरिष्णू वर्तिष्णू वर्धिष्णू परतो रणम्उत्पतिष्णू सहिष्णू च चेरतुः खरदूषणौ।

5.2

तौ खड्गमुसलप्रासचक्रबाणगदाकरौअकार्ष्टामायुधच्छायं रजःसन्तमसे रणे।

5.3

अथ तीक्ष्णायसैर् बानैरधिमर्म रघूत्तमौव्याधं व्याधममूढौ तौ यमसाच्चक्रतुर् द्विषौ।

5.4

हतबन्धुर् जगामा ऽसौ ततः शूर्पणखा वनात्पारेसमुद्रं लङ्कायां वसन्तं रावणां पतिम्।

5.5

संप्राप्य राक्षससभं चक्रन्द क्रोधविह्वला,नामग्राममरोदीत् सा भ्रातरौ रावणाऽन्तिके।

5.6

"दण्डकानध्यवात्तां यौ वीर ! रक्षःप्रकाण्डकौ,नृभ्यां संख्येऽकृशातां तौ सभृत्यौ भूमिवर्ध्नौ।

5.7

विग्रहस् तव शक्रेण बृहस्पतिपुरोधसासार्धं कुमारसेनान्या, शून्यश् चाऽसीति को नयः

5.8

यद्यहं नाथ ! ना ऽयास्यं विनासा हतबान्धवा,ना ऽज्ञास्यस् त्वमिदं सर्वं प्रमाद्यंश् चारदुर्बलः।

5.9

करिष्यमाणं विज्ञेयं कार्यं, किं नु कृतं परैः,अपकारे कृते ऽप्यज्ञो विजिगीषुर् न वा भवान्।

5.10

वृतस् त्वं पात्रेसमितैः खट्वारूढः प्रमादवान्पानशौण्डः श्रियं नेता ना ऽत्यन्तीनत्वमुन्मनाः

5.11

अध्वरेष्वग्निचित्वत्सु सोमसुत्वत आश्रमान्अत्तुं महेन्द्रियं भागमेति दुश्च्यवनो ऽधुना,

5.12

आमिक्षीयं दधिक्षीरं पुरोडाश्यं तथौषधम्हविर् हैयङ्गवीनं च नाऽप्युपघ्नन्ति राक्षसाः

5.13

युवजानिर् धनुश्पाणिर् भूमिष्ठः खविचारिणःरामो यज्ञद्रुहो हन्ति कालकल्पशिलीमुखः

5.14

मांसान्योष्ठाऽवलोप्यानि साधनीयानि देवताःअश्नन्ति, रामाद् रक्षांसि बिभ्यश्रुवते दिशः

5.15

कुरु बुद्धिं कुशाऽग्रियामनुकामीनतां त्यज,लक्ष्मीं परम्परीणां त्वं पुत्रपौत्रीणतां नय।

5.16

सहायवन्त उद्युक्ता बहवो निपुणाश् च याम्श्रियमाशासते, लोलां तां हस्तेकृत्य मा श्वसीः

5.17

लक्ष्मीः पुंयोगमाशंसुः कुलटेव कुतूहलात्अन्तिके ऽपि स्थिता पत्युश् छलेनाऽन्यं निरीक्षते।

5.18

योषिद्वृन्दारिका तस्य दयिता हंसगामिनीदूर्वाकाण्डमिव श्यामा न्यग्रोधपरिमण्डला।

5.19

नास्यं पश्यति यस् तस्या, निंस्ते दन्तच्छदं न वा,संशृणोति न चोक्तानि, मिथ्यासौ निहितेन्द्रियः।

5.20

सारो ऽसाविन्द्रियाऽर्थानां, यस्या ऽसौ तस्य नन्दथुः,तल्पे कान्ताऽन्तरैः सार्धं मन्ये ऽहं धिङ् निमज्जथुम्।

5.21

न तं पश्यामि, यस्या ऽसौ भवेन् नोदेजया मतेःत्रैलोक्येनाऽपि विन्दस् त्वं तां क्रीत्वा सुकृती भव।

5.22

नैवेन्द्राणी, न रुद्राणी, न मानवी न रोहिणी,वरुणानी न, ना ऽग्नायी तस्याः सीमन्तिनी समा।“

5.23

प्रत्यूचे राक्षसेन्द्रस् ताम् “आश्वसिहि, बिभेषि किम्,त्यज नक्तञ्चरि ! क्षोभं, वाचाटे ! रावणो ह्यहम्।

5.24

मामुपास्त दिदृक्षावान् याष्टीकव्याहतो हरिःआज्ञालाभोन्मुखो दूरात् काक्षेणा ऽनादरेक्षितः

5.25

विरुग्णोदग्रधाराऽग्नः कुलिशो मम वक्षसिअभिन्नं शतधात्मानं मन्यते बलिनं बली।

5.26

कृत्वा लङ्काद्रुमालानमहमैरावतं गजम्बन्धने ऽनुपयोगित्वान् नतं तृणवदत्यजम्।

5.27

आहोपुरुषिकां पश्य मम, सद्रत्नकान्तिभिःध्वस्ताऽन्धकारे ऽपि पुरे पूर्णेन्दोः सन्निधिः सदा।

5.28

हृतरत्नश् च्युतोद्योगो रक्षोभ्यः करदो दिविपूतक्रतायीमभ्येति सत्रपः किं न गोत्रभित्।

5.29

अतुल्यमहसा सार्धं रामेण मम विग्रहःत्रपाकरस्, तथाप्येष यतिष्ये तद्विनिग्रहे।“

5.30

उत्पत्य खं दशग्रीवो मनोयायी शिताऽस्त्रभृत्समुद्रसविधावासं मारीचं प्रति चक्रमे।

5.31

सम्पत्य तत्सनीडेसौ तं वृत्तान्तमषिप्रवत्,त्रस्नुनाऽथ श्रुताऽर्थेन तेनाऽगादि दशाननः।

5.32

“अन्तर्धत्स्व रघुव्याघ्रात् तस्मात् त्वं राक्षसेश्वर !,यो रण्ने दुरुपस्थानो हस्तरोधं दधद् धनुः,

5.33

भवन्तं कार्तवीर्यो यो हीनसन्धिमचीकरत्,जिगाय तस्य हन्तारं स रामः सार्वलौकिकम्।

5.34

यमास्यदृश्वरी तस्य ताडका वेत्ति विक्रमम्।शूरंमन्यो रणाच् चाऽहं निरस्तः सिंहनर्दिना।

5.35

न त्वं तेना ऽन्वभाविष्ठा, ना ऽन्वभावि त्वया ऽप्यसौ,अनुभूतो मया चा ऽसौ, तेन चा ऽन्वभविष्यहम्,

5.36

अध्यङ् शस्त्रभृतां रामो, न्यञ्चस् तं प्राप्य मद्विधाः,स कन्याशुल्कमभनङ् मिथिलायां मखे धनुः

5.37

संवित्तः सहयुध्वानौ तच्छक्तिं खरदूषणौ,यज्वानश् च ससुत्वानो, यानगोपीन् मखेषु सः।

5.38

सुखजातः सुरापीतो नृजग्धो माल्यधारयःअधिलङ्कं स्त्रियो दीव्य, मारब्धा बलिविग्रहम्।“

5.39

तंभीतंकारमाक्रुश्य रावणः प्रत्यभाषत“यातयामं विजितवान् स रामं यदि, किं ततः

5.40

अघानि ताडका तेन लज्जाभयविभूषणा,स्त्रीजने यदि तच् छलाघ्यं, धिग् लोकं क्षुद्रमानसम्।

5.41

यद् गेहेनर्दिनमसौ शरैर् भीरुमभाययत्कुब्रह्मयज्ञके रामो भवन्तं, पौरुषं न तत्।

5.42

चिरकालोषितं जीर्णं कीटनिष्कुषितं धनुःकिं चित्रं यदि रामेण भग्नं क्षत्रियकाऽन्तिके।

5.43

वनतापसके वीरौ विपक्षे गलितादरौकिं चित्रं यदि साऽवज्ञौ मम्रतुः खरदूषणौ।

5.44

त्वं च भीरुः सुदुर्बुद्धे ! नित्यं शरणकाम्यसि,गुणांश् चाऽपह्नुषेऽस्माकं, स्तौषि शत्रूंश् च नः सदा।

5.45

शीर्षच्छेद्यमतोऽहं त्वा करोमि क्षितिवर्धनम्,कारयिष्यामि वा कृत्यं विजिघृक्षुर् वनौकसौ।

5.46

तमुद्यतनिषाताऽसिं प्रत्युवाच जिजीविषुःमारीचो ऽनुनयंस् त्रासाद् "अभ्यमित्र्यो भवामि ते।

5.47

हरामि रामसौमित्री मृगो भूत्वा मृगद्युवौ,उद्योगमभ्यमित्रीणो यथेष्टं त्वं च संतनु।"

5.48

ततश् चित्रीयमाणो ऽसौ हेमरत्नमयो मृगःयथामुखीनः सीतायाः पुप्लुवे बहु लोभयन्।

5.49

तेना ऽदुद्यूषयद् रामं मृगेण मृगलोचनामैथिली विपुलोरस्कं प्रावुवूर्षुर् मृगाऽजिनम्।

5.50

योगक्षेमकरं कृत्वा सीताया लक्ष्मणं ततःमृगस्याऽनुपदी रामो जगाम गजविक्रमः

5.51

स्थायं स्थायं क्वचिद् यान्तं क्रान्त्वा क्रान्त्वा स्थितं क्वचित्वीक्षमाणो मृगं रामश् चित्रवृत्तिं विसिष्मिये।

5.52

चिरं क्लिशित्वा मर्माविद् रामो विलुभितप्लवम्शब्दायमानमव्यात्सीत् भयदं क्षणदाचरम्।

5.53

श्रुत्वा विस्फूर्जथुप्रख्यं निनादं परिदेविनीमत्वा कष्टश्रितं रामं सौमित्रिं गन्तुमैजिहत्।

5.54

"एष प्रावृषिजाऽम्भोद नादी भ्राता विरौति ते,ज्ञातेयं कुरु सौमित्रे ! भयात् त्रायस्व राघवम्।"

5.55

"रामसंघुषितं नैतन्, मृगस्यैव विवञ्चिषोःरामस्वनितसङ्काशः स्वान्", इत्यवदत् स ताम्।

5.56

"आप्यानस्कन्धकण्ठांऽसं रुषितं सहितुं रणेप्रोर्णुवन्तं दिशो बाणैः काकुत्स्थं भीरु ! कः क्षमः

5.57

देहं बिभ्नक्षुरस्त्राऽग्नौ मृगः प्राणैर् दिदेविषन्ज्याघृष्टकठिनाऽङ्गुष्ठं राममायान् मुमूर्षया।

5.58

शत्रून् भीषयमाणं तं रामं विस्मापयेत कः,मा स्म भैषीस्, त्वया ऽद्यैव कृताऽर्थो द्रक्ष्यते पतिः"

5.59

"यायास् त्वमिति कामो मे, गन्तुमुत्सहसे न च,इच्छुः कामयितुं त्वं माम्", इत्यसौ जगदे तया।

5.60

मृषोद्यं प्रवदन्तीं तां सत्यवद्यो रघूत्तमःनिरगात् “शत्रुहस्तं त्वं यास्यसी”ति शपन् वशी।

5.61

गते तस्मिन्, जलशुचिः शुद्धदन् रावणः शिखीजञ्जपूको ऽक्षमालावान् धारयो मृदलाबुनः

5.62

कमण्डलुकपालेन शिरसा च मृजावतासंवस्त्र्य लाक्षिके वस्त्रे मात्राः संभाण्ड्य दण्डवान्

5.63

अधीयन्नात्मविद् विद्यां धारयन् मस्करिव्रतम्वदन् बह्वङ्गुलिस्फोटं भ्रूक्षेपं च विलोकयन्

5.64

संदिदर्शयिषुः साम निजुह्नूषुः क्षपाटताम्चंक्रमावान् समागत्य सीतामूचे“सुखाभव।”

5.65

सायंतनीं तिथिप्रण्यः पङ्कजानां दिवातनीम्कान्तिं कान्त्या सदातन्या ह्रेपयन्ती शुचिस्मिता।

5.66

का त्वमेकाकिनी भीरु ! निरन्वयजने वने,क्षुध्यन्तो ऽप्यघसन् व्यालास् त्वामपालां कथं न वा।

5.67

हृदयंगममूर्तिस् त्वं सुभगंभावुकं वनम्कुर्वाणा भीममप्येतद् वदा ऽभ्यैः केन हेतुना।

5.68

सुकृतं प्रियकारी त्वं कं हरस्युपतिष्ठसे,पुण्यकृच् चाटुकारस् ते किङ्करः सुरतेषु कः।

5.69

परिपर्युदधे रूपमाद्युलोकाच् च दुर्लभम्।भावत्कं दृष्टवत्स्वेतदस्मास्वधि सुजीवितम्।

5.70

आपीतमधुका भृङ्गैः सुदिवेवाऽरविन्दिनीसत्परिमललक्ष्मीका ना ऽपुंस्काऽसीति मे मतिः।

5.71

मिथ्यैव श्रीः श्रियंमन्या, श्रीमन्मन्यो मृषा हरिः,साक्षात्कृत्याऽभिमन्येऽहं त्वां हरन्तीं श्रियं श्रियः

5.72

नोदकण्ठिष्यता ऽत्यर्थं, त्वामैक्षिष्यत चेत् स्मरः,खेलायन्ननिशं नापि सजूःकृत्य रतिं वसेत्,

5.73

वल्गूयन्तीं विलोक्य त्वां स्त्री न मन्तूयतीह का,कान्तिं नाऽभिमनायेत को वा स्थाणुसमो ऽपि ते।

5.74

दुःखायते जनः सर्वाह्, स एवैकः सुखायते,यस्योत्सुकायमाना त्वं न प्रतीपायसेऽन्तिके।

5.75

कः। पण्डितायमानस् त्वा मादायामिषसन्निभाम्त्रस्यन् वैरायमाणेभ्यः शून्यमन्ववसद् वनम्।"

5.76

ओजायमाना तस्या ऽर्घ्यं प्रणीय जनकात्मजाउवाच दशमूर्धानं सादरा गद्गदं वचः

5.77

"महाकुलीन ऐक्ष्वाके वंशे दाशरथिर् ममपितुः प्रियंकरो भर्ता क्षेमंकारस् तपस्विनाम्।

5.78

निहन्ता वैरकाराणां सतां बहुकरः सदापारश्वधिकरामस्य शक्तेरन्तकरो रणे

5.79

अध्वरेष्विष्टिनां पाता पूर्ती कर्मसु सर्वदापितुर् नियोगाद् राजत्वं हित्वा योऽभ्यागमद् वनम्

5.80

पितत्रिक्रोष्टुजुष्टानि रक्षांसि भयदे वनेयस्य बाणनिकृत्तानि श्रेणीभूतानि शेरते।

5.81

दीव्यमानं शितान् बाणानस्यमानं महागदाःनिघ्नानं शात्रवान् रामं कथं त्वं नाऽवगच्छसि।

5.82

भ्रातरि न्यस्य यातो मां मृगाविन् मृगयामसौ,एषितुं प्रेषितो यातो मया तस्या ऽनुजो वनम्

5.83

अथायस्यन् कषायाऽक्षः स्यन्नस्वेदकणोल्बणःसंदर्षितान्तराकूतस् तामवादीद् दशाननः,

5.84

"कृते कानिष्ठिनेयस्य ज्यैष्ठिनेयं विवासितम्को नग्नमुषितप्रख्यं बहु मन्येत राघवम्।

5.85

राक्षसान् बटुयज्ञेषु पिण्डीशूरान् निरस्तवान्यद्यसौ कूपमाण्डूकि ! तवैतावति कः स्मयः

5.86

मत्पराक्रमसंक्षिप्तराज्यभोगपरिच्छदःयुक्तं ममैव किं वक्तुं दरिद्राति यथा हरिः

5.87

निर्लङ्को विमदः स्वामी धनानां हृतपुष्पकःअध्यास्ते ऽन्तर्गिरं यस्मात्, कस् तन् ना ऽवैति कारणम्।

5.88

भिन्ननौक इव ध्यायन् मत्तो बिभ्यद् यमः स्वयम्कृष्णिमानं दधानेन मुखेनास्ते निरुद्यतिः

5.89

समुद्रोपत्यका हैमी पर्वताऽधित्यका पुरीरत्नपारायणं नाम्ना लङ्केति मम मैथिलि !

5.90

आवासे सिक्तसंमृष्टे गन्धैस् त्वं लिप्तवासिताआर्पितोरुसुगन्धिस्रक् तस्यां वस मया सह।

5.91

संगच्छ पौंस्नि ! स्त्रैणं मां युवानं तरुणी शुभे !राघवः प्रोष्यपापीयान्, जहीहि तमकिंचनम्।

5.92

अश्नीतपिबतीयन्ती प्रसिता स्मरकर्मणिवशेकृत्य दशग्रीवं मोदस्व वरमन्दिरे।

5.93

मा स्म भूर् ग्राहिणी भीरु ! गन्तुमुत्साहिनी भव,उद्भासिनी च भूत्वा मे वक्षःसंमार्दिनी भव।“

5.94

तां प्रातिकूलिकीं मत्वा जिहीर्षुर् भीमविग्रहःबाहूपपीडमाश्लिष्य जगाहे द्यां निशाचरः

5.95

त्रस्यन्तीं तां समादाय यतो रात्रिंचरालयम्तूष्णींभूय भयादासांचक्रिरे मृगपक्षिणः

5.96

उच्चै रारस्यमानां तां कृपणां रामलक्ष्मणौजटायुः प्राप पक्षीन्द्रः परुषं रावणं वदन्।

5.97

इति प्रकीर्ण-काण्डः प्रथमः समाप्तः

5.98

अतः परमधिकार-काण्डम्

5.99

“द्विषन् ! वनेचराऽग्र्याणां त्वमादायचरो वनेअग्रेसरो जघन्यानां मा भूः पूर्वसरो मम।

5.100

यशस्करसमाचारं ख्यातं भूवि दयाकरम्पितुर्वाक्यकरं रामं धिक् त्वां दुन्वन्तमत्रपम्

5.101

अहमन्तकरो नूनं ध्वान्तस्येव दिवाकरःतव राक्षस ! रामस्य नेयः कर्मकरोपमः

5.102

सतामरुष्करं पक्षी वैरकारं नराऽशिनम्हन्तुं कलहकारोऽसौ शब्दकारः पपात खम्।

5.103

अतः परं प्रकीर्णकाः

5.104

धुन्वन् सर्वपथीनं खे वितानं पक्षयोरसौमांसशोणितसंदर्शं तुण्डघातमयुध्यत।

5.105

न बिभाय, न जिह्राय, न चक्लाम, न विव्यथेआघ्नानो विध्यमानो वा रणान् निववृते न च।

5.106

पिशाचमुखधौरेयं सच्छत्रकवचं रथम्युधि कद्रथवद् भीमंबभञ्ज ध्वजशालिनम्

5.107

अतः परं आमधिकारः

5.108

संत्रासयांचकाराऽरिं, सुरान् पिप्राय पश्यतः,स त्याजयांचकाराऽरिं सीतां विंशतिबाहुना।

5.109

असीतो रावणः कासांचक्रे शस्त्रैर् निराकुलः,भूयस् तं भेदिकांचक्रे नखतुण्डायुधः खगः।

5.110

हन्तुं क्रोधवशादीहांचक्राते तौ परस्पसम्,न वा पलायांचक्रे विर् दयांचक्रे न राक्षसः।

5.111

उपासांचक्रिरे द्रष्टुं देवगन्धर्वकिन्नराः,छलेन पक्षौ लोलूयांचक्रे क्रव्यात् पतत्रिणः

5.112

प्रलुठितमवनौ विलोक्य कृत्तं दशवदनः खचरोत्तमं प्रहृष्यन्नथवरमधिरुह्य भीमधुर्यं स्वपुरमगात् परिगृह्य रामकान्ताम्।

6.1

ओषांचकार कामाऽग्निर् दशावक्रमहर्निशम्।विदांचकार वैदेहीं रामादन्यनिरुत्सुकाम्।

6.2

प्रजागरांचकारारेरीहास्वनिशमादरात्,प्रबिभयांचकारा ऽसौ काकुत्स्थादभिशङ्कितः।

6.3

न जिह्रयांचकारा ऽथ सीतामभ्यर्थ तर्जितः।नाप्यूर्जां बिभरामास वैदेह्यां प्रसितो भृशम्।

6.4

विदांकुर्वन्तु रामस्य वृत्तमित्यवदत् स्वकान्,रक्षांसि रक्षितुं सीतामाशिषच् च प्रयत्नवान्।

6.5

अथ प्रकीर्णकाः

6.6

रामो ऽपि हतमारीचो निवर्त्स्यन् खरनादिनःक्रोष्टून् समशृणोत् क्रूरान् रसतो ऽशुभशंसिनः

6.7

आशङ्कमानो वैदेहीं खादितां निहतां मृताम्स शत्रुघ्नस्य सोदर्यं दूरादायान्तमैक्षत।

6.8

सीतां सौमित्रिणा त्यक्तां सध्रीचीं त्रस्नुमेकिकांविज्ञाया ऽमंस्त काकुत्स्थः“क्षये क्षेमं सदुर्लभम्।”

6.9

अतः परं दुहादिः

6.10

सोऽपृच्छल् लक्ष्मणं सीतां याचमानः शिवं सुरान्,रामं यथास्थितं सर्वं भ्राता ब्रूते स्म विह्वलः

6.11

संदृश्य शरणं शून्यं भिक्षमाणो वनं प्रियाम्प्राणान् दुहन्निवात्मानं शोकं चित्तमवारुधत्।

6.12

“गता स्यादवचिन्वाना कुसुमान्याश्रमद्रुमान्।आ यत्र तापसान् धर्मं सुतीक्ष्णः शास्ति, तत्र सा।

6.13

अतः परं प्रकीर्णकाः

6.14

आः, कष्टं, बत, हीचित्रं, हूं, मातर्, दैवतानि धिक्,हा पितः !, क्वा ऽसि हे सुभ्रु !,“ बह्वेवं विललाप सः,

6.15

इहासिष्ठा ऽशयिष्टेह सा, सखेलमितो ऽगमत्,अग्लासीत् संस्मरन्नित्थं मैथिल्या भरताऽग्रजः।

6.16

“इदं नक्तंतनं दाम पौष्पमेतद् दिवातनम्,शुचेवोद्बध्य शाखायां प्रग्लायति तया विना,

6.17

ऐक्षिष्महि मुहुः सुप्तां यां मृताशङ्कया वयम्,अकाले दुर्मरमहो, यज् जीवामस् तया विना,

6.18

अक्षेमः परिहासो ऽयं। परीक्षां मा कृथा मम,मत्तो मा ऽन्तिर्धथाः सीते ! मा रंस्था जीवितेन नः,

6.19

अतः परं सिजधिकारः

6.20

अहं न्यवधिषं भीमं राक्षसं क्रूर विक्रमम्,मा घुक्षः पत्युरात्मानं, मा न श्लिक्षः प्रियं प्रिये।

6.21

मा स्म द्राक्षीर् मृषा दोषं, भक्तं मा मातिचिक्लिशः,शैलं न्यशिश्रियद् वामा, नदीं, नु प्रत्यदुद्रुवत्।

6.22

ऐ वाचं देहि। धैर्यं नस् तव हेतोरसुस्रुवत्।त्वं नो मतिमिवा ऽघासीर् नष्टा, प्राणानिवाऽदधः।

6.23

रुदतो ऽशिश्वयच् चक्षु रास्यं हेतोस् तवा ऽश्वयीत्,म्रिये ऽहं, मां निरास्थश् चेन्, मा न वोचश् चिकीर्षितम्।

6.24

लक्ष्मणाचक्ष्व, यद्याख्यत् सा किञ्चित् कोपकारणम्,दोषे प्रतिसमाधान मज्ञाते क्रियतां कथम्।

6.25

इह सा व्यलिपद् गन्धैः, स्नान्तीहाऽभ्यषिचज् जलैः,इहा ऽहं द्रष्टुमाह्वं तां,“ स्मरन्नेवं मुमोह सः

6.26

तस्या ऽलिपत शोकाऽग्निः स्वान्तं काष्ठमिव ज्वलन्,अलिप्तेवा ऽनिलः शीतो वने तं, न त्वजिह्लदत्।

6.27

स्नानभ्यषिचता ऽम्भो ऽसौ रुदन् दयितया विनातथा ऽभ्यषिक्त वारीणि पितृभ्यः शोकमूर्च्छितः

6.28

तथा र्तो ऽपि क्रियां धर्म्यां स काले ना ऽमुचत् क्वचित्,महतां हि क्रिया नित्या छिद्रे नैवा ऽवसीदति।

6.29

आह्वास्त स मुहुः शूरान्, मुहुराह्वत राक्षसान्,“एत सीताद्रुहः संख्ये, प्रत्यर्तयत राघवम्,

6.30

स्वपोषमपुषद् युष्मान् या पक्षिमृगशावकाः !अद्युतच् चेन्दुना सार्धं, तां प्रब्रूत, गता यतः।“

6.31

गिरिमन्वसृपद् रामो लिप्सुर् जनकसंभवाम्,तस्मिन्नायोधनं वृत्तं लक्ष्मणायाऽशिषन् महत्

6.32

“सीतां जिघांसू सौमित्रे ! राक्षसावारतां ध्रुवम्,इदं शोणितमभ्यग्रं सप्रहारे ऽच्युतत् तयोः।

6.33

इदं कवचमच्योतीत्, साऽश्वो ऽयं चूर्णीतो रथः,एह्यमुं गिरिमन्वेष्टुमवगाहावहे द्रुतम्

6.34

मन्युर् मन्ये ममा ऽस्तम्भीद्, विषादो ऽस्तभदुद्यतिम्,अजारीदिव च प्रज्ञा, बलं शोकात् तथाजरत्।

6.35

गृध्रस्येहाश्वतां पक्षौ कृतौ, वीक्षस्व लक्ष्मण !जिघत्सोर् नूनमापादि ध्वंसो ऽयं तां निशाचरात्।“

6.36

क्रुद्धो ऽदीपि रघुव्याघ्रो, रक्तनेत्रो ऽजनि क्षणात्,उबोधि दुःस्थं त्रैलोक्यं, दीप्तैरापूरि भानुवत्।

6.37

अताय्यस्योत्तमं सत्वमप्यायि कृतकृत्यवत्,उपाचायिष्ट सामर्थ्यं तस्य संरम्भिणो महत्।

6.38

अदोहीव विषादो ऽस्य, समरुद्धेव विक्रमः,समभावि च कोपेन, न्यश्वसीच् चायतं मुहुः।

6.39

अथालम्ब्य धनू रामो जगर्ज गजविक्रमः,“रुणध्मि सवितुर् मार्गं, भिनद्मि कुलपर्वतान्।

6.40

रिणच्मि जलधेस् तोयं, विविनच्मि दिवः सुरान्,क्षुणद्मि सर्पान् पाताले, छिनद्मि क्षणदाचरान्।

6.41

यमं युनज्मि कालेन समिन्धानो ऽस्त्रकौशलम्,शुष्कपेषं पिनष्म्युर्वीमखिन्दानः स्वतेजसा

6.42

भूतिं तृणद्मि यक्षाणां, हिनस्मीन्द्रस्य विक्रमम्,भनज्मि सर्वमर्यादास्, तनच्मि व्योम विस्तृतम्

6.43

न तृणेह्मीति लोको ऽयं मां विन्ते निष्पराक्रम्,“एवं वदन् दाशरथिरपृणग् धनुशा शरं।

6.44

न्यवर्तयत् सुमित्राभूस् तं चिकीर्षुं जगत्क्षयम्,ऐक्षेतामाश्रमादाराद् गिरिकल्पं पतत्रिणम्

6.45

तं सीताघातिनं मत्वा हन्तुं रामो ऽभ्यधावत,“मा वधिष्ठा जटायुं मां सीतां रामा ऽहमैक्षिषि।”

6.46

उपास्थितैवमुक्ते तं सखायं राघवः पितुः,पप्रच्छ जानकीवार्तां संग्रामं च पतत्रिणम्।

6.47

ततो रावणमाख्याय द्विषन्तं पततां वरः

6.48

व्रणवेदनया ग्लायन् ममार गिरिकन्दरे,तस्याग्न्यम्बुक्रियां कृत्वा प्रतस्थाते पुनर् वनम्।

6.49

सत्वानजस्रं घोरेण बलाऽपकर्षमश्नताक्षुध्यता जगृहाते तौ रक्षसा दीर्घबाहुना।

6.50

भुजौ चकृततुस् तस्य निस्त्रिंशाभ्यां रघूत्त्मौ,स छिन्नबाहुरपतद् विह्वलो ह्वलयन् भुवम्।

6.51

इति प्रकीर्णकाः

6.52

अथ कृत्याऽधिकारः

6.53

प्रष्टव्यं पृच्छतस् तस्य कथनीयमवीवचत्आत्मानं वनवासं च जेयं चा ऽरिं रघूत्तमः

6.54

“लभ्या कथं नु वैदेही, शक्यो द्रष्टुं कथं रिपुः,सह्यः कथं वियोगश् च, गद्यमेतत् त्वया मम।”

6.55

“अहं राम ! श्रियः पुत्रो मद्यपीत इव भ्रमन्,पापचर्यो मुनेः शापाज् जात” इत्यवदत् स तम्।

6.56

“प्रयातस् तव यम्यत्वं शस्त्रपूतो ब्रवीमि ते,रावणेन हृता सीता लङ्कां नीता सुरारिणा।

6.57

ऋष्यमूके ऽनवद्यो ऽस्ति पण्यभ्रातृवधः कपिःसुग्रीवो नाम, वर्यो ऽसौ भवता चारुविक्रमः।

6.58

तेन वह्येन हन्तासि त्वमर्यं पुरुषाऽशिनाम्राक्षसं क्रूरकर्माणं शक्राऽरिं दूरवासिनम्।

6.59

आस्ते स्मरन् स कान्ताया हृताया वालिना कपिःवृषो यथोपसर्याया गोष्ठे गोर् दण्डताडितः।

6.60

तेन सङ्गतमार्येण रामा ऽजर्यं कुरु द्रुतम्।लङ्कां प्राप्य ततः पापं दशग्रीवं हनिष्यसि।

6.61

अनृतोद्यं न तत्रास्ति, सत्यवद्यं ब्रवीम्यहम्।मित्रभूयं गतस् तस्य रिपुहत्यां करिष्यसि।

6.62

आदृत्यस् तेन वृत्येन स्तुत्यो जुष्येण संगतःइत्यः शिष्येण गुरुवद् गृध्यमर्थमवाप्स्यसि।

6.63

नाऽखेयः सागरो ऽप्यन्यस् तस्य सद्भृत्यशालिनः,मन्युस् तस्य त्वया मार्ग्यो, मृज्यः शोकश् च तेन ते।“

6.64

स राजसूययाजीव तेजसा सूर्यसन्निभःअमृषोद्यं वदन् रुच्यो जगाहे द्यां निशाचरः

6.65

अकृष्टपच्याः पश्यन्तौ ततो दाशरथी लताःरत्नाऽन्नपानकुप्यानामाटतुर् नष्टसंस्मृती।

6.66

समुत्तरन्तावव्यथ्यौ नदान् भिद्योद्ध्यसन्निभान्सिध्यतारामिव ख्यातां शबरीमापतुर् वने।

6.67

वसानां वल्कले शूद्धे विपूयैः कृतमेखलाम्क्षामामञ्जनपिण्डाभा दण्दिनीमजिनास्तराम्

6.68

प्रगृह्यपदवत् साध्वीं स्पष्टरूपामविक्रियाम्अगृह्यां वीतकामत्वाद् देवगृह्यामनिन्दिताम्

6.69

धर्मकृत्यरतां नित्यमकृष्यफलभोजनाम्दृष्ट्वाताममुचद् रामो युग्यायात इव श्रमम्।

6.70

स तामूचे ऽथ“कच्चित् त्वममावास्यासमन्वयेपित् णां कुरुषे कार्यमपाक्यैः स्वादुभिः फलैः

6.71

अवश्यपाव्यं पवसे कच्चित् त्वं देवभाग्भ्विः,आसाव्यमध्वरे सोमं द्विजैः कच्चिन् नमस्यसि।

6.72

आचाम्यं संध्ययोः कच्चित् सत्यक् ते न प्रहीयते,कच्चिदग्निमिवानाय्यं काले संमन्यसे ऽतिथिम्।

6.73

न प्रणाय्यो जनः कच्चिन् निकाय्यं ते ऽधितिष्ठतिदेवकार्यविघाताय धर्मद्रोही महोदये !

6.74

कुण्डपाय्यवतां कच्चिदग्निचित्यावतां तथाकथाभी रमसे नित्यमुपचाय्यवतां शुभे !

6.75

अथ प्रकीर्णकाः

6.76

वर्धते ते तपो भीरु ! व्यजेष्ठा विघ्ननायकान्,अजैषीः कामसंमोहौ, संप्राप्था विनयेन वा।

6.77

नायस्यसि तपस्यन्ती, गुरून् सम्यगतूतुषःयमान् नोदविजिष्ठास् त्वं, निजाय तपसे ऽतुषः“

6.78

अथाऽर्ध्यं मधुपर्काद्यमुपनीयादरादसौअर्चयित्वा फलैरर्च्यौ सर्वत्राख्यदनामयम्।

6.79

अतः परं कृदधिकारः

6.80

“सख्यस्य तव सुग्रीवः कारकः कपिनन्दनः,द्रुतं द्रष्टासि मैथिल्पाः,” सैवमुक्त्वा तिरो ऽभवत्।

6.81

नन्दनानि मुनीन्द्राणां रमणानि वनौकसाम्वनानि भेजतुर् वीरौ ततः पाम्पानि राघवौ।

6.82

“भृङ्गालीकोकिलक्रुङ्भिर् वाशनैः पश्य लक्ष्मण !रोचनैर् भूषितां पम्पा मस्माकं हृदयाविधम्

6.83

परिभावीणि ताराणां पश्य मन्थीनि चेतसाम्उद्भासीनि जलेजानि दुन्वन्त्यदयितं जनम्

6.84

सर्वत्र दयिताऽधीनं सुव्यक्तं रामणीयकम्येन जातं प्रियाऽपाये कद्वदं हंसकोकिलम्।

6.85

पक्षिभिर् वितृदैर् यूना शाखिभिः कुसुमोत्किरैःअज्ञो यो, यस्य वा ना ऽस्ति प्रियः, प्रग्लो भवेन् न सः।

6.86

ध्वनीनामुद्धमैरेभिर् मधूनामुद्धयैर् भृशम्आजिघ्रैः पुष्पगन्धानां पतगैर् ग्लपिता वयम्।

6.87

धारयैः कुसुमोर्मीणां पारयैर् बाधितुं जनान्शाखिभिर् हा हता भूयो हृदयानामुदेजयैः

6.88

ददैर् दुःखस्य मादृग्भ्यो धायैरामोदमुत्तमम्लिम्पैरिव तनोर् वातैश् चेतयः स्याज् ज्वलो न कः।

6.89

अवश्यायकणास्रावाश् चारुमुक्ताफलत्विषःकुर्वन्ति चित्तसंस्रावं चलत्पर्णाऽग्रसंभृताः

6.90

अवसायो भविष्यामि दुःखस्या ऽस्य कदा न्वहम्,न जीवस्या ऽवहारो मां करोति सुखिनं यमः

6.91

दह्ये ऽहं मधुनो लेहैर् दावैरुग्रैर् यथा गिरिः,नायः कोऽत्र स, येन स्यां बता ऽहं विगतज्वरः

6.92

समाविष्टं ग्रहेणेव ग्राहेणेवात्तमर्णवेदृष्ट्वा गृहान् स्मरस्येव वनाऽन्तान् मम मानसम्

6.93

वाताहतिचलच्छाखा नर्तका इव शाखिनःदुःसहा ही परिक्षिप्ताः क्वणद्भिरलिगाथकैः।

6.94

एकहायनसारङ्गगती रघुकुलोत्तमौलवकौ शत्रुशक्तीनामृष्यमूकमगच्छताम्।

6.95

तौ वालिप्रणिधी मत्वा सुग्रीवो ऽचिन्तयत् कपिः,“बन्धुना विगृहीतोऽहं भूयासं जीवकः कथम्।”

6.96

स शत्रुलावौ मन्वानो राघवौ मलयं गिरिम्जगाम सपरीवारो व्योममायमिवोत्थितम्।

6.97

शर्मदं मारुतिं दूतं विषमस्थः कपिद्विपम्शोकाऽपनुदमव्यग्रं प्रायुङ्क्त कपिकुञ्जरः।

6.98

विश्वासप्रदवेषो ऽसौ पथिप्रज्ञः समाहितःचित्तसंख्यो जिगीषूणामुत्पपात नभस्तलम्

6.99

सुरापैरिव घूर्णद्भिः शाखिभिः पवनाहतैःऋष्यमूकमगाद् भृङ्गैः प्रगीतं सामगैरिव।

6.100

तं मनोहरमागत्य गिरिं वर्महरौ कपिःवीरौ सुखाहरो ऽवोचद् भिक्षुर् भिक्षार्हविग्रहः।

6.101

“बलिनावमूमद्रीन्द्रं युवां स्तम्बेरमाविवआचक्षाथां मिथः कस्माच्छङ्करेणा ऽपि दुर्गमम्

6.102

व्याप्तं गुहाशयैः क्रूरैः क्रव्याद्भिः सनिशाचरैःतुङ्गशैलतरुछन्नं मानुषाणामगोचरम्।

6.103

सत्वमेजयसिंहाढ्यान् स्तनंधायसमत्विषौकथं नाडिंधमान् मार्गानागतौ विषमोपलान्।

6.104

अत्तीर्णौ वा कथं भीमाः सरितः कूलमुद्वहाः,,आसादितौ कथं ब्रूतं न गजैः कूलमुद्रुजैः।

6.105

रामो ऽवोचद्धनूमन्तम् “आवामभ्रंलिहं गिरिम्ऐव विद्वन्! पितुः कामात् पान्तावल्पंपचान् मुनीन्।

6.106

अमितंपचमीशानं सर्वभोगीणमुत्तमम्आवयोः पितरं विद्धि ख्यातं दशर्थं भुवि।

6.107

छलेन दयिता ऽरण्याद् रक्षसा ऽरुंतुदेन नःअसूर्यंपश्यया मूर्त्या हृता, तां मृगयावहे।“

6.108

प्रत्यूचे मारुति रामम् “अस्ति वालीति वानरः”शमयेदपि संग्रामे यो ललाटंतपं रविम्।

6.109

उग्रंपश्येन सुग्रीवस् तेन भ्राता निराकृतः,तस्य मित्रीयतो दूतः संप्राप्तो ऽस्मि वशंवदः

6.110

प्रियंवदो ऽपि नैवा ऽहं ब्रुवे मिथ्या परंतप !,सख्या तेन दशग्रीवं निहन्तासि द्विषंतपम्।

6.111

वाचंयमोऽहमनृते सत्यमेतद् ब्रवीमि ते,एहि, सर्वंसहं मित्रं सुग्रीवं कुरु वानरम्।“

6.112

सर्वंकषयशःशाखं रामकल्पतरुं कपिःआदायाऽ भ्रंकषं प्रायान् मलयं फलशालिनम्।

6.113

मेघंकरमिवायान्तमृतुं रामं क्लमान्विताःदृष्ट्वा मेने नसुग्रीवो वालिभानुं भयंकरम्।

6.114

उपाग्न्यकुरुतां सख्यमन्योन्यस्य प्रियंकरौ,क्षेमंकराणि कार्याणि पर्यालोचयतां ततः।

6.115

आशितंभवमुत्क्रुष्टं वल्गितं शयितं स्थितम्बह्वमन्यत काकुत्स्थः कपीनां स्वेच्छया कृतम्

6.116

ततो बलिंदमप्रख्यं कपिविश्वंभराऽधिपम्सुग्रीवः प्राब्रवीद् रामं वालिनो युधि विक्रमम्

6.117

“वसुंधरायां कृत्स्नायां नाऽस्ति वालिसमो बली,हृदयंगममेतत् त्वां ब्रवीमि, न पराभवम्।

6.118

दूरगैरन्तगैर् बाणैर् भवानत्यन्तगः श्रियःअपि संक्रन्दनस्य स्यात् क्रुद्धः, किमुत वालिनः

6.119

वरेण तु मुनेर् वाली संजातो दस्युहो रणेअवार्यप्रसरः प्रातरुद्यन्निव तमोऽपहः

6.120

अतिप्रियत्वान् न हि मे कातरं प्रतिपद्यतेचेतो वालिवधं राम ! क्लेशापहमुपस्थितम्।

6.121

शीर्षघातिनमायातमरीणां त्वां विलोकयन्पतिघ्नीलक्ष्मणोपतां मन्येऽहं वालिनः श्रियम्।

6.122

शत्रुघ्नान् युधि हस्तिघ्नो गिरीन् क्षिप्यन्नकृत्रिमान्शिल्पिभिः पाणिघैः क्रुद्धस् त्वया जय्यो ऽभ्युपायवान्।

6.123

आढ्यंकरणविक्रान्तो महिषस्य सुरद्विषःप्रियंकरणमिन्द्रस्य दुष्करं कृतवान् वधम्।

6.124

प्रियंभावुकतां यातस् तं क्षिपन् योजनं मृतम्स्वर्गे प्रियंभविष्णुश् च कृत्स्नं शक्तो ऽप्यबाधयन्",

6.125

जिज्ञासोः शक्तिमस्त्राणां रामो न्यूनधियः कपेःअभीनत् प्रतिपत्त्यर्थं सप्त व्योम स्पृशस् तरून्।

6.126

ततो वालिपशौ वध्ये रामर्त्विग्जितसाध्वसःअभ्यभून् निलयं भ्रातुः सुग्रीवो निनदन् दधृक्।

6.127

गुहाया निरगाद् वाली सिंहो मृगमिव द्युवन्भ्रातरं युङ् भियः संख्ये घोषेणापूरयन् दिशः

6.128

व्यायच्छमानयोर् मूढो भेदे सदृशयोस् तयोःबाणमुद्यतमायंसीदिक्ष्वाकुकुलनन्दनः।

6.129

ऋष्यमूकमगात् क्लन्तः कपिर् मृगसदृग् द्रुतम्किष्किन्धाऽद्रिसदात्यर्थं निष्पिष्टः कोष्णमुच्छ्वसन्।

6.130

कृत्वा वालिद्रुहं रामो मालया सविशेषणम्।अङ्गदस्वं पुनर् हन्तुं कपिघ्नाह्वाययद् रणे।

6.131

तयोर् वानरसेनान्योः संप्रहारे तनुच्छिदम्वालिनो दूरभाग् रामो बाणं प्राणाऽदमत्यजत्

6.132

वालिनं पतितं दृष्ट्वा वानरा रिपुघातिनम्बान्धवाक्रोशिनो भेजुरनाथाः ककुभो दश

6.133

धिग् दाशरथिमित्यूचुर् मुनयो वनवर्तिनः।उपेयुर् मधुपायिन्यः क्रोशन्त्यस् तं कपिस्त्रियः।

6.134

राममुच्चैरुपालब्ध शूरमानी कपिप्रभुःव्रणवेदनया ग्लायन्साधुंमन्यमसाधुवत्।

6.135

"मृषा ऽसि त्वं हविर्याजी राघव ! छद्मतापसःअन्यव्यासक्तघातित्वाद् ब्रह्मघ्नां पापसंमितः।

6.136

पापकृत् सुकृतां मध्ये राज्ञः पुण्यकृतः सुतःमामपापं दुराचार ! किं निहत्या ऽभिधास्यसि।

6.137

अग्निचित् सोमसुद् राजा रथचक्रचिदादिषुअनलेष्विष्टवान् कस्मान् न त्वया ऽपेक्षितः पिता।

6.138

मांसविक्रयिणः कर्म व्याधस्या ऽपि विगर्हितम्मां घ्नता भवता ऽकारि निःषङ्कं पापदृष्वना।

6.139

बुद्धिपूर्वं ध्रुवन् न त्वा राजकृत्वा पिता खलम्सहयुध्वानमन्येन यो ऽहिनो मामनागसम्

6.140

पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ये प्रोक्ताः कृतजैर् द्विजैः,कौशल्याज ! शशादीनां तेषां नैको ऽप्यहं कपिः।

6.141

कथं दुष्ठुः स्वयं धर्मे प्रजास् त्वं पालयिष्यसि,आत्माऽनुजस्य जिह्रेषि सौमित्रेस् त्वं कथं न वा।

6.142

मन्ये किंजमहं घ्नन्तं त्वामक्षत्त्रियजे रणेलक्ष्मणा ऽधिज ! दुर्वृत्त ! प्रयुक्तमनुजेन नः“।

6.143

प्रत्यूचे वालिनं रामो“ना ऽकृतं कृतवानहम्यज्वभिः सुत्वभिः पूवैर् जरद्भिश् च कपीष्वर !

6.144

ते हि जालैर् गले पाशैस् तिरश्चामुपसेदुषाम्ऊषुषां परदारैश् च सार्धं निधनमैषिषुः।

6.145

अहं तु षुश्रुवान्भ्रात्रा स्त्रियं भुक्तां कनीयसाउपेयिवाननूचानैर् निन्दितस्त्वं लतामृग !

6.146

अन्वनैषीत् ततो वाली त्रपावानिव राघवम्।न्यक्षिपच् चाऽङ्गदं यत्नात् काकुत्स्थे तनयं प्रियं

6.147

म्रियमाणः स सुग्रीवं प्रोचे सद्भावमागतः“संभाविष्याव एकस्यामभिजानासि मातरि।

6.148

अवसाव नगेन्द्रेषु, यत् पास्यावो मधूनि च,अभिजानीहि तत् सर्वं, बन्धूनां समयो ह्ययम्।

6.149

दैवं न विदधे नूनं युगपत् सुखमावयोः,शश्वद् बहूव तद् दुःस्थं यतो न“ इतिहा ऽकरोत्।

6.150

ददौ स दयितां भ्रात्रे मालां चाऽग्र्यां हिरण्मयीम्,राज्यं संदिश्य भोगाम्श् च ममार व्रणपीडितः

6.151

तस्य निर्वर्त्य कर्तव्यं सुग्रीवो राघवाज्ञयाकिष्किन्धाऽद्रिगुहां गन्तुं मनः प्रणिदधे द्रुतम्

6.152

नामग्राहं कपिभिरशनैः स्तूयमानः समन्ता दन्वग्भावं रघुवृषभयोर् वानरेन्द्रो विराजन्अभ्यर्णे ऽम्भःपतनसमये पर्णलीभूतसानुं किष्किन्धाद्रिं न्यविशत मधुक्षीबगुञ्जद्द्विरेफम्।

7.1

ततः कर्ता वनाकम्पं ववौ वर्षाप्रभञ्जनः,नभः पूरयितारश् च समुन्नेमुः पयोधराः।

7.2

तर्पणं प्रजनिष्णूनां षस्यानाममलं पयःरोचिष्णवः सविस्फूर्जा मुमुचुर् भिन्नवद् घनाः

7.3

निराकरिष्णवो भानुं दिवं वर्तिष्णवो ऽभितःअलंकरिष्णवो भान्तस् तडित्वन्तश् चरिष्णवः

7.4

तान् विलोक्या ऽसहिष्णुः सन् विललान्पोन्मदिष्णुवत्वसन् माल्यवति ग्लास्नू रामो जिष्णुरधृष्णुवत्

7.5

“भ्रमी कदम्बसंभिन्नः पवनः शमिनामपिक्लमित्वं कुरुतेऽत्यर्थं मेघशीकरशीतलः।

7.6

संज्वारिणेव मनसा ध्वान्तमायासिना मयाद्रोहि खद्योतसंपर्कि नयनाऽमोषि दुःसहम्।

7.7

कुर्वन्ति परिसारिण्यो विद्युतः परिदेविनम्अभ्याघातिभिरामिश्राश् चातकैः परिराटिभिः।

7.8

संसर्गी परिदाहीव शीतो ऽप्याभाति शीकरः,सोढुमाक्रीडिनो ऽशक्याः शिखिनः परिवादिनः।

7.9

एता देवानुरोधिन्यो द्वेषिण्य इव रागिणम्पीडयन्ति जनं धाराः पतन्त्यो ऽनपकारिणम्।

7.10

कूर्याद् योगिनमप्येष स्फूर्जावान् परिमोहिनम्त्यागिनं सुखदुःखस्य परिक्षेप्यम्भसामृतुः।

7.11

विकत्थी याचते प्रत्तमविश्रम्भी मुहुर् जलम्पर्जन्यं चातकः पक्षी निकृन्तन्निव मानसम्।

7.12

प्रलापिनो भविष्यन्ति कदा न्वेते ऽपलाषिणः।“प्रमाथिनो वियुक्तानां हिंसकाः पापदर्दुराः।

7.13

निन्दको रजनिंमन्यं दिवसं क्लेशको निशाम्प्रावृष्यनैषीत् काकुत्स्थः कथंचित् परिदेवकः

7.14

अथोपशरदे ऽपश्यत् क्रौञ्चानां चेष्टनैः कुलैःउत्कण्ठावर्धनैः शुभ्रं रवणैरम्बरं ततम्।

7.15

विलोक्य द्योतनं चन्द्रं लक्ष्मणं शोचनो ऽवदत्“पश्य दन्द्रमणान् हंसानरविन्दसमुत्सुकान्।

7.16

कपिश् चङ्क्रमणो ऽद्यापि ना ऽसौ भवति गर्धनः,कुर्वन्ति कोपनं तारा मण्डना गगनस्य माम्।

7.17

ना ऽवैत्याप्यायितारं किं कमलानि रविं कपिःदीपितारं दिनारम्भे निरस्तध्वान्तसंचयम्।

7.18

अतीते वर्षुके काले, प्रमत्तः स्थायुको गृहेगामुको ध्रुवमध्वानं सुग्रीवो वालिना गतम्।

7.19

जल्पाकीभिः सहासीनः स्त्रीभिः प्रजविना त्वयागत्वा लक्ष्मण ! वक्तव्यो जयिना निष्ठुरं वचः

7.20

शैले विश्रयिणं क्षिप्रमनादरिणमभ्यमीन्यायं परिभवी ब्रूहि पापमव्यथिनं कपिम्।

7.21

स्पृहयालुं कपिं स्त्रीभ्यो निद्रालुमदयालुवत्श्रद्धालुं भ्रामरं धारुं सद्रुमद्रौ वद द्रुतम्।“

7.22

सृमरो भङ्गुरप्रज्ञो गृहीत्वा भासुरं धनुःविदुरो जित्वरः प्राप लक्ष्मणो गत्वरान् कपीन्।

7.23

तं जागरूकः कार्येषु दन्दशूकरिपुं कपिःअकम्प्रं मारुतिर् दीप्रं नम्रः प्रावेशयद् गुहाम्

7.24

कम्राभिरावृतः स्त्रीभिराशंसुः क्षेममात्मनःइच्छुः प्रसादं प्रणयन् सुग्रीवः प्रावदन् नृपम्।

7.25

“अहं स्वप्नक् प्रसादेन तव वन्दारुभिः सहअभीरुरवसं स्त्रीभिर् भासुराभिरीहेश्वरः।

7.26

विद्यन्नाशं रवेर् भासं विभ्राजं शशलाञ्छनम्ग्रामप्रत्तेषु भोगेषु नाहमज्ञासिषं रतः

7.27

एष शोकच्छिदो वीरान् प्रभो ! सम्प्रति वानरान्धराशैलसमुद्राणामन्तगान् प्रहिणोम्यहम्।

7.28

अथ निरधिकारकृत्

7.29

राघवस्य ततः कार्यं कारुर् वानरपुङ्गवःसर्ववानरसेनानामाश्वागमनमादिशत्।

7.30

“वयमद्यैव गच्छामो रामं द्रष्टुं त्वराऽन्विताःकारका मित्रकार्याणि सीतालाभाय”, सो ऽब्रवीत्।“

7.31

ततः कपीनां संघाता हर्षाद् राघवभूतयेपूरयन्तः समाजग्मुर् भयदाया दिशो दश।

7.32

सुग्रीवाऽन्तिकमासेदुः सादयिष्याम इत्यरिम्करिष्यन्त इवाऽकस्माद् भुवनं निर्दशाननम्।

7.33

कर्ता ऽस्मि कार्यमायातैरेभिरित्यवगम्य सःकाकुत्स्थपादपच्छायां सीतस्पर्शामुपागमत्।

7.34

कार्यं सारनिभं दृष्ट्वा वानराणां समागमम्अवैन् नाशं दशास्यस्य निर्वृत्तमिव राघवः।

7.35

ततः कपिसमाहारमेऽकनिश्चायमागतम्उपाध्यायऽइवायामं सुग्रीवोऽध्यापिपद् दिशाम्

7.36

सजलाऽम्भोदसंरावं हनुमन्तं सहाऽङ्गदम्जाम्बवं नीलसहितं चारुसन्द्रावमब्रवीत्

7.37

“यात यूयं यमश्रायं दिशं नायेन दिक्षणाम्विक्षावस् तोयविश्रावं तर्जयन्तो महोदधेः

7.38

उन्नायानधिगच्छन्तः प्रद्रावैर् वसुधाभृताम्वनाऽभिलावान् कुर्वन्तः स्वेच्छया चारुविक्रमाः

7.39

सदोद्गारसुगन्धीनां फलानामलमाशिताःउत्कारेषु च धान्यानामनभीष्टपरिग्रहाः

7.40

संस्तावमिव शृण्वन्तश् छन्दोगानां महाध्वरेशिञ्जितं मधुलेहानां पुष्पप्रस्तारशायिनाम्

7.41

आलोचयन्तो विस्तारमम्भसां दक्षिणोदधेःस्वादयन्तः फलरसं मुष्टिसंग्राहपीडितम्।

7.42

न्याय्यं यद् यत्र, तत् कार्यं पर्यायेणा ऽविरोधिभिः,निशोपशायः कर्तव्यः फलोच्चायश् च संहतैः

7.43

सीता रक्षोनिकायेषु स्तोककायैश् छलेन चमृग्या शत्रुनिकायानां व्यावहासीमनाश्रितैः

7.44

सांराविणं न कर्तव्यं, यावन् नायाति दर्शनम्,संदृष्टायां तु वैदेह्यां निग्राहो वोऽर्थवानरेः।

7.45

प्रग्राहैरिव पात्राणामन्वेष्या मैथिली कृतैःज्ञातव्या चेङ्गितैर् ध्यायन्ती राघवागमम्।

7.46

वेदिवत् सपरिग्राहा यज्ञयैः संस्कृता द्विजैःदृश्या मासतमागह्नः प्रागनिन्दितवेशभृत्

7.47

नीवारफलमूलाऽशानृषीनप्यतिशेरतेयस्य गुणा निरुद्द्रावास् तां द्रुतं यात, पश्यत।

7.48

उच्छ्रायवान् घनारावो वानरं जलदाऽरवम्दूराप्लावं हनूमन्तं रामः प्रोचे गजाप्लवः

7.49

“अवग्राहे यथा वृष्टिं प्रार्थयन्ते कृषीवलाः,प्रर्थयध्वं तथा सीतां, यात सुग्रीवशासनम्

7.50

वणिक् प्रग्राहवान् यद्वत् काले चरति सिद्धये,देशाऽपेक्षास् तथा यूयं यातादायाऽङ्गुलीयकम्।“

7.51

अभिज्ञानं गृहीत्वा ते समुत्पेतुर् नभस्तलम्वाजिनः स्यन्दने भानोर् विमुक्तप्रग्रहा इव।

7.52

उदक् शतवलिं कोट्या, सुषेणं पक्षिमां तथादिशं प्रास्थापयद् राजा वानराणां कृतत्वरः

7.53

प्राचीं ताविद्भिरव्यग्रः कपिभिर् विनतो ययौअप्रग्राहैरिवादित्यो वाजिभिर्दूरपातिभिः।

7.54

ययुर् विन्ध्यं शरन्मेघैः प्रावारैः प्रवरैरिवप्रच्छन्नं मारुतिप्रष्ठाः सीतां द्रष्टुं प्लवङ्गमाः

7.55

परिभावं मृगेन्द्राणां कुर्वन्तो नगमूर्धसुविन्ध्ये तिग्मांशुमार्गस्य चेरुः परिभवोपमे।

7.56

भ्रेमुः शिलोच्चयांस् तुङ्गानुत्तेरुरतरान् नदान्आशंसवो लवं शत्रोः सीतायाश् च विनिश्चयम्

7.57

आदरेण गमं चक्रुर् विषमेस्वप्यसङ्गसाःव्याप्नुवन्तो दिशो ऽन्यादान् कुर्वन्तः सव्यधान् हरीन्।

7.58

संचेरुः सहसाः केचिद,स्वनाः केचिदाटिषुःसंयामवन्तो यतिवन्, निगदानपरे ऽमुचन्।

7.59

अथ क्लमादनिःक्वाणा नराः क्षीणपणा इवअमदाः सेदुरेकस्मिन् नितम्बे निखिला गिरेः।

7.60

ततः ससंमदास् तत्र निरैक्षन्त पतत्रिणःगुहाद्वारेण निर्यातः समजेन पशूनिव।

7.61

वीनामुपसरं दृष्ट्वा ते ऽन्योन्यापहवा गुहाम्प्राविशन्नाहवप्रज्ञा आहावमुपलिप्सवः।

7.62

कुर्वन्तो हवमाप्तानां पिपासावधकाङ्क्षिणःद्वारं तमोघनप्रख्यं गुहायाः प्राविशन् द्रुतम्।

7.63

तस्मिन्नन्तर्घणे ऽपश्यन् प्रघाणे सौधसद्मनः।लौहोद्घनघनस्कन्धा ललिताऽपघनां स्त्रियम्

7.64

सा स्तम्बघ्नपदन्यासान् विघनेन्दुसमद्युतिःपरिघोरुभुजानाह हसन्ती स्वागतं कपीन्।

7.65

पिप्राया ऽद्रिगुहोपघ्नानुद्घान् संघसमागतान्फलैर् नानारसैश् चित्रैः स्वादुशीतैश्च वारिभिः

7.66

निघाऽनिघतरुच्छन्ने तस्मिंस् ते लब्धिमैः फलैःतृप्तास् तां भ्राजथुमतीं पप्रच्छुः“कस्य पूरियम्।”

7.67

“रक्ष्णं करोषि कस्मात् त्वं, यत्नेनाख्यायतां शुभे !स्वप्ने निधिवदाभाति तव संदर्शनं हि नः।

7.68

ततो जलधिगम्भीरान् वानरान् प्रत्यवाच सा“इयं दानवराजस्य पूः सृष्टिर् विश्वकर्मणः

7.69

जिहतश् च स्थितिं भिन्दन् दानवोऽसौ जलद्विषा,दुहिता मेरुसावर्णेरहं नाम्ना स्वयंप्रभा।

7.70

जूतिमिच्छथ चेत् तूर्णं, कीर्तिं वा पातुमात्मनःकरोमि वा बहिर्यूतीन्, पिधध्वं पाणिभिर्दृशः“

7.71

प्रज्यायती निरुद्धाऽक्षान् विद्येवाऽनुष्ठितक्रियान्निरचिक्रमदिच्छातो वानरांश् चङ्क्रमावतः।

7.72

निष्क्रम्य शिक्षया तस्यास् त्रपावन्तो रसातलात्ज्ञात्वा मासुमतिक्रान्तं व्यथामवललम्बिरे।

7.73

चिन्तावन्तः कथां चक्रुरुपधाभेदभीरवः“अकृत्वा नृपतेः कार्यं पूजां लप्स्यामहे कथम्।

7.74

प्रायोपासनया शान्तिं मन्वानो वालिसंभवःयुक्त्वा योगं स्थितः शैले विवृण्वंश्चित्तवेदनाम्

7.75

प्रस्कन्दिकामिव प्राप्तो ध्यात्वा ब्रूते स्म जाम्बवान्“धिक् शालभञ्जिकाप्रख्यान् विशयान् कल्पनारुचीन्,

7.76

यां कारिं राजपुत्रो, ऽयमनुतिष्ठति, तां क्रियाम्अहमप्यनुतिष्ठामि“ सो ऽप्युक्त्वैवमुपाविशत्।

7.77

उवाच मारुतिर् वृद्धे संन्यासिन्यत्र वानरात्“अहं पर्यायसंप्राप्तां कुर्वे प्रायोपवेशिकाम्

7.78

अभावे भवतां यो ऽस्मिन् जीवेत्, तस्याऽस्त्वजीवनिः,“इत्युक्त्वा सर्व एवा ऽस्थुर् बद्ध्वा योगासनानि ते।

7.79

अक्लेश्यमसिना ऽग्न्यन्तं कबन्धवधमभ्यधुः,धिङ् नः प्रपतनं घोरं क्लेदाऽन्तत्वमनाथवत्।

7.80

ततो मन्दगतः पक्षी तेषां प्रायोपवेशनम्अशनीयमिवाशंसुर् महानायादशोभनः

7.81

देहव्रश्चनतुण्डाऽग्रं तं विलोक्या ऽशुभाकरम्पापगोचरमात्मानमशोचन् वानरा मुहुः

7.82

“जटायुः पुण्यकृत् पक्षी दण्डकारण्यसञ्चरःकृत्वा राघवकार्यं यः स्वरारूढो ऽग्निसंस्कृतः

7.83

नरकस्या ऽवतारो ऽयं प्रत्यक्षो ऽस्माकमागतः,अचेष्टा यदिहा ऽन्यायादनेना ऽत्स्यामहे वयं

7.84

हृदयोदङ्कसंस्थानं कृतान्तानायसन्निभम्शरीराखनतुण्डाऽग्रं प्राप्याऽमुं शर्म दुर्लभम्।

7.85

ईषदाढ्यङ्करो ऽप्येष न परत्रा ऽशुभक्रिया,अस्मानत्तुमितो ऽभ्येति परिग्लानो बुभुक्षया।“

7.86

संप्राप्य वानरान् पक्षी जगाद मधुरं वचः“के यूयं दुरुपस्थाने मनसा ऽप्यद्रिमूर्धनि।

7.87

अथ प्रकीर्णकाः

7.88

आत्मनः परिदेवध्वे कुर्वन्तो रामसंकथाम्,समानोदर्यमस्माकं जटायुं च स्थुथादरात्।

7.89

शङ्काधवित्रवचनं प्रत्यूचुर् वानराः खगम्“वयं शत्रुलवित्रेषोर् दूता रामस्य भूपतेः।

7.90

केना ऽपि दौष्कुलेयेन कुल्यां माहाकुलीं प्रियाम्हृतां माहाकुलीनस्य तस्य लिप्सामहे वयम्।

7.91

त्रिंशत्तममहर् यातं मत्वा प्रत्यागमाऽवधिम्अकृताऽर्था विशीदन्तः परलोकमुपास्महे।

7.92

म्रियामहे, न गच्छामः कौशल्यायनिवल्लभाम्उपलम्भ्यामपश्यन्तः कौमारीं पततां वर !“

7.93

जगाद वानरान् पक्षी“नाध्यगीढ्वं ध्रुवं स्मृतिम्यूयं संकुटियुं यस्मात् काले ऽस्मिन्नध्यवस्यथ।

7.94

नाऽयमुद्विजितुं कालः स्वामिकार्याद् भवादृशाम्हृतभार्ये च्युते राज्याद् रामो पर्युत्सुके भृशम्।

7.95

यत्नं प्रोर्णवितुं तूर्णं दिशं कुरुत दक्षिणाम्,प्रोर्णुवित्रीं दिवस् तत्र पुरीं द्रक्ष्यथ काञ्चनीम्।

7.96

लङ्कां नाम्ना गिरेर् मूर्ध्नि राक्षसेन्द्रेण पालिताम्निर्जित्य शक्रमानीता ददृशुर् यां सुरस्त्रियः

7.97

बभूव या ऽधिशैलेन्द्रं मृदित्वेवेन्द्रगोचरम्कुषित्वा जगतां सारं सैका शङ्के कृता भुवि।

7.98

अमृडित्वा सहस्राऽक्षं क्लिशित्वा कौशलैर् निजैःउदित्वा ऽलं चिरं यत्नात् सैका धात्रा विनिर्मिता।

7.99

मुषित्वा धनदं पापो यां गृहीत्वावसद् द्विषन्,तां रुदित्वेव शक्रेण यात लङ्कामुपेक्षिताम्।

7.100

विदित्वा शक्तिमात्मीयां रावणं विजिघृक्षवःउक्तं पिपृच्छिषूणां वो मा स्म भूत सुषुप्सवः।

7.101

ना ऽविविदिषुम्भ्येति सम्पद् रुरुदिषुं नरम्,किं मुमुषिषुवद् यात द्विषो ना ऽपचिकीर्षया।

7.102

बुभुत्सवो द्रुतं सीतां भुत्सीध्वं, प्रब्रवीमि वः,मा च भुद्ध्वं मृषोक्तं नः, कृषीढ्वं स्वामिने हितं

7.103

समगध्वं पुरः शत्रोर्, मोदयध्वं रघूत्तमम्,नोपायध्वं भयं, सीतां नोपायंस्त दशाननः।

7.104

ततः प्रास्थिषता ऽद्रीन्द्रं महेन्द्रं वानरा द्रुतम्सर्वे किलकिलायन्तो, धैर्यं चाधिषता ऽधिकम्।

7.105

निकुञ्जे तस्य वर्तित्वा रम्ये प्रक्ष्वेदिताः परम्मणिरत्नाऽधिशयितं प्रत्युदैक्षन्त तोयधिम्

7.106

अमर्षितमिव घ्नन्तं तटाऽद्रीन् मलिलोर्मिभिःश्रिया समग्रं द्युतितं मदेनेव प्रलोठितम्

7.107

पूतं शीतैर् नभस्वद्भिर् ग्रन्थित्वेव स्थितं रुचःगुम्फित्वेव निरस्यन्तं तरङ्गान् सर्वतो मुहुः

7.108

वञ्चित्वा ऽप्यम्बरं दूरं स्वस्मिंस् तिष्ठन्तमात्मनितृषित्वेवा ऽनिशं स्वादु पिबन्तं सरितां पयः

7.109

द्युतित्वा शशिना नक्तं रश्मिभिः परिवर्धितम्मेरोर् जेतुमिवाभोगमुच्चैर् दिद्योतिषुं मुहुः।

7.110

विलोक्य सलिलोच्चयानधिसमुद्रमभ्रंलिहान् भ्रमन्मकर भीषणं समधिगम्य चा ऽधः पयःगमागमसहं द्रुतं कपिवृषाः परिप्रैषयन् गजेन्द्रगुरुविक्रमं तरुमृगोत्तमं मारुतिम्।

8.1

आगाधत ततो व्योम हनूमानुरुविग्रहः,अत्यशेरत तद्वेगं न सुपर्णाऽर्कमारुताः

8.2

अभायत यथाऽर्केण सुप्रातेन शरन्मुखे,गम्यमानं न तेनासीदगतं क्रामता पुरः।

8.3

वियति व्यत्यतन्वातां मूर्ती हरिपयोनिधी,व्यत्यैतां चोत्तमं मार्गमर्केन्द्रेन्दुनिषेवितम्।

8.4

व्यतिजिग्ये समुद्रोऽपि न धैर्यं तस्य गच्छतःव्यत्यगच्छन् न च गतं प्रचण्डोऽपि प्रभञ्जनः।

8.5

व्यतिघ्नन्तीं व्यतिघ्नन्तां राक्षसीं पवनात्मजःजघानाविश्य वदनं निर्यात् भित्त्वोदरं द्रुतम्

8.6

अन्योन्यं स्म व्यतियुतः शब्दान् शब्दैस् तु भीषणान्उदन्वांश् चानिलोद्धूतो म्रियमाणा च राक्षसी।

8.7

न्यविक्षत महाग्राहसंकुलं मकरालयम्सैका बहूनां कुर्वाणा नक्राणां स्वाशितम्भवम्

8.8

कृतेनोपकृतं वायोः परिक्रीणानमुत्थितम्पित्रा संरक्षितं शक्रात् स मैनाकाऽद्रिमैक्षत।

8.9

खं पराजयमानोऽसावुन्नत्य पवनाऽत्मजम्जगादाऽद्रिर् “विजेषीष्ठा मयि विश्रम्य वैरिणम्।

8.10

फलान्यादत्स्व चित्राणि, परिक्रीडस्व सानुषु,साध्वनुक्रीडमानानि पश्य वृन्दानि पक्षिणाम्।

8.11

क्षणं भद्राऽवतिष्ठस्व, ततः प्रस्थास्यसे पुनःन तत् संस्थास्यते कार्यं दक्षेणोरीकृतं त्वया।

8.12

त्वयि नस् तिष्ठते प्रीतिस् तुभ्यं तिष्ठामहे वयम्,उत्तिष्ठमानं मित्राऽर्थे कस् त्वां न बहु मन्यते।

8.13

ये सूर्यमुपतिष्ठन्ते मन्त्रैः संध्यात्रयं द्विजाः,रक्षोभिस् तापितास् तेऽपि सिद्धिं ध्यायन्ति तेऽधुना।

8.14

अव्यग्रमुपतिष्ठस्व वीर ! वायोरहं सुहृत्,रविर् वितपतेऽत्यर्थमाश्वस्य मयि गम्यताम्।

8.15

तीव्रमुत्तपमानो ऽयमशक्यः सोढुमातपः,आघ्नान इव संदीप्तैरलातैः सर्वतो मुहुः।

8.16

संशृणुष्व कपे ! मत्कैः संगच्छस्व वनैः शुभैः,समारन्त ममा ऽभीष्टाः संकल्पास् त्वय्युपागते।

8.17

के न संविद्रते, वायोर् मैनाकाऽद्रिर् यथा सखा,यत्नादुपाह्वये प्रतीतः, संह्वयस्व विवक्षितम्।

8.18

द्यामिवावयमानं तमवोचद् भूधरं कपिःउपकुर्वन्तमत्यर्थं प्रकुर्वाणोऽनुजीविवत्।

8.19

“कुलभार्यां प्रकुर्वाणमहं द्रष्टुं दशाननम्यामि त्वरावान् शैलेन्द्र !, मा कस्यचिदुपस्कृथाः।

8.20

योऽपचक्रे वनात् सीतामधिचक्रे न यं हरिः,विकुर्वाणः स्वरानद्य बलं तस्य निहन्म्यहम्।

8.21

विकुर्वे नगरे तस्य पापस्या ऽद्य रघुद्विषः,विनेष्ये वा प्रियान् प्राणानुदानेष्येऽथवा यशः।

8.22

विनेष्ये क्रोधमथवा क्रममाणोऽरिसंसदि“इत्युक्त्वा खे पराक्रंस्त तूर्णं सूनुर् नभस्वतः।

8.23

परीक्षितुमुपाक्रंस्त राक्षसी तस्य विक्रमम्दिवमाक्रममाणेव केतुतारा भयप्रदा।

8.24

जले विक्रममाणाया हनूमान् शतयोजनम्आस्यं प्रविश्य निरयादणूभूया ऽप्रचेतितः।

8.25

द्रष्टुं प्रक्रममाणो ऽसौ सीतामम्भोनिधेस् तटम्,उपाक्रंस्ताकुलं घोरैः क्रममाणैर् निशाचरैः

8.26

आत्मानमपजानानः शशमात्रो ऽनयद् दिनम्,ज्ञास्ये रात्राविति प्राज्ञः प्रत्यज्ञास्त क्रियापटुः।

8.27

संजानानान् परिधरन् रावणाऽनुचरान् बहून्लङ्कां समाविशद् रात्रौ वदमानोऽरिदुर्गमाम्।

8.28

किंचिन् नोपावदिष्टा ऽसौ, केनचिद् व्यवदिष्ट न,शृण्वन् संप्रवदमानाद् रावणस्य गुणान् जनात्।

8.29

जल्पितोत्क्रुष्टसंगीतप्रनृत्तस्मितवल्गितैःघोषस्यान्ववदिष्टेव लङ्का पुताक्रतोः पुरः

8.30

ऐद् विप्रवदमानैस् तां संयुक्तां ब्रह्मराक्षसैःतथाऽवगिरमाणैश् च पिशाचैर् माम्सशोणितम्।

8.31

यथास्वं संगिरन्ते स्म गोष्ठीषु स्वामिनो गुणान्,पानशौण्डाः पथः क्षीबा वृन्दैरुदचरन्त च।

8.32

यानैः समचरन्ता ऽन्ये कुञ्जराऽश्वरथादिभिः,संप्रायच्छन्त बन्दीभिरन्ये पुष्पफलं शुभम्।

8.33

कोपात् काश्चित् प्रियैः प्रत्तमुपायंसत नासवम्,प्रेम जिज्ञासमानाभ्यस् ताभ्योशप्सत कामिनः

8.34

प्रादिदृक्षत नो नृत्यं, ना ऽशुश्रूषत गायनान्नामं सुस्मूर्षमाणोऽसौ कपिर् विरहदुःखितम्।

8.35

अनुजिज्ञासतेवाऽथ लङ्कादर्षनमिन्दुनातमोऽपहविमुक्तांऽशु पूर्वस्यां दिश्युदैयत।

8.36

आशुश्रूषन् स मैथिल्या वार्तां हर्म्येषु रक्षसाम्शीयमानऽन्धकारेषु समचारीदशङ्कितः।

8.37

शतसाहस्रमारक्षं मध्यगं रक्षसां कपिःददर्श, यं कृतान्तोऽपि म्रियेतासाद्य भीषणम्,

8.38

अध्यासिसिषमाणे ऽथ वियन्मध्यं निशाकरेकासांचक्रे पुरी सौघैरतीवोद्भासिभिः सितैः

8.39

इन्दुं चषकसंक्रान्तमुपायुङ्क्त यथाऽमृतम्,पयुञ्जानः प्रिया वाचः समाजाऽनुरतो जनः

8.40

संक्ष्णुवान इवोत्कण्ठामुपाभुङ्क्त सुरामलम्ज्योत्स्नायां विगलन्मानस् तरुणो रक्षसां गणः

8.41

मध्वपाययत स्वच्छं सोत्पलं दयिताऽन्तिकेआत्मानं सुरताभोगविश्रम्भोत्पादनं मुहुः

8.42

अभीषयन्त ये शक्रं राक्षसा रणपण्डिताःअविस्मापयमानस् तान् कपिरोटीद् गृहाद् गृहम्,

8.43

सीतां दिदृक्षुः प्रच्छन्नः सो ऽगर्धयत राक्षसान्,अवञ्चयत मायाश् च स्वमायाभिर् नरद्विषाम्,

8.44

अपलापयमानस्य शत्रूंस् तस्याऽभवन् मतिः“मिथ्या कारयते चारैर् घोषणां राक्षसाऽधिपः”

8.45

गूहमानः स्वमाहात्म्यमटित्वा मन्त्रिसंसदःनृभ्यो ऽपवदमानस्य रावणस्य गृहं ययौ,

8.46

दिशो द्योतयमानाभिर् दिव्यनारीभिराकुलम्श्रियमायच्छमानाभिरुत्तमाभिरनुत्तमाम्

8.47

नित्यमुद्यच्छमानाभिः स्मरसंभोगकर्मसुजानानाभिरलं लीलाकिल किंचितविभ्रमान्

8.48

स्वं कर्म कारयन्नास्ते निश्चिन्तो या झषध्वजः,स्वार्थं कारयमाणाभिर् यूनो मदविमोहितान्

8.49

कान्तिं स्वां वहमानाभिर् यजन्तीभिः स्वविग्रहान्नेत्रैरिव पिबन्तीभिः पश्यतां चित्तसंहतीः

8.50

ता हनूमान् पराकुर्वन्नगमत् पुष्पकं प्रतिविमानं मन्दरस्याद्रेरनुकुर्वदिव श्रियम्।

8.51

तस्मिन् कैलाससंकाशां शिरःशृङ्गं भजद्रुमम्अभिक्षिपन्तमैक्षिष्ट रावणं पर्वतश्रियम्

8.52

प्रवहन्तं सदामोदं सुप्तं परिजनाऽन्वितम्मघोने परिमृष्यन्तमारभन्तं परं स्मरे

8.53

व्यरमत् प्रधनाद् यस्मात् परित्रस्तः सहस्रदृक्,क्षणं पर्यरमत् तस्य दर्शनान् मारुतात्मजः।

8.54

उपारंसीच् च संपश्यन् वानरस् तं चिकीर्षितात्रम्यं मेरुमिवाधूतकाननं श्वसनोर्मिभिः

8.55

दृष्ट्वा दयितया साकं रहीभूतं दशाननम्ना ऽत्र सीतेत्युपारंस्त दुर्मना वायुसंभवः।

8.56

ततः प्राकारमारोहत् क्षपाटानविबोधयन्,नाऽयोधयत् समर्थोऽपि सीतादर्शनलालसः।

8.57

अध्यासीद्, “राघवस्या ऽहं नाशयेयं कथं शुचम्,वैदेह्या जनयेयं वा कथमानन्दमुत्तमम्।

8.58

दृष्ट्वा राघवकान्तां तां द्रावयिष्यामि राक्षसान्,तस्या हि दर्शनात् पूर्वं विक्रमः कार्यनाशकृत्।

8.59

चिन्तयन्नित्थमुत्तुङ्गैः प्रावयन्तीं दिवं वनैःअशोकवनिकामारादपश्यत् स्तबकाचिताम्।

8.60

तां प्राविशत् कपिव्याघ्रस् तरूनचलयन् शनैःअत्रासयन् वनशयान् सुप्तान् शाखासु पक्षिणः।

8.61

अवाद् वायुः शनैर् यस्यां लतां नर्तयमानवत्नायासयन्त संत्रस्ता ऋतवोऽन्योन्यसंपदः।

8.62

ज्योत्स्ना ऽमृतं शशी वस्यां वापीर् विकसितोत्पलाःअपाययत संपूर्णः सदा दशमुखाज्ञया।

8.63

प्रादमयन्त पुष्पेषुं यस्यां बन्द्यः समाहृताःपरिमोहयमाणाभी राक्षसीभिः समावृताः।

8.64

यस्यां वासयते सीतां केवलं स्म रिपुः स्मरात्न त्वरोचयतात्मानं चतुरो वृद्धिमानपि

8.65

मन्दायमानगमनो हरितायत्तरुं कपिः,द्रुमैः शकशकायद्भिर् मारुतेनाट सर्वतः।

8.66

अस्यन्दन्निन्दुमणयतो, व्यरुचन् कुमुदाकराः,अलोठिषत वातेन प्रकीर्णः स्तबकोच्चयाः।

8.67

सीताऽन्तिके विवृत्सन्तं वर्त्स्यत्सिद्धिं प्लवङ्गमम्पतत्रिणः शुभा मन्द्रमानुवानास् त्वजिह्लदन्।

8.68

वर्तिष्यमाणमात्मानं सीता पत्युरिवा ऽन्तिकेउदपश्यत् तदा तथ्यैर् निमित्तैरिष्टदर्शनैः।

8.69

“निरवत्स्र्यन् न चेद् वार्ता सीताया, वितथैव नःअकल्प्स्यदुद्यतिः सर्वा”, हनूमानित्यचिन्तयत्।

8.70

इत्यात्मनेपदाधिकारः

8.71

वृक्षाद् वृक्षं परिक्रामन् रावणाद् बिभ्यतीं भृशम्शत्रोस् त्राणमपश्यन्तीमदृश्यो जनकात्मजाम्

8.72

तां पराजयमानां स प्रीते रक्ष्यां दशाननात्अन्तर्दधानां रक्षोभ्यो मलिनां म्लानमूर्धजाम्

8.73

रामादधीतसंदेशो वायोर् जातश् च्युतस्मिताम्प्रभवन्तीमिवादित्यादपश्यत् कपिकुञ्जरः।

8.74

रोचमानः कुदृष्टिभ्यो रक्षोभ्यः प्रत्तवान् श्रियम्श्लाघमानः परस्त्रीभ्यस् तत्रगाद् राक्षसाऽधिपः।

8.75

अशप्त निह्नुवानो ऽसौ सीतायौ स्मरमोहितः,धारयान्निव चैतस्यै वसूनि प्रत्यपद्यत।

8.76

तस्यै स्पृहयमाणो ऽसौ बहु प्रियमभाषत,सानुनीतिश् च सीतायै न ऽक्रुध्यन्, नाप्यसूयत।

8.77

“संक्रुध्यसि मृशा किं त्वं दिदृक्षुं मां मृगेक्षणे !,ईक्षितव्यं परस्त्रीभ्यः स्वधर्मो रक्षसामयम्।

8.78

शृण्वद्भ्यः प्रतिशृण्वन्ति मध्यमा भीरु ! नोत्तमाः,गृणद्भ्यो ऽनुगृणन्त्यन्ये ऽकृताऽर्था, नैव मद्विधाः।

8.79

इच्छ स्नेहेन दीव्यन्ती विषयान् भुवनेश्वरम्,संभोगाय परिक्रीतः कर्तास्मि तव ना ऽप्रियम्।

8.80

आस्स्व साकं मया सौधे, माऽधिष्ठा निर्जनं वनम्मा ऽधिवात्सीर् भुवं, शय्यामधिशेष्व स्मरोत्सुका।

8.81

अभिन्यविक्षथास् त्वं मे यथैवाऽव्याहता मनः,तवाऽप्यध्यावसन्तं मां मा रौत्सीर् हृदयं तथा।

8.82

मा ऽवमंस्था नामस्यन्तम्कार्यज्ञे ! जगत्पतिम्,संदृष्टे मयि काकुत्स्थमधन्यं कामयेत ? का।

8.83

यः पयो दोग्धि पाषाणं, स रामाद् भूतिमाप्नुयात्,रावणं गमय प्रीतिं बोधयन्तं हिताऽहितं।

8.84

प्रीतो ऽहं भोजयिष्यामि भवतीं भुवनत्रयम्,किं विलापयसेऽत्यर्थं, पार्श्वे शायय रावणम्।

8.85

आज्ञां कारय रक्षोभिर्, मा प्रियाण्युपहारय,कः शक्रेण कृतं नेच्छेदधिमुर्धानमञ्जलिम्।

8.86

इति कारकाधिकारः

8.87

वचनं रक्षसां पत्युरनु क्रुद्धा पतिप्रियापापाऽनुवासितं सीता रावणं प्राब्रवीद् वचः

8.88

“न भवाननु रामं चेदुप शूरेषु वा, ततःअपवाह्य च्छलाद् वीरौ किमर्थं मामिहा ऽहरः,

8.89

“उपशूरं न ते वृत्तं कथं रात्रिंचराऽधम !यत् संप्रत्यपलोकेभ्यो लङ्कायां वसतिर् भयात्

8.90

आ रामदर्शनात् पाप ! विद्योतस्व स्त्रियः प्रतिसद्वृत्ताननु दुर्वृत्तः परस्त्रीं जातमन्मथः

8.91

अभि द्योतिष्यते रामो भवन्तमचिरादिह,उद्गूर्णबाणः संग्रामे यो नारायणतः प्रति।

8.92

कुतो ऽधियास्यसि क्रूर ! निहतस् तेन पत्रिभिःन सूक्तं भवता ऽत्युग्रमतिरामं मदोद्धत !

8.93

परिशेषं न नामा ऽपि स्थापयिष्यति ते विभुः,अपि स्थाणुं जयेद् रामो, भवतो ग्रहणं कियत्।

8.94

अपि स्तूह्यपिसेधा ऽस्मांस् तथ्यमुक्तं नराऽशन् !,अपि सिञ्चेः कृशानौ त्वं दर्पं, मय्यपि यो ऽभिकः।

8.95

अधिरामे पराक्रान्तमधिकर्ता स ते क्षयम्,“इत्युक्त्वा मैथिली तूष्णीमासांचक्रे दशाननम्।

8.96

ततः खड्गं समुद्यम्य रावणः क्रूरविग्रहःवैदेहीमन्तरा क्रुद्धः क्षणमूचे विनिश्वसन्।

8.97

“चिरेणा ऽनुगुणं प्रोक्ता प्रतिपत्तिपराङ्मुखीन मासे प्रतिपत्तासे मां चेन्, मर्तासि मैथिलि !”

8.98

प्रायुङ्क्त राक्षसीर् भीमा मन्दिराय प्रतिव्रजन्“भयानि दत्त सीतायै सर्वा यूयं कृते मम।”

8.99

गते तस्मिन् समाजग्मुर् भयाय प्रति मैथिलीम्राक्षस्यो, रावणप्रीत्यै क्रूरं चोचुरलं मुहुः

8.100

“रावणाय नमस्कुयाः, स्यात् सीते ! स्वस्ति ते ध्रुवम्अन्यथा प्रातराशाय कुर्याम त्वामलं वयम्।

8.101

तृणाय मत्वा ताः सर्वा वदन्तीस् त्रिजटा ऽवदत्“आत्मानं हत दुर्वृत्ताः ! स्वमांसैः कुरुता ऽशनम्।

8.102

अद्य सीता मया दृष्टा सूर्यं चन्द्रमसा सहस्वप्ने स्पृशन्ती मध्येन तनुः श्यामा सुलोचना।

8.103

तास् तया तर्जिताः सर्वा मुखैर् भीमा यथागतम्ययुः सुषुप्सवस् तल्पं भीमैर् वचनकर्मभिः

8.104

गतासु तासु मैथिल्या संजानानो ऽनिलात्मजःआयातेन दशास्यस्य संस्थितो ऽन्तर्हितश् चिरम्

8.105

ऋणाद् बद्ध इवान्मुक्तो वियोगेन ऋतुद्विषःहेतोर् बोधस्य मैथिल्याः प्रास्तावीद् रामसंकथाम्।

8.106

तं दृष्ट्वा ऽचिन्तयत् सीता“हेतोः कस्यैष रावणःअवरुह्य तरोरारादैति वानरविग्रहः

8.107

पूर्वस्मादन्यवद् भाति भावाद् दाशरथिं स्तूवन्,ऋते क्रौर्यात् समायातो मां विश्वासयितुं नु किम् ?

8.108

इतरो रावणादेष राघवाऽनुचरो यदि,सफलानि निमित्तानि प्राक् प्रभातात् ततो मम।

8.109

उत्तराहि वसन् रामः समुद्राद् रक्षसां पुरम्अवैल् लवणतोयस्य स्थितां दक्षिणतः कथम्।

8.110

दण्डकान् दक्षिणेना ऽहं सरितो ऽद्रीन् वनानि चअतिक्रम्या ऽम्बुधिं चैव पुंसामगममाहृता।

8.111

पृथङ् नभस्वतश् चण्डाद् वैनतेयेन वा विनागन्तुमुत्सहते नेह कश्चित् किमुत वानरः।

8.112

इति चिन्तावतीं कृच्छ्रात् समासाद्य कपिद्विपःमुक्तां स्तोकेन रक्षोभिः प्रोचे“ऽहं रामकिङ्करः

8.113

विप्रकृष्टं महेन्द्रस्य न दूरं विन्ध्यपर्वतात्ना ऽनभ्याशे समुद्रस्य तव माल्यवति प्रियः।

8.114

असंप्राप्ते दशग्रीवे प्रविष्टो ऽहमिदं वनम्तस्मिन् प्रतिगते द्रष्टुं त्वामुपाक्रंस्यचेतितः

8.115

तस्मिन् वदति रुष्टो ऽपि ना ऽकार्षं देवि ! विक्रमम्अविनाशाय कार्यस्य विचिन्वानः परापरम्।

8.116

वानरेषु कपिः स्वामी नरेष्वधिपतेः सखाजातो रामस्य सुग्रीवस् ततो दूतो ऽहमागतः

8.117

ईश्वरस्य निशाटानां विलोक्य निखिलां पुरीम्कुशलो ऽन्वेषणस्याऽहमायुक्तो दूतकर्मणि

8.118

दर्शनीयतमाः पश्यन् स्त्रीषु दिव्यास्वपि स्त्रियःप्राप्तो व्यालतमान् व्यस्यन् भूजङ्गेभ्यो ऽपि राक्षसान्

8.119

भवत्यामुत्सुको रामः प्रसितः संगमेन तेमघासु कृतनिर्वापः पितृभ्यो मां व्यसर्जयत्।

8.120

अयं मैथिल्यभिज्ञानं काकुत्स्थस्या ऽङ्गुलीयकःभवत्या स्मरता ऽत्यर्थमर्पितः सादरं मम।

8.121

रामस्य दयमानो ऽसावध्येति तव लक्ष्मणः,उपास्कृषातां राजेन्द्रावागमस्येह, मा त्रसीः।

8.122

रावणस्येह रोक्ष्यन्ति कपयो भीमविक्रमाः,धृत्या नाथस्व वैदेहि !, मन्योरुज्जासयात्मनः।

8.123

राक्षसानां मयि गते रामः प्रणिहनिष्यतिप्राणानामपणिष्टाऽयं रावणस् त्वामिहानयन्।

8.124

अदेवीद् बन्धुभोगानां, प्रादेवीदात्मसंपदम्,शतकृत्वस् तवैकस्याः स्मरत्यह्नो रघूत्तमः।

8.125

तवोपशायिका यावद् राक्षस्यश् चेतयन्ति न,प्रतिसंदिश्यतां तावद् भर्तुः शार्ङ्गस्य मैथिलि !

8.126

पुरः प्रवेशमाश्चर्यं बुद्ध्वा शाखामृगेण साचूडामाणिमभिज्ञानं ददौ रामस्य संमतम्।

8.127

रामस्य शयितं भुक्तं जल्पितं हसितं स्थितम्प्रक्रान्तं च मुहुः पृष्ट्वा हनूमन्तं व्यसर्जयत्।

8.128

असौ दधदभिज्ञानं चिकीर्षुः कर्म दारुणम्गामुको ऽप्यन्तिकं भर्तुर् मनसा ऽचिन्तयत् क्षणम्।

8.129

“कृत्वा कर्म यथादिष्टं पूर्वकार्याऽविरोधि यःकरोत्यभ्यधिकं कृत्यं, तमाहुर् दूतमुत्तमम्।

8.130

वैदेहीं दृष्टवान् कर्म कृत्वा ऽन्यैरपि दुष्करम्यशो यास्याम्युपादाता वार्तामाख्यायकः प्रभोः।

8.131

राक्षसेन्द्रस्य संरक्ष्यं मया लव्यमिदं वनम्,“इति संचित्य सदृशं नन्दनस्या ऽभवक् कपिः।

8.132

राघवाभ्यां शिवं, दूतस् तयोरहमिति ब्रुवन्हितो भनज्मि रामस्य, कः किं ब्रूते ऽत्र राक्षसः,

8.133

विलुलितपुष्परेणुकपिशं प्रशान्तकलिकापलाशकुसुमं कुसुमनिपातविचित्रवसुधं सशब्दनिपतद्
द्रुमोत्कशकुनम्शकुननिनादनादिककुब् विलोलविपलायमानहरिणं हरिणविलोचनाऽधिवसतिं बभञ्ज पवनात्मजो रिपुवनम्।

9.1

द्रुभङ्गध्वनिसंविग्नाः कुवद्पक्षिकुलाकुलाःअकार्षुः क्षणदाचर्यो रावणस्य निवेदनम्।

9.2

“यदताप्सीच् छनैर् भानुर्, यत्राऽवासीन् मितं मरुत्यदाप्यानं हिमोस्रेण, भनक्त्युपवनं कपिः।”

9.3

ततो ऽशीतिसहस्राणि किङ्कराणां समादिशत्इन्द्रजित्सूर् विनाशाय मारुतेः क्रोधमूर्च्छितः।

9.4

शक्त्यृष्टिपरिघप्रासगदामुद्गरपाणयःव्यश्नुवाना दिशः प्रापुर् वनं दृष्टिविषोपमाः

9.5

दध्वान मेघवद् भीममादाय परिघं कपिःनेदुर् दीप्तायुधास् तेऽपि तडित्वन्त इवाऽम्बुदाः।

9.6

कपिना ऽम्भोधिधीरेण समगंसत राक्षसाःवर्षासूद्धततोयौघाः समुद्रेणेव सिन्धवः।

9.7

लाङ्गूलमुद्धतं धुन्वन्नुद्वहन् परिघं गुरुम्तस्थौ तोरणमारुह्य, पूर्वं न प्रजहार सः।

9.8

अक्षारिषुः शराम्भांसि तस्मिन् रक्षःपयोधराः,न चा ऽह्वालीन्, न चाऽव्राजीत् त्रासं कपिमहीधरः

9.9

अवादीत् तिष्ठतेत्युच्चैः, प्रादेवीत् परिघं कपिःतथा, यथा रणे प्राणान् बहूनामग्रहीद् द्विषाम्।

9.10

व्रणैरवमिषू रक्तं, देहैः प्राऋनाविषुर् भुवम्,दिशः प्रौर्णाविषुश् चाऽन्ये यातुधाना भवद्भियः

9.11

अरासिषुश् च्युतोत्साहा भिन्नदेहाः प्रियाऽसवःकपेरत्रासिषुर् नादान् मृगाः सिंहध्वनेरिव

9.12

इति सिचिवृद्ध्यधिकारः

9.13

मायानामीश्वरास् ते ऽपि शस्त्रहस्ता रथैः कपिम्प्रत्याववृतिरे हन्तुं हन्तव्या मारुतेः पुनः

9.14

तांश् चेतव्यान् क्षितौ श्रित्वा वानरस् तोरणं युतान्जघानाधूय परिघं विजिघृक्षून् समागतान्।

9.15

संजुघुक्षव आयूंषि ततः प्रतिरुरूषवःरावणाऽन्तिकमाजग्मुर् हतशेषा निशाचराः

9.16

“एकेन बहवः शूराः साविष्काराः प्रमत्तवत्वैमुख्यं चकृमे” त्युच्चैरूचुर् दशमुखाऽन्तिके।

9.17

मांसोपभोगसंशूनानुद्विग्नांस् तानवेत्य सःउद्धृत्तानयनो मित्रान् मन्त्रिणः स्वान् व्यसर्जयत्

9.18

प्रमेदिताः सपुत्रास् ते सुस्वान्ता बाढविक्रमाःअम्लिष्टनादा निरगुः फाण्टचित्राऽस्त्रपाणयः

9.19

तान् दृष्ट्वा ऽतिदृढान् धृष्टान् प्राप्तान् परिवृढाज्ञयाकष्टं विनर्दतः क्रूरान् शस्त्रघुष्टकरान् कपिः

9.20

अव्यर्णो गिरिकूटाभानभ्यर्णानार्दिदद् द्रुतम्वृत्तशस्त्रान् महाऽरम्भ्यान्दान्तांस् त्रिदशैरपि

9.21

दमिताऽरिः प्रशान्तौजा नादापूरितदिङ्मुखःजघान रुषितो रुष्टांस् त्वरितस् तूर्णमागतान्।

9.22

तेषां निहन्यमानानां संघुष्टैः कर्णभेदिभिःअभूदभ्यमितत्रासमास्वान्ताऽशेषदिग् जगत्।

9.23

भयसंहृष्टरोमाणस् ततस् ते ऽपचितद्विषःक्षणेन क्षीणविक्रान्ताः कपिना ऽनेषत क्षयम्

9.24

हत्वा रक्षांसि लवितुमक्रमीन् मारुतिः पुनःअशोकवनिकामेव निगृहीताऽरिशासनः।

9.25

आवरीतुमिवाकाशं वरितुं वीनिवोत्थितम्वनं प्रभञ्जनसुतो ना ऽदयिष्ट विनाशयन्।

9.26

वरिषीष्ट शिवं क्षिप्यन् मैथिल्याः कल्पशाखिनः,प्रावारिषुरिव क्षोणीं क्षिप्ता वृक्षाः समन्ततः।

9.27

संवुवूर्षुः स्वमाकूतमाज्ञां विवरिषुर् द्रुतम्अवरिष्टाक्षमक्षम्यं कपिं हन्तुं दषाननः

9.28

ऊचे“संवरिषीष्ठास् त्वं गच्छ शत्रोः पराक्रमम्,ध्वृषीष्ठा युधि मायाभिः स्वरिता शत्रुसम्मुखम्

9.29

द्रुतं संस्वरिषीष्ठास् त्वं निर्भयः प्रधनोत्तमे“स मायानामगात् सोता कपेर् विधवितुं द्युतिम्

9.30

विगाढा ऽरं वनस्या ऽसौ शत्रूणां गाहिता कपिःअक्षं रधितुमारेभे रद्धा लङ्काऽनिवासिनाम्।

9.31

निष्कोषितव्यान् निष्कोष्टुं प्राणान् दशमुखात्मजात्आदाय परिघं तस्थौ वनान् निष्कुषितद्रुमः

9.32

एष्टारमेषिता संख्ये सोढारं सहिता भृशम्रेष्टारं रेषितं व्यास्यद् रोष्टा ऽक्षः शस्त्रसंहतीः

9.33

शस्त्रैर् दिदेविषुं संख्ये दुद्यूषुः परिघं कपिःअर्दिधिषुर् यशः कीर्तिमीर्त्सुं वृक्षैरताडयत्।

9.34

भूयस् तं धिप्सुमाहूय राजपुत्रं दिदम्भिषुःअहंस् ततः स मूर्च्छावान् संशिश्रीषुरभूद् ध्वजम्

9.35

आश्वस्या ऽक्षः क्षणाल् लोकान् बिभ्रक्षुरिव तेजसारुषा बिभ्रज्जिषुप्रख्यं कपिं बाणैरवाकिरत्।

9.36

संयुयूषुं दिशो बाणैरक्षं यियविषुर् द्रुमैःकपिर् मायामिवा ऽकार्षीद् दर्शयन् विक्रमं रणे।

9.37

वानरं प्रोर्णुनविषुः शस्त्रैरक्षो विदिद्युते,तं प्रोर्णुनूषुरुपलैः सवृक्षैराबभौ कपिः,

9.38

स्वां जिज्ञापयिषू शक्तिं बुभूर्षू नु जगन्ति किम्शस्त्रैरित्यकृषातां तौ पश्यतां बुद्धिमाहवे।

9.39

मायाभिः सुचिरं क्लिष्ट्वा राक्षसो ऽक्लिशितक्रियम्संप्राप्य वानरं भूमौ पपात परिघाहतः।

9.40

पवितो ऽनुगुणैर् वातैः शीतैः पूत्वा पयोनिधौबभञ्जाऽध्युषितं भुयः क्षुधित्वा पत्रिभिर् वनम्

9.41

उच्चैरञ्चितलाङ्गूलः शिरो ऽञ्चित्वेव संवहन्दधद् विलुभितं वातैः केशरं वह्निपिङ्गलम्

9.42

जरित्वेव जवेना ऽन्ये निपेतुस् तस्य शाखिनः,व्रश्चित्वा विवशानन्यान् बलेना ऽपातयत् तरून्।

9.43

दमित्वाऽप्यरिसंघातानश्रान्त्वा कपिकेशरीवनं चचार कर्तिष्यन् नर्त्स्यन्निव निरङ्कुशः।

9.44

पारं जिगमिषन् सो ऽथ पुनरावर्त्स्यतां द्विषाम्मत्तद्विरदवद् रेमे वने लङ्कानिवासिनाम्।

9.45

“यद्यकल्प्स्यदभिप्रायो योद्धुं रक्षःपतेः स्वयम्,तमप्यकर्त्स्यमद्या ऽहं” वदन्नित्यचरत् कपिः।

9.46

“हते तस्मिन् प्रियं श्रुत्वा कल्प्ता प्रीतिं परां प्रभुः,तोषो ऽद्यैव च सीतायाः परश् चेतसि कल्प्स्यति।”

9.47

आहूय रावणो ऽवोचदथेन्द्रजितमन्तिकात्“वने मत्त इव क्रुद्धो गजेन्द्रः प्रधनेष्वटन्

9.48

ययाथ त्वं द्विषामन्तं, भूयो यातासि चा ऽसकृत्शशक्थ जेतुं त्वं देवान्, मायाः सस्मर्थ संयति।

9.49

त्वं ससर्जिथ शस्त्राणि, दद्रष्ठा ऽरींश् च दुःसहान्,शस्त्रैरादिथ शस्त्राणि त्वमेव महतामपि।

9.50

स त्वं हनिष्यन् दुर्बुद्धिं कपिं व्रज ममाज्ञया,मा ना ऽञ्जी राक्षसीर् मायाः, प्रस्तावीर् मा न विक्रमम्।

9.51

मा न सावीर् महाऽस्त्राणि, मा न धावीररिं रणे,वानरं मा न संयंसीर्, व्रज तूर्णमशङ्कितः।“

9.52

अनंसीच् चरणौ तस्य मन्दिरादिन्द्रजिद् व्रजन्,अवाप्य चाशिषस् तस्मादायासीत् प्रीतिमुत्तमाम्

9.53

गते तस्मिन्नुपारंसीत् संरम्भाद् रक्षसां पतिःइन्द्रजिद् विक्रमाऽभिज्ञो मन्वानो वानरं जितम्।

9.54

संसिस्मयिषमाणो ऽगान् मायां व्यञ्जिजिषुर् द्विषःजगत् पिपविषुर् वायुः कल्पान्त इव दुर्धरः

9.55

लोकानाशिशिषोस् तुल्यः कृतान्तस्य विपर्ययेवने चिकरिषोर् वृक्षान् बलं जिगरिषुः कपेः

9.56

रोदिति स्मेव चायाति तस्मिन् पक्षिगणः शुचामुक्तकण्ठं हतान् वृक्षान् बन्धून् बन्धोरिवागमे

9.57

आश्वसीदिव चायाति तद् वेगपवनाहतम्विचित्रस्तबकोद्भासि वनं लुलितपल्लवम्

9.58

“न प्राणिषि दुराचार !, मायानामीशिषे न च।नेडिषे यदि काकुत्स्थं” तमूचे वानरो वचः

9.59

इतीडधिकारः

9.60

ससैन्यश् छादयन् संख्ये प्रावर्तिष्ट तमिन्द्रिजित्शरैः क्षुरप्रैर् मायाभिः शतशः सर्वतो मुहुः

9.61

वानरः कुलशैलाभः प्रसह्यायुधशीकरम्रक्षस्पाशान् यशस्काम्यंस् तमस्कल्पानदुद्रुवत्।

9.62

धनुष्पाशभृतः संख्ये ज्योतिष्कल्पोरुकेशरःदुधाव निर् नमस्कारान् राक्षसेन्द्रपुरस्कृतान्।

9.63

स्वामिनो निष्क्रयं गन्तुमाविष्कृतबलः कपिःरराज समरे शत्रून् घ्नन् दुष्कृतबहिष्कृतः।

9.64

चतुष्काष्ठं क्षिपन् वृक्षान् तिरस्कुर्वन्नरीन् रणेतिरस्कृतदिगाभोगो ददृशो बहुधा भ्रमन्।

9.65

द्विष्कुर्वतां चतुष्कुर्वन्नभिघातं नरैर् द्विषाम्बहिष्करिष्यन् संग्रामाद् रिपून् ज्वलनपिङ्गलः

9.66

ज्योतिष्कुर्वन्निवैको ऽसावाटीत् संख्ये परार्ध्यवत्,तमरायुष्करं प्राप शक्रशत्रुर् धनुष्करः।

9.67

अस्यन्नरुष्करान् बाणान् ज्योतिष्करसमद्युतिःयशस्करोयशस्कामं कपिं बाणैर्ताडयत्।

9.68

चकारा ऽधस्पदं ना ऽसौ चरन् वियति मारुतिःमर्माविद्भिस् तमस्काण्डैर् विध्यमानोऽप्यनेकधा

9.69

इति सत्वाधिकारः

9.70

पुरुहूतद्विषो धूर्षु युक्तान् यानस्य वाजिनःआयूंषि त्वक्षु निर्भिद्य प्राभञ्जनिरमोचयत्।

9.71

सुषुपुस् ते यदा भूमौ, रावणिः सारथिं तदाआहर्तुमन्यानशिषत् प्रोषितत्रासकर्कशः।

9.72

प्रतुष्टूषुः पुनर् युद्धमासिषञ्जयिषुर् भयम्आतस्थौ रथमात्मीयानुत्सिसाहयिषन्निव।

9.73

बलान्यभिषिषिक्षन्तं तरुभिः कपिवारिदम्विजिगीषुः पुनश् चक्रे व्यूहं दुर्जयमिन्द्रजित्।

9.74

अभिष्यन्तः कपिं क्रोधादभ्यषिञ्चन्निवात्मनःसंप्रहारसमुद्भूतै रक्तैः कोष्णैररुश्च्युतैः।

9.75

संग्रामे तानधिष्ठास्यन् निषद्य पुरतोरणम्अविषीदन्नवष्टब्धान् व्यष्टभ्नान् नरविष्वणान्

9.76

विषह्य राक्षसाः क्रुद्धाः शस्त्रजालमवाकिरन्,यन् न व्यषहतेन्द्रो ऽपि; कपिः पर्यषहिष्ट तत्।

9.77

विष्यन्दमानरुधिरो रक्तविस्यन्दपाटलान्विष्कन्त् न् परिघेणा ऽहन्नविस्कन्ता कपिर् द्विषः।

9.78

मेघनादः परिस्कन्दन् परिष्कन्दन्तमाश्वरिम्अबध्नादपरिस्कन्दं ब्रह्मपाशेन विस्फुरन्।

9.79

विस्फुलद्भिर् गृहीतो ऽसौ निष्फुलः पुरुषाऽशनैःविष्कम्भितुं समर्थो ऽपि नाऽचलद् ब्रह्मगौरवात्।

9.80

कृषीढ्वं भर्तुरानन्दं, मा न प्रोढ्वं द्रुतं वियत्वानरं नेतुमित्युच्चैरिन्द्रजित् प्रावदत् स्वकान्।

9.81

“गतमङ्गुलिषङ्गं त्वां भीरुष्ठानादिहागतम्खादिष्याम” इति प्रोचुर् नयन्तो मारुतिं द्विषः।

9.82

“अग्निष्टोमादिसंस्थेषु ज्योतिष्टोमादिषु द्विजान्यो ऽरक्षीत्, तस्य दूतो ऽयं मानुषस्येति चाऽवदन्।

9.83

“नासां मातृष्वसेय्याश् च रावणस्य लुलाव यः,मातुः स्वसुश् च तनयान् खरादीन् विजघान यः

9.84

प्रादुःषन्ति न संत्रासा यस्य रक्षःसमागमे,तस्य क्षत्रियदुःषूतेरयं प्रणिधिरागतः।

9.85

दृष्ट्वा सुषुप्तं राजेन्द्रं पापो ऽयं विषमाऽशयःचारकर्मणि निष्णातः प्रविष्टः प्रमदावनम्।

9.86

सुप्रतिष्णातसूत्राणा कपिष्ठलसमत्विषाम्स्थितां वृत्ते द्विजातीनां रात्रावैक्षत मैथिलीम्

9.87

सर्वनारीगुणैः प्रष्ठां विष्टरस्थां गविष्ठिराम्शयानां कुष्ठले तारां दिविष्ठामिव निर्मलाम्

9.88

सुषाम्नीं सर्वतेजस्सु तन्वीं ज्योतिष्टमां शुभाम्निष्टपन्तीमिवात्मानं ज्योतिःसात्कुर्वतीं वनम्

9.89

मधुसाद्भूतकिञ्जल्कपिञ्जरभ्रमराकुलाम्उल्लसत्कुसुमां पुण्यां हेमरत्नलतामिव

9.90

विलोचनाऽम्बु मुञ्चन्तींकुर्वाणां परिसेसिचाम्हृदयस्येव शोकाऽग्निसंतप्तस्योत्तमव्रताम्

9.91

दृष्ट्वा तामभनग् वृक्षान् द्विषो घ्नन् परिसेधतःपरितस् तान् विचिक्षेप क्रुद्धः स्वयमिवा ऽनिलः

9.92

अप्रतिस्तब्धविक्रान्तमनिस्तब्धो महाहवे,विसोढवन्तमस्त्राणि व्यतस्तम्भद् घनध्वनिः“

9.93

ते विज्ञाया ऽभिसोष्यनतं रक्तै रक्षांसि सव्यथाःअन्यैरप्यायतं नेहुर् वरत्राशृङ्खलादिभिः

9.94

विषसादेन्द्रजिद् बुद्ध्वा बन्धे बन्धाऽन्तरक्रियाम्दिव्यबन्धो विषहते ना ऽपरं बन्धनं यतः

9.95

इति षत्वाधिकारः

9.96

मुष्णन्तमिव तेजांसि विस्तीर्णोरस्स्थलं पुरःउपसेदुर् दशग्रीवं गृहीत्वा राक्षसाः कपिम्।

9.97

बहुधा भिन्नमर्माणो भीमाः खरणसादयःअग्रेवणं वर्तमाने प्रतीच्यां चन्द्रमण्डले

9.98

“निर्वणं कृतमुद्यानमनेनाम्रवणादिभिःदेवदारुवनामिश्रै” रित्यूचुर् वानरद्विषः।

9.99

उपास्थिषत संप्रीताः पूर्वाह्णे रोषवाहणम्राक्षसाः कपिमादाय पतिं रुधिरपायिणाम्।

9.100

सुरापाणपरिक्षीबं रिपुदर्पहरोदयम्परस्त्रीवाहिनं प्रायुः साविष्कारं सुरापिणः।

9.101

संघर्षयोगिणः पदौ प्रणेमुस् त्रिदशद्विषःप्रहिण्वन्तो हनूमन्तं प्रमीणन्तं द्विषन्मतीः।

9.102

“प्रवपाणि शिरो भूमौ वानरस्य वनच्छिदः”आमन्त्रयत संक्रुद्धः समितिं रक्षसां पतिः

9.103

प्रण्यगादीत् प्रणिघ्नन्तं घनः प्रणिनदन्निवततः प्रणिहितः स्वाऽर्थे राक्षसेन्द्रं विभीषणः।

9.104

“प्रणिशाम्य दशाग्रीव !, प्रणियातुमलं रुषम्,प्रणिजानीहि, हन्यन्ते दूता दोषे न सत्यपि।”

9.105

प्राणयन्तमरिं प्रोचे राक्षसेन्द्रो विभीषणम्“प्राणिणिषुर् न पापो ऽयं, यो ऽभाङ्क्षीत् प्रमदावनम्।

9.106

प्राघानिषत रक्षांसि येनाप्तानि वने मम,न प्रहण्मः कथं पापं वद पूर्वाऽपकारिणम्।

9.107

वेश्माऽन्तर्हणनं कोपान् मम शत्रोः करिष्यतःमा कार्षीरऽन्तरयणं, प्रयाणाऽर्हमवेह्यमुम्।

9.108

प्रहीणजीवितं कुर्युर् ये न शत्रुमुपस्थितम्न्याय्याया अपि ते लक्ष्म्याः कुर्वन्त्याशु प्रहापणम्

9.109

कः कृत्वा रावणामर्षप्रकोपणमवद्यधीःशक्तो जगति शात्रो ऽपि कर्तुमायुःप्रगोपणम्।

9.110

वनाऽन्तप्रेङ्खणः पापः फलानां परिणिंसकःप्रणिक्षिष्यति नो भूयः प्रणिन्द्या ऽस्मान् मधून्ययम्

9.111

हरेः प्रगमनं ना ऽस्ति, न प्रभानं हिमद्रुहः,ना ऽतिप्रवेपनं वायोर् मया गोपायिते वने।

9.112

दुष्पानः पुनरेतेन कपिना भृङ्गसंभृतःप्रनष्टविनयेना ऽग्र्यः स्वादुः पुष्पासवो वने“

9.113

रोषभीममुखेनैवं क्षुभ्नतोक्ते, प्लवङ्गमःप्रोचे सानुनयं वाक्यं रावणं स्वाऽर्थसिद्धये

9.114

इति णत्वाऽधिकारः

9.115

“दूतमेकं कपिं बद्धमानीतं वेश्म पश्यतःलोकत्रयपतेः क्रोधः कथं तृणलघुस् तव।

9.116

अग्न्याहितजनप्रह्वे विजिगीषापराङ्मुखे।कस्माद् वा नीतिनिष्णस्य संरम्भस् तव तापसे।

9.117

न सर्वरात्रकल्यान्यः स्त्रियो वा रत्नभूमयःयं विनिर्जित्य लभ्यन्ते, कः कुर्यात् तेन विग्रहम्।

9.118

संगच्छ रामसुग्रीवौ भुवनस्य समृद्धयेरत्नपूर्णाविवा ऽम्भोधी हिमवान् पूर्वपश्चिमौ।

9.119

सुहृदौ रामसुग्रीवौ, किंकराः कपियूथपाः,परदाराऽर्पणेनैवलभ्यन्ते, मुञ्च मैथिलीम्।

9.120

धर्मं प्रत्यर्पयन् सीतामर्थं रामेण मित्रताम्कामं विश्वासवासेन सीतां दत्त्वाप्नुहि त्रयम्।

9.121

विराधताडकावालिकबन्धखरदूषणैःन च न ज्ञापितो यादृङ् मारीचेना ऽपि ते रिपुः

9.122

खरादिनिधनं चा ऽपि मा मंस्था वैरकारणम्,आत्मानं रक्षितुं यस्मात् कृतं तन् न जिगीषया“।

9.123

ततः क्रोधाऽनिलापात कम्प्रास्याऽम्भोजसंहतिःमहाह्रद इव क्षुभ्यन् कपिमाह स्म रावणः।

9.124

“हतराक्षसयोधस्य विरुग्णोद्यानशाखिनःदूतोऽस्मीति ब्रुवाणस्य किं ? दूतसदृशं तव।

9.125

पङ्गुबालस्त्रियो निघ्नन् कबन्ध खरताडकाःतपस्वी यदि काकुत्स्थः, कीदृक् ? कथय पातकी।

9.126

अभिमानफलं जानन् महत्त्वं कथमुक्तवान्रत्नादिलाभशून्यत्वान् निष्फलं रामविग्रहम्

9.127

परस्त्रीभोगहरणं धर्म एव नराऽशिनाम्,मुखमस्तीत्यभाषिष्ठाः, का ? मेसाशङ्कता त्वयि।

9.128

ब्रूहि दूरविभिन्नानामृद्धिशीलक्रियाऽन्वयैः।हनूमन् ! कीदृशं ? सख्यं नरवानररक्षसाम्।

9.129

एको द्वाभ्यां विराधस् तु जिताभ्यामविवक्षितःहतश् छलेन मूढोऽयं, तेना ऽपि तव कः ? स्मयः

9.130

मन्नियोगाच् च मारीचः पलायनपरायणःयुयुत्सारहितो रामं ममारा ऽपहरन् वने।

9.131

निजघाना ऽन्यसंसक्तं सत्यं रामो लतामृगम्त्वमेव ब्रूहि संचिन्त्य, युक्तं तन् महतां यदि।

9.132

पुंसा भक्ष्येण बन्धूनामात्मानं रक्षितुं वधःक्षमिष्यते दशास्येन, क्वत्येयं तव दुर्मतिः।"

9.133

कपिर् जगाद"दूतो ऽहमुपायं तव दर्शनेद्रुमराक्षसविध्वंसमकार्षं बुद्धिपूर्वकम्।

9.134

आत्रिकूटमकार्षुर् ये त्वत्का निर्जङ्गमं जगत्,दशग्रीव ! कथं ब्रूषे ? तानवध्याम् महीपतेः।

9.135

अभिमानफलं प्रोक्तं यत् त्वया रामविग्रहे,विनेशुस् तेन शतशः कुलान्यसुररक्षसाम्।

9.136

यत् स्वधर्ममधर्मं त्वं दुर्बलं प्रत्यपद्यथाःरिपौ रामे च निःशङ्को, नैतत् क्षेमंकरं चिरम्

9.137

अन्वयादिविभिन्नानां यथा सख्यमनीप्सितम्नैषीर्, विरोधमप्येवं सार्धं पुरुषवानरैः।

9.138

विराधं तपसां विघ्नं जघान विजितो यदिवरो धनुर्भृतां रामः, स कथं न विवक्षितः ?

9.139

प्रणश्यन्नपि ना ऽशक्नोदत्येतुं बाणगोचरम्त्वयैवोक्तं महामायो मारीचो रामहस्तिनः।

9.140

अन्यासक्तस्य यद् वीर्यं न त्वं स्मरसि वालिनःमूर्च्छावान् नमतः संध्यां ध्रुवं तद् बाहुपीडितः।

9.141

असद्बन्धुविधोपज्ञं विमुञ्च बलिविग्रहम्,सीतामर्पय नन्तव्ये कोशदण्डात्मभूमिभिः।"

9.142

स्फुटपरुषमसह्यमित्थमुच्चैः सदसि मरुत्तनयेन भाष्यमाणःपरिजनमभितो विलोक्य दाहं दशवदनः प्रदिदेश वानरस्य।

10.1

अथ स वल्कदुकूलकुथादिभिः परिगतो ज्वलदुद्धतवालधिःउदपतद् दिवमाकुललोचनैर् नृरिपुभिः सभ्यैरभिवीक्षितः।

10.2

रणपण्डितो ऽग्र्यविबुधाऽरिपुरे कलहं स राममहितः कृतवान्,ज्वलदग्नि रावणगृहं च बलात् बलहंस्रामममहितः कृतवान्।

10.3

पादाऽन्त-यमकम्

10.4

निखिला ऽभवन् न सहसा सहसा ज्वलनेन पूः प्रभवता भवतावनिताजनेन वियता वियता त्रिपुराऽपदं नगमिता गमिता।

10.5

पदादि-यमकम्

10.6

सरसां सरसां परिमुच्य तनुं पततां पततां ककुभो बहुशःसकलैः सकलैः परितः करुणै रुदितै रुदितैरिव खं निचितम्।

10.7

पाद-मध्य-यमकम्

10.8

न च कांचन काञ्चनसद्मचितिं न कपिः शिखिना शिखिना समयौत्,न च न द्रवता द्रवता परितो हिमहानकृता न कृता क्व च न।

10.9

चक्रवाल-यमकम्

10.10

अवसितं हसितं प्रसितं, मुदा विलसितं ह्रसितं स्मरभासितम्,न समदाः प्रमदा हतसंमदाः, पुरहितं विहितं न समीहितम्।

10.11

समुद्र-यमकम्

10.12

समिद्धशरणा दीप्ता देहे लङ्का मतेश्वरासमिद्धशरणादीप्ता देहेऽलंकामतेश्वरा

10.13

काञ्ची-यमकम्

10.14

पिशिताऽशिनामनुदशं स्फुटतां स्फुटतां जगाम परिविह्वलता,हलता जनेन बहुधा चरितं चरितं महत्त्वरहितं महता।

10.15

न गजा नगजा दयिता दयिता, विगतं विगतं, ललितं ललितम्,प्रमदा प्रमदामहता, महता मरणं मरणं समयात् समयात्।

10.16

न वानरैः पराक्रान्तां महद्भिर् भीमविक्रमैःन वा नरैः पराक्रान्तां ददहा नगरीं कपिः।

10.17

द्रुतं द्रुतं वह्निसमागतं गतं महीमहीनद्युतिरोचितं चितम्समं समन्तादपगोपुरं पुरं परैः परैरप्यनिराकृतं कृतम्

10.18

नश्यन्ति ददर्श वृन्दानि कपीन्द्रःहारीण्याबलानां हारीण्याबलानाम्।

10.19

नारीणामपनुनुदुर् न देहखेदान् नारीणाऽमलसलिला हिरण्यवाप्यः,नारीणामनलपरीतपत्रपुष्पान् ना ऽरीणामभवदुपेत्य शर्म वृक्षान्।

10.20

अथ लुलितपतत्रिमालं रुग्णाऽसनबाणकेशरतमालम्स वनं विविक्तमालं सीतां द्रष्टुं जगामाऽलम्।

10.21

घनगिरीन्द्रविलङ्घनशालिना वनगता वनजद्युतिलोचनाजनमता ददृशे जनकात्मजा तरुमृगेण तरुस्थलशायिनी

10.22

वि-पथ-यमकम्

10.23

कान्ता महमाना दुःखं च्युतभूषारामस्य वियुक्ता कान्ता सहमाना।

10.24

मध्या-ऽन्त-यमकम्

10.25

मितमवददुदारं तां हनूमान् मुदा ऽरं रघुवृषभसकाशं यामि देवि ! प्रकाशम्तव विदितविषादो दृष्टकृत्स्नामिषादः श्रियमनिशमवन्तं पर्वतं माल्यवन्तम्।

10.26

गर्भ-यमकम्

10.27

उदपतद् वियदप्रगमः परै रुचितमुन्नतिमत्पृथुसत्त्ववत्रुचितमुन् नतिमत् पृथुसत्त्ववत् प्रतिविधाय वणुर् भयदं द्विषाम्।

10.28

सर्व-यमकम्

10.29

बभौ मरुत्वान् विकृतः समुद्रो, बभौ मरुत्वान् विकृतः समुद्रः,बभौ मरुत्वान् विकृतः समुद्रो, बभौ मरुत्वान् विकृतः स मुद्रः।

10.30

महा-यमकम्

10.31

अभियाता वरं तुङ्गं भूभृतं रुचिरं पुरः कर्कशं प्रथितं धाम ससत्वं पुष्करेक्षणम्।अभिया ऽतावरं तुङ्गं भूभृतं रुचिरं पुरः कर्कशं प्रस्थितं धाम ससत्वं पुष्करे क्षणम्।

10.32

आद्यन्त-यमकम्

10.33

चित्रं चित्रमिवायातो विचित्रं तस्य भूभृतम्हरयो वेगमासाद्य संत्रस्ता मुमुहुर् मुहुः।

10.34

आदि-दीपकम्

10.35

गच्छन् स वारीण्यकिरत् पायोधेः, कूलस्थितांस् तानितरूनधुन्वन्,पुष्पास्तरांस् ते ऽङ्गसूखानतन्वन्, तान् किन्नरा मन्मथिनो ऽध्यतिष्ठन्।

10.36

अन्त-दीपकम्

10.37

स गिरिं तरुखण्डमण्डितं समवाप्य त्वरया लतामृगःस्मितदर्शितकार्यनिश्चयः कपिसैन्यैर् मुदितैरमण्डयत्।

10.38

मध्य-दीपकम्

10.39

गरुडाऽनिलतिग्मरश्मयः पततां यधपि संमता जवे,अचिरेण कृताऽर्थमागतं तममन्यन्त तथाप्यतीव ते।

10.40

रूपकम्

10.41

व्रणकन्दरलीनशस्त्रसर्पः पृथुवक्षःस्थलकर्कशोरुभित्तिःच्युतशोणितबद्धधातुरागः शुशुभे वानरभूधरस् तदा ऽसौ।

10.42

अस्यैव भेदा अपरे चत्वारः एतद् विशिष्टोपमा-युक्तं रूपकम्

10.43

चलपिङ्गकेशरहिरण्यलताः स्थुटनेत्रपङ्क्तिमणिसंहतयःकलधैतसानव इवा ऽथ गिरेः कपयो बहूः पवनजागमने।

10.44

एतच्छेषाऽर्थाऽन्ववसितमवतंसकम्

10.45

कपितोयनिधीन् प्लवङ्गमेन्दुर् मदयित्वा मधुरेण दर्शनेनवचनाऽमृतदीधितीर् वितन्व न्नकृतानन्दपरीतनेत्रवारीन्।

10.46

अर्ध-रूपकम्

10.47

परिखेदितविन्ध्यवीरुधः परिपीताऽमलनिर्झराऽम्भसःदुधुवुर् मधुकाननं ततः कपिनागा मुदिताऽङ्गदाज्ञया।

10.48

एतदन्वर्थोपमा-युक्तं ललामकम्

10.49

विटपिमृगविषादध्वान्तनुद् वानराऽर्कः प्रियवचनमयुखैर् बोधिताऽर्थाऽरविन्दः,उदयगिरिमिवा ऽद्रिं संप्रमुच्या ऽभ्यगात् खं नृपहृदयगुहाखं घ्नन् प्रमोहाऽन्धकारम्।

10.50

इवोपमा

10.51

रघुतनयमगात् तपोवनखं विधृतजटाऽजिनवल्कलं हनूमान्परमिव पुरुषं नरेण युक्तं समशमवेशसमाधिना ऽनुजेन,

10.52

यथोपमा

10.53

करपुटनिहितं दधत् स रत्नं परिविरलाऽङ्गुलि निर्गताऽल्पदीप्तितनुकपिलघनस्थितं यथेन्दुं नृपमनमत् परिभुग्नजानुमूर्धा।

10.54

सहोपमा

10.55

रुचिरोन्नतरत्नगौरवः परिपूर्णाऽमृतरश्मिमण्डलःसमदृश्यत जीविताशया सह रामेण वधूशिरोमणिः।

10.56

तद्धितोपमा

10.57

अवसन्नरुचिं वनागतं तमनामृष्टरजोविधूसरम्समपश्यदपेतमैथिलिं दधतं गौरवमात्रमात्मवत्।

10.58

लुप्तोपमा

10.59

सामर्थ्यसंपादितवाञ्छिताऽर्थश् चिन्तामणिः स्यान् न कथं हनूमान्,सलक्ष्मणो भूमिपतिस् तदानीं शाखामृगाऽनीकपतिश् च मेने।

10.60

समोपमा

10.61

“युश्मानचेतन् क्षयवायुकल्पान् सीतास्फुलिङ्गं परिगृह्य जाल्मःलङ्कावनं सिंहसमो ऽधिशेते मर्तुं द्विषन्नित्यवदद्धनूमान्

10.62

अर्थाऽन्तर-न्यासः

10.63

“अहृत धनेश्वरस्य युधि यः समेतमायो धनं, तमहमितो विलोक्य विबुधैः कृतोत्तमायोधनम्विभवमदेन निह्नुतह्रिया ऽतिमात्रसंपन्नकं, व्यथयति सत्पथादधिगता ऽथवेह संपन् न कम्।

10.64

आक्षेपः

10.65

ऋद्धिमान् राक्षसो मूढश्, चित्रं नाऽसौ यद्दुधतः,को वा हेतुरनार्याणां धर्म्ये वर्त्मनि वर्तितुम्।

10.66

आक्षेप एव

10.67

तस्या ऽधिवासे तनुरुत्सुका ऽसौ दृष्टा मया रामपतिः प्रमन्युः,कार्यस्य सारो ऽयमुदीरितो वः, प्रोक्तेन शेषेण किमुद्धतेन।

10.68

व्यतिरेकः

10.69

समतां शशिलेखयोपयाया दवदाता प्रतनुः क्षयेण सीता,यदि नाम कलङ्क इन्दुलेखा मतिवृत्तो लघयेन् न चा ऽपि भावी।

10.70

विभावना

10.71

अपरीक्षितकारिणा गृहीतां त्वमनासेवितवृद्धपण्डितेनअविरोधितनिष्ठुरेण साध्वीं दयितां त्रातुमलं घटस्व राजन् !“

10.72

समासोक्तिः

10.73

स च विह्वलसत्त्वसंकुलः परिशुष्यन्नभवन् महाह्रदःपरितः परितापमूर्च्छितः, पतितं चा ऽम्बु निरभ्रमीप्सितम्।

10.74

अतिशयोक्तिः

10.75

अथ लक्ष्मणतुल्यरूपवेशं गमनादेशविनिर्गताऽग्रहस्तम्कपयो ऽनुययुः समेत्य रामं नतसुग्रीवगृहीतसादराज्ञम्।

10.76

यथा-संख्यम्

10.77

कपिपृष्ठगतौ ततो नरेन्द्रौ। कपयश् च ज्वलिताऽग्निपिङ्गलाऽक्षाःमुमुचुः, प्रययुर्, द्रुतं समीयुर्, वसुधां, व्योम, महीधरं महेन्द्रम्

10.78

उत्प्रेक्षा

10.79

स्थितमिव परिरक्षितुं समन्ता दुदधिजलौघपरिप्लवाद् धरित्रीम्गगनतलवसुन्ध्राऽन्तराले जलनिधिवेगसहं प्रसार्य देहम्

10.80

वार्ता

10.81

विषधरनिलये निविष्टमूलं शिखरशतैः परिमृष्टदेवलोकम्घनविपुलनितम्बपूरिताशं फलकुसुमाचितवृक्षरम्यकुञ्जम्

10.82

प्रेयः

10.83

मधुकरविरुतैः प्रियाध्वनीनां सरसिरुहैर् दयितास्यहास्यलक्ष्म्याःस्फुटमनुहरमाणमादधानं पुरुषपतेः सहसा परंप्रमोदम्

10.84

रसवत्

10.85

ग्रहमणिरसनं दिवो नितम्बं विपुलमनुत्तमलब्धकान्तियोगम्च्युतघनवसनं मनोऽभिरामं शिखरकरैर् मदनादिव स्पृशन्तम्

10.86

ऊर्जस्वी-

10.87

प्रचपलमगुरुं भराऽसहिष्णुं जनमसमानमनूर्जितं विवर्ज्यकृतवसतिमिवाऽर्णवोपकण्ठे स्थिरमतुलोन्नतिमूढतुङ्गमेघम्।

10.88

पर्यायोक्तिः

10.89

स्फठिकमणिगृहैः सरत्नदीपैः प्रतरुणकिन्नरगीतनिस्वनैश् चअमरपुरमतिं सुराऽङ्गनानां दधतमदुःखमनल्पकल्पवृक्षम्।

10.90

समाहितम्

10.91

अथ ददृशुरुदीर्णधूमधूम्रां दिशमुदधिव्यवधिं समेतसीताम्सहरघुतनयाः प्लवङ्गसेनाः पवनसुताऽङ्गुलिदर्शितामुदक्षाः।

10.92

उदारम्

10.93

जलनिधिमगमन् महेन्द्रकुञ्जात् प्रचयतिरोहितितिग्मरश्मिभासःसलिलसमुदयैर् महातरङ्गैर् भुवनभरक्षममप्यभिन्नवेलम्

10.94

उदारमेव

10.95

पृथुगुरुमणिशुक्तिगर्भभासा ग्लपितरसातलसंभृताऽन्धकारम्उपहतरविरश्मिवृत्तिमुच्चैः प्रलघुपरिप्लवमानवज्रजालैः

10.96

उदारमेव

10.97

समुपचितजलं विवर्धमानै रमलसरित्सलिलैर् विभावरीषुस्फुटमवगमयन्तमूढवारीन् शशधररत्नमयान् महेन्द्रसानून्

10.98

श्लिष्टम्

10.99

भुवनभरसहानलङ्घ्यधाम्नः पुरुरुचिरत्नभृतो गुरूरुदेहान्श्रमविधुरविलीनकूर्मनक्रान् दधतमुदूढभुवो गिरीनहींश् च

10.100

श्लिष्टमेव

10.101

प्रददृशुरुरुमुक्तशीकरौघान् विमलमणिद्युतिसंभृतेन्द्रचापान्जलमुच इव धीरमन्द्रघोषान् क्षितिपरितापहृतो महातरङ्गान्

10.102

हेतु-श्लिष्टम्

10.103

विद्रुममणिकृतभूषा मुक्ताफलनिकररञ्जितात्मानःबभुरुदकनागभग्ना वेलातटशिखरिणो यत्र,

10.104

अपह्नुतिः

10.105

भृतनिखिलरसातलः सरत्नः शिखरिसमोर्मितिरोहिताऽन्तरीक्षःकुत इह परमाऽर्थतो जलौघो जलनिधिमीयुरतः समेत्य मायाम्

10.106

विशेषोक्तिः

10.107

शशिरहितमपि प्रभूतकान्तिं विबुधहृतश्रियमप्यनष्टशोभम्मथितमपि सुरैर् दिवं जलौघैः समभिभवन्तमविक्षतप्रभावम्

10.108

व्याज-स्तुतिः

10.109

क्षितिकुलगिरिशेषदिग्गजेन्द्रान् सलिलगतामिव नावमुद्वहन्तम्धृतविधुरधरं महावराहं गिरिगुरुपोत्रमपीहितैर् जयन्तम्

10.110

उपमा-रूपकम्

10.111

गिरिपरिगतचञ्चलापगाऽन्तं जलनिवहं दधतं मनोऽभिराममगलितमिव भुवो विलोक्य रामं धरणिधरस्तनशुक्लचीनपट्टम्।

10.112

तुल्ययोगिता

10.113

अपरिमितमहाऽद्भुतैर् विचित्रश् च्युतमलिनः शुचिभिर् महानलङ्घ्यैःतरुमृगपतिलक्ष्मणक्षितीन्द्रैः समधिगतो जलधिः परं बभासे।

10.114

निदर्शनम्

10.115

न भवति महिमा विना विपत्ते रवगमयन्निव पश्यतः पयोधिःअविरतमभवत् क्षणे क्षणे ऽसौ शिखरिपृथुप्रथितप्रशान्तवीचिः।

10.116

विरोधः

10.117

मृदुभिरपि बिभेद पुष्पबाणैश् चलशिशिरैरपि मारुतैर् ददाहरघुतनयमनर्थपण्डितो ऽसौ, न च मदनः क्षतमाततान्, ना ऽर्चिः

10.118

उपमेयोपमा

10.119

अथ मृदुमलिनप्रभौ दिनाऽन्ते जलधिसमीपगतावतीतलोकौअनुकृतिमितरेतरस्य मूर्त्योर् दिनकरराघवनन्दनावकार्ष्टाम्।

10.120

सहोक्तिः

10.121

अपहरदिव सर्वतो विनोदान् दयितगतं दधदेकधा समाधिम्घनरुचि ववृधे ततो ऽन्धकारं सह रघुनन्दनमन्मथोदयेन।

10.122

परिवृत्तिः

10.123

अधिजलधि तमः क्षिपन् हिमांशुः परिददृशे ऽथ दृशां कृताऽवकाशःविदधदिव जगत् पुनः प्रलीनम्। भवति महान् हि पराऽर्थ एव सर्वः।

10.124

स-सन्देहः

10.125

अशनिरयमसौ, कुतो निरभ्रे। शितशरवर्षमसत् तदप्यशार्ङ्गम्।इति मदनवशो मुहुः शशाऽङ्के रघुतनयो, न च निश्चिकाय चन्द्रम्।

10.126

अनन्वयः

10.127

कुमुदवनचयेषु कीर्णरश्मिः क्षततिमिरेशु च दिग्वधूमुखेषुवियति च विललास तद्वदिन्दुर्, विलसति चन्द्रमसो न यद्वदन्यः।

10.128

उत्प्रेक्षावयवः

10.129

शरणमिव गतं तमो निकुञ्जे विटपिनिराकृतचन्द्ररश्म्यरातौपृथुविषमशिलाऽन्तरालसंस्थं सजलघनद्युति भीतवत् ससाद।

10.130

संसृष्टिः

10.131

अथ नयनमनोहरो ऽभिरामः स्मर इव चित्तभवो ऽप्यवामशीलःरघुसुतमनुजो जगाद वाचं सजलघनस्तनयित्नुतुल्यघोषः

10.132

आशीः

10.133

“पतिवधपरिलुप्तलोलकेशीर् नयनजलाऽपहृताऽञ्जनौष्ठरागाःकुरु रिपुवनिता, जहीहि शोकं, क्व च शरणं जगतां भवान्, क्व मोहः

10.134

हेतुः

10.135

अधिगतमहिमा मनुश्यलोके वत सुतरामवसीदति प्रमादी,गजपतिरुरुशैलशृङ्गवर्ष्मा गुरुरवमज्जति पङ्कभाङ्, न दारु।

10.136

निपुणम्

10.137

बोद्धव्यं किमिव हि, यत् त्वया न बुद्धं, किं वा ते निमिषितमप्यबुद्धिपूर्वम्,लब्धात्मा तव सुकृतैरनिष्टशङ्की स्नेहौघो घटयति मां तथापि वक्तुम्।“

10.138

सौमित्रेरिति वचनं निशम्य रामो जृम्भावान् भुजयुगलं विभज्य निद्रान्अध्यष्ठाच् छिशयिषया प्रवालतल्पं रक्षायै प्रतिदिशमादिशन् प्लवङ्गान्।

11.1

अथा ऽस्तमासेदुषि मन्दकान्तौ पुण्यक्षयेणेव निधौ कलानाम्समाललम्बे रिपुमित्रकल्पैः पद्मैः प्रहासः कुमुदैर् विषादः

11.2

दूरं समारुह्य दिवः पतन्तं भृगोरिवेन्दुं विहितोपकारम्बद्धा ऽनुरागो ऽनुपपात तूर्णं तारागणः संभृतशुभ्रकीर्तिः।

11.3

क्व ते कटाक्षाः, क्व विलासवन्ति प्रोक्तानि वा तानि ममेति मत्वालङ्काऽङ्गनानामवबोधकाले लुलामनारुह्य गतो ऽस्तमिन्दुः।

11.4

मानेन तल्पेष्वयथामुखीना मिथ्याप्रसुप्तैर् गमितत्रियामाःस्त्रीभिर् निशाऽतिक्रमविह्वलाभिर् दृष्टे ऽपि दोषे पतयो ऽनुनीताः।

11.5

ईर्श्याविरुग्णाः स्थिरबद्धमूला निरस्तनिःशेषशुभप्रतानाःआप्यायिता नेत्रजलप्रसेकैः प्रेमद्रुमाः संरुरुहुः प्रियाणाम्।

11.6

ततः समाशङ्कितविप्रयोगः पुनर्नवीभूतरसो ऽवितृष्णःस्मरस्य सन्तं पुनरुक्तभावं नावर्तमानस्य विवेद लोकः।

11.7

वृत्तौ प्रकाशं हृदये कृतायां सुखेन सर्वेन्द्रियसंभवेनसंकोचमेवा ऽसहमानमस्था दशक्तवद् वञ्चितमानि चक्षुः

11.8

पीने भटस्योरसि वीक्ष्य भुग्नांस् तनुत्वचः पाणिरुहान् सुमध्याइच्छाविभङ्गाकुलमानसत्वाद् भर्त्रे नखेभ्यश् च चिरं जुजूरे।

11.9

स्रस्ताऽङ्गचेष्टो विनिमीलिताऽक्षः स्वेदाऽम्बुरोमोद्गमगम्यजीवःअशेषनष्टप्रतिभापटुत्वो गाढोपगूढो दयितैर् जनो ऽभूत्।

11.10

तमः, प्रसुप्तं मरणं, सुखं नु, मूर्च्छा नु, माया नु मनोभवस्य,किं तत् कथं वेत्युपलब्धसंज्ञा विकल्पयन्तो ऽपि न संप्रतीयुः।

11.11

वक्षः स्तनाभ्यां, सुखमाननेन गात्राणि गात्रैर् घटयन्नमन्दम्स्मराऽतुरो नैव तुतोष लोकः, पर्याप्तता प्रेम्णि कुतो विरुद्धा।

11.12

स्रस्ताऽङ्गयष्टिः परिरभ्यमाणा संदृश्यमानाऽप्युपसंहृताऽक्षीअनूढमाना शयने नवोढा परोपकारैकरसैव तस्थौ।

11.13

आलिङ्गितायाः सहसा त्रपावांस् त्रासाऽभिलाषाऽनुगतो रतादौविश्वासितायाा रमणेन वध्वा विमर्दरम्योमदनो बभूव।

11.14

सामोन्मुखेनाच्छुरिता प्रियेण दत्ते ऽथ काचित् पुलकेन भेदेअन्तःप्रकोपाऽपगमाद् विलोला वशीकृता केवलविक्रमेण।

11.15

गुरुर् दधाना परुषत्वमन्या कान्ता ऽपि कान्तेन्दुकराऽभिमृष्टाप्रह्लादिता चन्द्रशिलेव तूर्णं क्षोभात् स्रवत्स्वेदजला बभूव।

11.16

शशाङ्कनाथाऽपगमेन धूम्रां मूर्च्छापरीतामिव निर्विवेकाम्ततः सखीव प्रथिताऽनुरागा प्राबोधयत् द्यां मधुराऽरुणश्रीः

11.17

अवीततृष्णो ऽथ परस्परेण क्षणादिवायातनिशाऽवसानःदुःखेन लोकः परवानिवा ऽगात् समुत्सुकः स्वप्ननिकेतनेभ्यः

11.18

अर्धोत्थितालिङ्गितसन्निमग्नो रुद्धः पुनर् यान् गमने ऽनभीप्सुःव्याजेन निर्याय पुनर् निवृत्तस् त्यक्ताऽन्यकार्यः स्थित एव कश्चित्।

11.19

तालेन संपादितसाम्यशोभं शुभाऽवधानं स्वरबद्धरागम्पदैर् गताऽर्थं नृपमन्दिरेषु प्रातर् जगुर् मङ्गलवत् तरुण्यः।

11.20

दुरुत्तरे पङ्क इवा ऽन्धकारे मग्नं जगत् सन्ततरश्मिरज्जुःप्रनष्टमूर्तिप्रविभागमुद्यन् प्रत्युज्जहारेव ततो विवस्वान्।

11.21

पीतौष्ठरागाणि हृताऽञ्जनानि भास्वन्ति लोलैरलकैर् मुखानिप्रातः कृताऽर्थानि यथा विरेजुस् तथा न पूर्वेद्युरलंकृतानि।

11.22

प्रजागराताम्रविलोचनाऽन्ता निरञ्जनाऽलक्तकपत्रलेखाःतुल्या इवासन् परिखेदतन्व्यो वासच्युताः सेवितमन्मथाभिः

11.23

आबद्धनेत्राऽञ्जनपङ्कलेशस् ताम्बूलरागं बहुलं दधानःचकार कान्तो ऽप्यधरो ऽङ्गनानां सहोषितानां पतिभिर् लघुत्वम्।

11.24

चक्षूंषि कान्तान्यपि साऽञ्जनानि ताम्बूलरक्तं च सरागमोष्ठम्कुर्वन् सवासं च सुगन्धि वक्त्रं चक्रे जनः केवलपक्षपातम्।

11.25

क्षतैरसंचेतितदन्तलब्धैः संभोगकाले ऽवगतैः प्रभातेअशङ्कता ऽन्योन्यकृतं व्यलीकं वियोगबाह्यो ऽपि जनो ऽतिरागात्

11.26

नेत्रेषुभिः संयुतपक्ष्मपत्रैः कर्णाऽन्तकृष्टैरुरुकेशशूलाःस्तनोरुचक्रास् ततकर्णपाशाः स्त्रीयोद्धमुख्या जयिनो विचेरुः

11.27

पयोधरांश् चन्दनपङ्कदिग्धान् वासांसि चा ऽमृष्टमृजानि दृष्ट्वास्त्रीणां सपत्न्यो जहृषुः प्रभाते मन्दायमानाऽनुशयैर् मनोभिः

11.28

स्मरातुरे चेतसि लब्धजन्मा रराज लोलोऽपि गुणाऽपहार्यःकुतूहलान् नेत्रगवाक्षसंस्थः पश्यन्निवा ऽन्योन्यमुखानि रागः

11.29

गते ऽतिभूमिं प्रणये प्रयुक्ता नबुद्धिपूर्वं परिलुप्तसंज्ञःआत्माऽनुभूतानपि नोपचारान् स्मरातुरः संस्मरति स्म लोकः

11.30

वस्त्रैरनत्युल्बणरम्यवर्णैर् विलेपनैः सौरभलक्ष्मणीयैःआस्यैश् च लोकः परितोषकान्तै रसूचयल् लब्धपदं रहस्यम्।

11.31

प्रातस्तरां चन्दनलिप्तगात्राः प्रच्छाद्य हस्तैरधरान् वदन्तःशाम्यन्निमेषाः सुतरां युवानः प्रकाशयन्ति स्म निगूहनीयम्।

11.32

साम्नैव लोके विजिते ऽपि वामे ! किमुद्यतं भ्रूधनुर्प्रसह्यम्,हन्तुं क्षमो वा वद लोचनेषुर् दिग्धो विषेणेव किमञ्जनेन।

11.33

दन्तच्छदे प्रज्वलिताऽग्निकल्पे ताम्बूलरागस् तृणभारतुल्यःन्यस्तः किमित्यूचुरुपेतभावा गोष्ठीषु नारीस् तरुणीर् युवानः।

11.34

सुखाऽवगाहानि युतानि लक्ष्म्या शुचीनि संतापहराण्युरूणिप्रबुद्धनारीमुखपङ्कजानि प्रातः सरांसीव गृहाणि रेजुः।

11.35

संमृष्टसिक्ताऽर्चितचारुपुष्पै रामोदवद्द्रव्यसुगन्धभागैःलक्ष्मीर् विजिग्ये भवनैः सभृङ्गैः सेव्यस्य देवैरपि नन्दनस्य।

11.36

अक्ष्णोः पतन् नीलसरोजलोभाद् भृङ्गः करेणा ऽल्पधिया निरस्तःददंश ताम्राऽम्बुरुहाऽभिसन्धिस् त्रणातुरः पाणितले ऽपि धृष्णुः।

11.37

विलोलतां चक्षुषि हस्तवेपथुं भ्रुवोर् विभङ्गं स्तनयुग्मवल्गितम्विभूषणानां क्वणितं च षट्पदो गुरुर् यथा नृत्यविधौ समादधे।

11.38

अथा ऽनुकूलान् कुलधर्मसंपदो विधाय वेशान् सुदिवः पुरीजनः।प्रबोधकाले शातमन्युविद्विषः प्रचक्रमे राजनिकेतनं प्रति।

11.39

शैलेन्द्रश‍ृङ्गेभ्य इव प्रवृत्ता वेगाज् जलौघाः पुरमन्दिरेभ्यःआपूर्य रथ्याः सरितो जनौघा राजाऽङ्गनाऽम्भोधिमपूरयन्त।

11.40

प्रबोधकालात् त्रिदशेन्द्रशत्रोः प्रागूर्ध्वशोषं परिशुष्यमाणाःहीना महान्तश् च समत्वमीयुर् द्वासस्थैरवज्ञापुरुषाऽक्षिदृष्ताः।

11.41

गुरूरुचञ्चत्करकर्णजिह्वै रवज्ञया ऽग्राऽङ्गुलिसंगृहीतैःरक्षाम्स्यनायासहृतैरुपास्थुः कपोललीनाऽलिकुलैर् गजेन्द्रैः।

11.42

निकृत्तमत्तद्विपकुम्भमांसैः संपृक्तमुक्तैर् हरयोऽग्रपादैःआनिन्यिरे श्रेणिकृतास् तथा ऽन्यैः परस्परं वालधिसन्निबद्धाः

11.43

उपेक्षिता देवगणैस् त्रसद्भिर् निषाचरैर् वीतभयैर् निकृत्ताःतस्मिन्नदृश्यन्त सुरद्रुमाणां सजालपुष्पस्तबकाः प्रकीर्णाः।

11.44

निराकरिष्णुर् द्विजकुञ्जराणां तृणीकृताऽशेषगुणोऽतिमोहात्पापाऽशयानभ्युदयाऽर्थमार्चीत् प्राग् ब्रह्मरक्षःप्रवरान् दशास्यः

11.45

मायाविभिस् त्रासकरैर् जनाना माप्तैरुपादानपरैरुपेतःसतां विघातैकरसैरविक्षत् सदः परिक्षोभितभूमिभागम्।

11.46

विघृतनिशितशस्त्रैस् तद् युतं यातुधानै रुरुजठरमुखीभिः संकुलं राक्षसीभिःश्वगणिशतविकीर्णं वागुरावन् मृगीभिर् वनमिव सभयाभिर् देवबन्दीभिरासीत्।

11.47

जलद इव तडित्वान् प्राज्यरत्नप्रभाभिः प्रतिककुभमुदस्यन् निस्वनं धीरमन्द्रम्शिखरमिव सुमेरोरासनं हैममुच्चैर् विविधमणिविचित्रं प्रोन्नतं सो ऽध्यतिष्थत्

12.1

ततो विनिद्रं कृतदेवताऽर्चं दृष्ट्यैव चित्तप्रशमं किरन्तम्आविष्कृताऽङ्गप्रतिकर्मरम्यं विभीषणं वाचमुवाच माता

12.2

“प्रबाधमानस्य जगन्ति धीमंस् ! त्वं सोदरस्याऽतिमदोद्धतस्यआनन्दनो नाकसदां प्रशान्तिं तूर्णं विषस्याऽमृतवत् कुरुष्व।

12.3

कुर्यास् तथा, येन जहाति सीतां विषादनीहारपरीतमूर्तिम्स्थितां क्षितौ शान्तशिखाप्रतानां तारामिव त्रासकरीं जनस्य।

12.4

यावन् न संत्रासितदेवसंघः पिण्डो विषस्येव हरेण भीष्मःसंग्रस्यते ऽसौ पुरुषाऽधिपेन, द्रुतं कुलानन्द ! यतस्व तावत्।

12.5

हता जनस्थान सदो निकायाः, कृता जितोत्खातभटद्रुमा पूः,सदांसि दग्धानि, विधेयमस्मिन् यद् बन्धुना, तद् घटयस्व तस्मिन्।“

12.6

चिकीर्षिते पूर्वतरं स तस्मिन्, क्षेमंकरे ऽर्थे मुहुरीर्यमाणःमात्रा ऽतिमात्रं शुभयैव बुद्ध्या चिरं सुधीरभ्यधिकं समाधात्।

12.7

दौवारिकाऽभ्याहतशक्रदूतं सोपायनोपस्थितलोकपालम्साशङ्कभीष्माप्तविशन्निशाटं द्वारं ययौ रावणमन्दिरस्य।

12.8

दूरात् प्रतीहारनतः स वार्तां पृच्छन्ननावेदितसंप्रविष्टःसगौरवं दत्तपथो निशाटै रैक्षिष्ट शैलाऽग्रमिवेन्द्रशत्रुम्

12.9

कृशानुवर्ष्मण्यधिरूढमुच्चैः सिंहासने संक्षयमेघभीमम्निसर्गतीक्ष्णं नयनस्फुलिङ्गं युगान्तवह्नेरिव धूमराशिम्

12.10

प्रीत्या ऽपि दत्तेक्षणसन्निपातं भयं भूजङ्गाऽधिपवद् दधानम्तमःसमूहाकृतिमप्यशेषा नूर्जा जयन्तं प्रथितप्रकाशान्।

12.11

तं रत्नदायं जितमृत्युलोका रात्रिंचराः कान्तिभृतो ऽन्वसर्पन्प्रमुक्तमुक्ताफलमम्बुवाहं संजाततृष्णा इव देवमुख्याः।

12.12

स किङ्करैः कल्पितमिङ्गितज्ञैः संबाधकं पूर्वसमागतानाम्सिंहासनोपाश्रितचारुबाहु रध्यास्त पीठं विहितप्रणामः।

12.13

ततो दशास्यः क्षुभिताऽहिकल्पं दीप्राऽङ्गुलीयोपलमूढरत्नम्अनेकचञ्चन्नखकान्तिजिह्वं प्रसार्य पाणिं समितिं बभाषे

12.14

“शक्तैः सुहृद्भिः परिदृष्टकार्यै राम्नातिभिर् नीतिषु बुद्धिमद्भिःयुष्मद्विधैः सार्धमुपायविद्भिः सध्यन्ति कार्याणि सुमन्त्रितानि।

12.15

उपेक्षिते वालिखरादिनाशे, दग्धे पुरे, ऽक्षे निहते सभृत्ये,सैन्ये द्विषां सागरमुत्तितीर्षा वनन्तरं ब्रूत, यदत्र युक्तम्।“

12.16

भुजांऽसवक्षःस्थलकार्मुकाऽसीन् गदाश् च शूलानि च यातुधानाःपरामृशन्तः प्रथिताऽभिमानाः प्रोचुः प्रहस्तप्रमुखा दशास्यम्।

12.17

“अखण्ड्यमानं परिखण्ड्य शक्रं त्वं पण्डितंमन्यमुदीर्णदण्डःनराभियोगं नृभुजां प्रधान ! मन्त्रोन्मुखः किं नयसे गुरुत्वम्।

12.18

निर्यत्स्फुलिङ्गाकुलधूमराशिं किं ब्रूहि भूमौ पिनषाम भानुम्,आ दन्तनिष्पीडितपीतमिन्दुं ष्ठीवाम शुष्केक्षुलताऽस्थिकल्पम्।

12.19

सराघवैः किं बत वानरैस् तैर् यैः प्रातराशो ऽपि न कस्यचिन् नःसस्थाणुकैलासधार ऽभिधत्स्व, किं द्यौरधो ऽस्तु, क्षितिरन्तरीक्षे।

12.20

चापल्ययुक्तस्य हरेः कृशानुः समेधितो वालधिभाक् त्वदीयैःशस्त्रेण वध्यस्य गलन्नधाक्षीद् राजन् ! प्रमादेन निजेन लङ्काम्।"

12.21

अथा ऽञ्चितोरस्कमुदीर्णदृष्टिः कृत्वा विवक्षाप्रवणं शरीरम्विवृत्तपाणिर् विहितोत्तराऽर्थं विभीषणो ऽभाषत यातुधानान्।

12.22

"युद्धाय राज्णा सुभृतैर् भवद्भिः संभावनायाः सदृशं यदुक्तम्,तत् प्राणपण्यैर् वचनीयमेव, प्रज्ञा तु मन्त्रे ऽधिकृता, न शौर्यम्।

12.23

यच् चापि यत्नादृतमन्त्रवृत्तिर् गुरुत्वमायाति नराऽभियोगःवशीकृतेन्द्रस्य, कृतोत्तरो ऽस्मिन् विध्वंसिताऽशेषपुरो हनूमान्।

12.24

अग्निः प्रमादेन ददाह लङ्कां वध्यस्य देहे स्वयमेधितश् चेत्,विमृश्य तद् देवधिया ऽभिधत्त ब्रह्माऽस्त्रबन्धोऽपि यदि प्रमादः

12.25

जगन्त्यमेयाऽद्भुतभावभाञ्जि, जिताऽभिमानाश् च जना विचित्राः,कार्ये तु यत्नं कुरुत प्रकृष्टं, मा नीतिगर्भान् सुधियो ऽवमन्ध्वम्।

12.26

वृद्धिक्षयस्थानगतामजस्रं वृत्तिं जिगीषुः प्रसमीक्षमाणःघटेत सन्ध्यादिषु यो गुणेषु, लक्ष्मीर् न तं मुञ्चति चञ्चला ऽपि।

12.27

उपेक्षणीयैव परस्य वृद्धिः प्रनष्टनीतेरजितेन्द्रयस्यमदादियुक्तस्य विरागहेतुः, समूलघातं विनिहन्ति या ऽन्ते।

12.28

जनाऽनुरागेण युतो ऽवसादः फलाऽनुबन्धः सुधियात्मनो ऽपिउपेक्षणीयो ऽभ्युपगम्य संधिं कामादिषड्वर्गजिता ऽधिपेन।

12.29

यदा विगृह्णन् न च संदधानो वृद्धिं क्षयं चा ऽनुगुणं प्रपश्येत्,आसीत राजा ऽवसरप्रतीक्षस् तदा प्रयासं वितथं न कुर्यात्।

12.30

संधौ स्थितो वा जनयेत् स्ववृद्धिं हन्यात् परं वोपनिषत्प्रयोगैःआश्रावयेदस्य जनं परैर् वा विग्राह्य कुर्यादवहीनसंधिम्।

12.31

संदर्शितस्नेहगुणः स्वशत्रून् विद्वेषयन् मण्डलमस्य भिन्द्यात्इत्येवमादि प्रविधाय संधिर् वृद्धेर् विधेयो ऽधिगमाभ्युपायः।

12.32

मत्वा सहिष्णूनपरोपजप्यान् स्वकानधिष्ठाय जलाऽन्तदुर्गान्द्रुमाऽद्रिदुर्लङ्घ्यजलाप्रधृष्यान् वर्धेत राजा रिपुविग्रहेण।

12.33

शक्नोति यो न द्विषतो निहन्तुं, विहन्यते ना ऽप्यबलैर् द्विषद्भिः,स श्वावराहं कलहं विदध्या दासीत दुर्गादि विवर्धयंश् च।

12.34

प्रयाणमात्रेण परे प्रसाद्ये वर्तेत यानेन कृताऽभिरक्षः,अशक्नुवन् कर्तुमरेर् विघातं स्वकर्मरक्षां च परं श्रयेत।

12.35

एकेन संधिः, कलहो ऽपरेण कार्यो ऽभितो वा प्रसमीक्ष्य वृद्धिम्,एवं प्रयुञ्जीत जिगीषुरेता नीतीर् विजानन्नहितात्मसारम्।

12.36

त्वया तु लोके जनितो विरागः, प्रकोपितं मण्डलमिन्द्रमुख्यम्,रामे तु राजन्, विपरीतमेतत् पश्यामि, तेना ऽभ्यधिकं विपक्षम्।

12.37

एकेन वाली निहतः शरेण सुहृत्तमस् ते, रचितश् च राजायदैव सुग्रीवकपिः परेण, तदैव कार्यं भवतो विनष्टम्।

12.38

प्राकारमात्रावरणः प्रभावः खरादिभिर् यो निहतैस् तवाऽभूत्,लङ्काप्रदाहाऽक्षवधद्रुभङ्गैः क्लाम्यत्यसावप्यधुना ऽतिमात्रम्।

12.39

षड्वर्गवश्यः परिमूढबन्धु रुच्छिन्नमित्रो विगुणैरुपेतःमा पादयुद्धं द्विरदेन कार्षीर् नम क्षितीन्द्रं प्रणतोपभोग्यम्।

12.40

रामो ऽपि दाराहरणेन तप्तो, वयं हतैर् बन्धुभिरात्मतुल्यैः,तप्तस्य तप्तेन यथायसो नः संधिः परेणा ऽस्तु, विमुञ्च सीताम्।

12.41

संधुक्षितं मण्डलचण्डवातै रमर्षतीक्ष्णं क्षितिपालतेजःसामाऽम्भसा शान्तिमुपैतु राजन् ! प्रसीद, जीवाम सबन्धुभृत्याः।

12.42

अपक्वकुम्भाविव भङ्गभाजौ राजन्नियातां मरणं समानौ,वीर्ये स्थितः किंतु कृताऽनुरागो रामो भवंश् चोत्तमभूरिवैरी।

12.43

दण्डेन कोशेन च मन्यसे चेत् प्रकृष्टमात्मानमरेस् तथापिरिक्तस्य पूर्णेन वृथा विनाशः पूर्णस्य भङ्गे बहु हीयते तु।

12.44

क्लिष्टात्मभृत्यः परिमृग्यसम्पन् मानी यतेता ऽपि ससंशये ऽर्थे,संदेहमारोहति यः कृताऽर्थो, नूनं रतिं तस्य करोति न श्रीः।

12.45

शक्यान्यदोषाणि महाफलानि समारभेतोपनयन् समाप्तिम्कर्माणि राजा विहिताऽनुरागो, विपर्यये स्याद् वितथः प्रयासः।

12.46

जेतुं न शक्यो नृपतिः सुनीतिर् दोषः क्षयादिः कलहे ध्रुवश्, चफलं न किंचिन् न शुभा समाप्तिः, कृताऽनुरागं भूवि संत्यजा ऽरिम्।

12.47

त्वन्मित्रनाशो, निजमित्रलाभः, समेतसैन्यः स च मित्रकृच्छ्रेभोग्यो वशः पश्य शरेण शत्रोः प्रसाधितो वालिवधे न को ऽर्थः

12.48

लोभाद् भयाद् वा ऽभिगतः कपीन्द्रो न राघवं, येन भवेद् विभेद्यः,स्थितः सतां वर्त्मनि लब्धराज्यः प्रतिप्रियं सो ऽभ्यगमच् चिकीर्षुः।

12.49

फलाशिनो निर्झरकुञ्जभाजो दिव्याऽङ्गनाऽनङ्गरसाऽनभिज्ञाःन्यग्जातयो रत्नवरैरलभ्या मुख्याः कपीनामपि नोपजप्याः।

12.50

कृताऽभिषेको युवराजराज्ये सुग्रीवराजेन सुताऽविशेषम्ताराविधेयेन कथं विकारं तारासुतो यास्यति राक्षसाऽर्थम्।

12.51

पश्यामि रामादधिकं समं वा ना ऽन्यं, विरोधे यमुपाश्रयेम,दत्त्वा वरं साऽनुशयः स्वयम्भू रिन्द्रादयः पूर्वतरं विरुद्धाः।

12.52

दुर्गाश्रितानां बहुना ऽपि राजन् ! कालेन पार्ष्णिग्रहणादिहेतुःदुर्गोपरोधं न च कुर्वतो ऽस्ति शत्रोश् चिरेणा ऽपि दशास्य ! हानिः

12.53

शस्त्रं तरूर्वीधरमम्बु पानं वृत्तिः फलैर्, नो गजवाजिनार्यःराष्ट्रं न पश्चान्, न जनोऽभिरक्ष्यः, किं दुःस्थमाचक्ष्व भवेत् परेषाम्।

12.54

संधानमेवा ऽस्तु परेण तस्मान्, नाऽन्यो ऽभ्युपायो ऽस्ति निरूप्यमाणः,नूनं विसंधौ त्वयि सर्वमेतन् नेष्यन्ति नाशं कपयो ऽचिरेण।“

12.55

विभीषणोक्तं बहु मन्यमानः प्रोन्नम्य देहं परिणामनम्रम्स्खलद्वलिर् वार्धककम्प्रमूर्धा मातामहो रावणमित्युवाच।

12.56

“एकः पदातिः पुरुषो धनुष्मान् यो ऽनेकमायानि वियद्गतानिरक्षःसहस्राणि चतुर्दशार्दीत्, का तत्र वो मानुषमात्रशङ्का।

12.57

ब्रह्मर्षिभिर् नूनमयं सदेवैः संतापितौ रात्रिचरक्षयायनराकृतिर् वानरसैन्यशाली जगत्यजय्यो विहितो ऽभ्युपायः।

12.58

वज्राऽभिघातैरविरुग्णमूर्तेः फेणैर् जलानामसुरस्य मूर्ध्नःचकार भेदं मृदुभिर् महेन्द्रो यथा, तथैतत् किमपीति बोध्यम्।

12.59

क्व स्त्रीविषह्याः करजाः, क्व वक्षो दैत्यस्य शैलेन्द्रशिलाविशालम्,संपश्यतैतद् द्युसदां सुनीतं, बिभेद तैस् तन् नरसिंहमूर्तिः।

12.60

प्रमादवांस् त्वं क्षतधर्मवर्त्मा गतो मुनीनामपि शत्रुभावम्,कुलस्य शान्तिं बहु मन्यसे चेत् कुरुष्व राजेन्द्र ! विभीषणोक्तम्।“

12.61

घोषेण तेन प्रतिलब्धसंज्ञो निद्राविलाऽक्षः श्रुतकार्यसारःस्फुरद्धनः साऽम्बुरिवा ऽन्तरीक्षे वाक्यं ततो ऽभाषत कुम्भकर्णः

12.62

“क्रियासमारम्भगतो ऽभ्युपायो, नृद्रव्यसम्पत् सहदेशकला,विपत्प्रतीकारयुता ऽर्थसिद्धिर् मन्त्राऽङ्गमेतानि वदन्ति पञ्च।

12.63

न निश्चिताऽर्थं समयं च देशं क्रियाऽभ्युपायादिषु यो ऽतियायात्,स प्राप्नुयान् मन्त्रफलं न मानी काले विपन्ने क्षणदाचरेन्द्र !

12.64

औष्ण्यं त्यजेन् मध्यगतो ऽपि भानुः, शैत्यं निशायामथवा हिमांशुःअनर्थमूलं भुवनाऽवमानी मन्ये न मानं पिशिताशिनाथ !

12.65

तथा ऽपि वक्तुं प्रसभं यतन्ते यन् मद्विधाः सिद्धिमभीप्सवस् त्वाम्विलोमचेष्टं विहिताऽवहासाः परैर् हि तत् स्नेहमयैस् तमोभिः

12.66

क्रूराः क्रियाः, ग्राम्यसुखेषु सङ्गः, पुण्यस्य यः संक्षयहेतुरुक्तः,निषेवितो ऽसौ भवता ऽतिमात्रं फलत्यवल्गु ध्रुवमेव राजन् !

12.67

दत्तं न किं, के विषया न भुक्ताः, स्थितो ऽस्मि वा कं परिभूय नोच्चैः,इत्थं कृताऽर्थस्य मम ध्रुवं स्यान् मुत्युस् त्वदर्थे यदि, किं न लब्धम्।

12.68

किं दुर्नयैस् त्वय्युदितैर् मृषाऽर्थैर् वीर्येण वक्ता ऽस्मि रणे समाधिम्।“तस्मिन् प्रसुप्ते पुनरित्थमुक्त्वा विभीषणो ऽभाषत राक्षसेन्द्रम्।

12.69

“निमित्तशून्यैः स्थगिता रजोभिर् दिशो, मरुद्भिर् विकृतैर् विलोलैःस्वभावहीनैर् मृगपक्षिघोषैः क्रन्दन्ति भर्तारमिवा ऽभिपन्नम्

12.70

उत्पातजं छिद्रमसौ विवस्वान् व्यादाय वक्राकृति लोकभीष्मम्अत्तुं जनान् धूसररश्मिराशिः सिंहो यथा कीर्णसटो ऽभ्युदेति।

12.71

मार्गं गतो गोत्रगुरुर् भृगूणा मगस्तिना ऽध्यासितविन्ध्यशृङ्गम्,संदृश्यते शक्रपुरोहितो ऽह्नि, क्ष्मां कम्पयन्त्यो निपतन्ति चोल्काः

12.72

मांसं हतानामिव राक्षसाना माशंसवः क्रूरगिरो रुवन्तःक्रव्याऽशिनो दीप्तकृशानुवक्त्रा भ्राम्यन्त्यभीताः परितः पुरं नः

12.73

पयो घटोध्नीरपि गा दुहन्ति मन्दं विवर्णं विरसं च गोपाः,हव्येषु कीटोपजनः सकेशो न दीप्यते ऽग्निः सुसमिन्धनो ऽपि।

12.74

तस्मात् कुरु त्वं प्रतिकारमस्मिन् स्नेहान् मया रावण ! भाष्यमाणः,वदन्ति दुःखं ह्यनुजीविवृत्ते स्थिताः पदस्थं परिणामपथ्यम्।

12.75

विरुग्णसंकीर्णविपन्नभिन्नैः पक्षुण्णसंह्रीणशिताऽस्त्रवृक्णैःयावन् नराऽशैर् न रिपुः शवऽशान् संतर्पयत्यानम तावदस्मै।“

12.76

भ्रूभङ्गमाधाय विहाय धैर्यं विभीषणं भीषणरूक्षचक्षुःगिरं जगादोग्रपदामुदग्रः स्वं स्फावयन् शक्ररिपुः प्रभावम्।

12.77

“शिला तरिष्यत्युदके न पर्णं, ध्वान्तं रवेः स्यन्त्स्यति, वह्निरिन्दोः,जेता परो ऽहं युधि जेष्यमाणस् तुल्यानि मन्यस्व पुलस्त्यनप्तः !

12.78

अनिर्वृतं भूतिषु गूढवैरं सत्कारकाले ऽपि कृता ऽभ्यसूयम्विभिन्नकर्माशयवाक् कुले नो मा ज्ञातिचेलं, भुवि कस्यचिद् भूत्

12.79

इच्छन्त्यभीक्ष्णं क्षयमात्मनो ऽपि न ज्ञातयस् तुल्यकुलस्य लक्ष्मीम्नमन्ति शत्रून्, न च बन्धुवृद्धिं संतप्यमानैर् हृदयैः सहन्ते।

12.80

त्वयाऽद्य लङ्काऽभिभवे ऽतिहर्षाद् दुष्टो ऽतिमात्रं विवृतो ऽन्तरात्मा,धिक् त्वां, मृषा ते मयि दुस्थबुद्धिर्“ वदन्निदं तस्य ददौ स पार्ष्णिम्।

12.81

ततः स कोपं क्षमया निग्रह्णन्, धैर्येण मन्युं, विनयेन गर्वम्,मोहं धियोत्साहवशादशक्तिं, समं चतुर्भिः सचिवैरुदस्थात्।

12.82

उवाच चैनं क्षणदाचरेन्द्रं “सुखं महाराज ! विना मयास्स्व।मूर्खातुरः पथ्यकटूननश्नन् यत् सामयोसौ, भिषजां न दोषः

12.83

करोति वैरं स्फुटमुच्यमानः, प्रतुष्यति श्रोत्रसुखैरपथ्यैःविवेकशून्यः प्रभुरात्ममानी, महाननर्थः सुहृदां बता ऽयम्।

12.84

क्रीडन् भुजङ्गेन गृहाऽनुपातं कश्चिद् यथा जीवति संशयस्थः,संसेवमानो नृपतिं प्रमूढं तथैव यज् जीवति, सो ऽस्य लाभः।

12.85

दत्तः स्वदोषैर् भवता प्रहारः पादेन धर्म्ये पथि मे स्थितस्य,स चिन्तनीयः सह मन्त्रिमुख्यैः कस्यावयोर् लाघवमादधातु।

12.86

इति वचनमसौ रजनिचरपतिं बहुगुणमसकृत् प्रसभमभिदधत्निरगमदभयः पुरुषरिपुपुरान् नरपतिचरणौ नवितुमरिनुतौ।

12.87

अथ तमुपगतं विदितसुचरितं पवनसुतगिरा गिरिगुरुहृदयःनृपतिरमदयन् मुदितपरिजनं स्वपुरपतिकरैः सलिलसमुदयैः।

13.1

चारुसमीरणरमणे हरिणकलङ्ककिरणावलीसविलासाआबद्धराममोहा वेलामूले विभावरी परिहीणा।

13.2

बद्धो वासरसङ्गे भीमो रामेण लवणसलिलावासेसहसा संरम्भरसो दूरारूढरविमण्डलसमो लोले।

13.3

गाढगुरुपुङ्खपीडा सधूमसलिलाऽरिसंभवमहाबाणेआरुढा संदेहं रामे समहीधार मही सफणिसभा।

13.4

घोरजलदन्तिसंकुल मट्टमहापङ्ककाहलजलावासम्आरीणं लवणजलं समिद्धफलबाणविद्धिघोरफणिवरम्

13.5

सभयं परिहरमाणो महाऽहिसंचारभासुरं सलिलगणम्आरूढो लवणजलो जलतीरं हरिबलागमविलोलगुहम्

13.6

चञ्चलतरुहरिणगणं बहुकुसुमाबन्धबद्धरामावासम्हरिपल्लवतरुजालं तुङ्गोरुसमिद्धतरुवरहिमच्छायम्

13.7

वरवारनं सलिलभरेण गिरिमहीमण्डलसंवरवारणम्वसुधार्यं तुङ्गतरङ्गसङ्गपरिहीणलोलवसुधारयम्

13.8

कुलकम् एतानि सप्त संकीर्णानि

13.9

प्रणिपत्य ततो वचनं जगाद हितमायतो पतिर् वारीणाम्गङ्गाऽवलम्बिबाहू रामं बहलोरुहरितमालच्छायम्।

13.10

पूर्वाऽर्धं निरवद्यम्

13.11

“तुङ्गा गिरिवरदेहा, अगमं सलिलं, समीरणो रसहारी,अहिमो रविकिरणगणो, माया संसारकारणं ते परमा।

13.12

आयाससंभवारुण ! संहर संहारहिमहरसमच्छायम्बाणं, वारिसमूहं संगच्छ पुराणचारुदेहावासम्।

13.13

असुलभहरिसंचारं जलमूलं बहलपङ्करुद्धायामम्भण किं जलपरिहीणं सुगमं तिमिकम्बुवारिवारणभीमम्।

13.14

गन्तुं लङ्कातीरं बद्धमहासलिलसंचरेण सहेलम्तरुहरिणा गिरिजालं वहन्तु गिरिभारसंसहा गुरुदेहम्।

13.15

हरहासरुद्धविगमं परकण्ठगणं महाहवसमारम्भेछिन्दन्तु रामबाणा गम्भीरे मे जले महागिरिबद्धे।

13.16

गच्छन्तु चारुहासा वीररसाबन्धरुद्धभयसंबन्धम्हन्तुं बहुबाहुबलं हरिकरिणो गिरिवरोरुदेहं सहसा।

13.17

एतानि षट् संकीर्णानि

13.18

जिगमिषया संयुक्ता बहूव कपिवाहिनी मते दाशरथेःबुद्धजलालयचित्ता गिरिहरणारम्भसंभवसमालोला।

13.19

पूर्वाऽर्धं निरवद्यम्

13.20

गुरुगिरिवरहरणसहं संहारहिमारिपिङ्गलं रामबलम्आरूढं सहसा खं वरुणालयविमलसलिलगणगम्भीरम्

13.21

अवगाढं गिरिजालं तुङ्गमहाभित्तिरुद्धसुरसंचारम्अभयहरिरासभीमं करिपरिमलचारुबहलकन्दरसलिलम्।

13.22

अलिगणविलोलकुसुमं सकमलजलमत्तकुररकारण्डवगणम्फणिसंकुलभीमगुहं करिदन्तसमूढसरसवसुधाखण्डम्

13.23

अरविन्दरेणुपिञ्जर सारसरवहारिविमलबहुचारुजलम्रविमणिसंभवहिमहर समागमाबद्धबहुलसुरतरुधूपम्

13.24

हरिरवविलोलवारण गम्भीराबद्धसरसपुरुसंरावम्घोणासंगमपङ्का विलसुबलभरमहोरुवराहम्।

13.25

एतानि पञ्च संकीर्नानि

13.26

उच्चख्नुः परिरब्धान् कपिसङ्घा बाहुभिस् ततो भूमिभृतःनिष्पष्टशेषमूर्ध्नः शृङ्गविकीर्णोष्णरश्मिनक्षत्रगणान्।

13.27

सर्वं निरवद्यम्

13.28

तुङ्गमहागिरिसुभरा बाहुसमारुद्धभिदुरटङ्का बहुधालवणजलबन्धकामा आरूढा अम्बरं महापरिणाहम्

13.29

बहुधवलवारिवाहं विमलायसमहाऽसिदेहच्छायम्बद्धविहङ्गममालं हिमगिरिमिव मत्तकुरररवसंबद्धम्

13.30

चारुकलहंस्संकुल सचण्डसंचारसारसाबद्धरवम्सकुसुमकणगन्धवहं समयागमवारिसङ्गविमलायामम्।

13.31

सहसा ते तरुहरिणा गिरिसुभरा लवणसलिलबन्धारम्भेतीरगिरिमारूढा रामागमरुद्धसभयरिपुसंचारम्।

13.32

एतानि चत्वारि संकीर्णानि

13.33

ततः प्राणीताः कपियूथमुख्यैर् न्यस्ताः कृशानोस् तनयेन सम्यक्अकम्प्रब्राध्नाऽग्रनितम्बभागा महाऽर्णवं भूमिभृतो ऽवगाढाः

13.34

निराख्यातं निरवद्यं च

13.35

तेने ऽद्रिबन्ध्यो, ववृधे पयोधिस्, तुतोष रामो, मुमुदे कपीन्द्रः,तत्रास शत्रुर्, ददृशे सुवेलः, प्रापे जलान्तो, जुहृषुः प्लवङ्गाः।

13.36

एकान्तराख्यातं निरवद्यं च

13.37

भ्रेमुर्, ववल्गुर्, ननृतुर्, जजक्षुर्, जुगुः, समुत्पुप्लुविरे, निषेदुः,आस्फोटयांचक्रुरभिप्रणेदू, रेजुर्, ननन्दुर्, विययुः, समीयुः।

13.38

आख्यात-माला

13.39

गिरिपङ्कचारुदेहं कक्कोललवङ्गबधसुरभिपरिमलम्बहुबहलोरुतरङ्गं परिसरसारूढमुद्धरं लवणजलम्।

13.40

लोलं कूलाऽभिगमे खे तुङ्गामलनिबद्धपुरुपरिणाहम्सुरगङ्गाभरणसहं गिरिबन्धवरेण लवणसलिलं रुद्धम्।

13.41

आरूढं च सुवेलं तरुमालाबन्धहारिगिरिवरजालम्रावणचित्तभयङ्कर मापिङ्गललोलकेसरं रामबलम्

13.42

लङ्कालयतुमुलारव सुभरगभीरोरुकुञ्जकन्दरविवरम्वीणारवरससङ्गम सुरगणसंकुलमहातमालच्छायम्

13.43

सरसबहुपल्लवाविल केसरहिन्तालबद्धबहलच्छायम्ऐरावणमदपरिमल गन्धवहाबद्धदन्तिसंरम्भरसम्

13.44

तुङ्गतरुच्छायारुह कोमलहरिहारिलोलपल्लवजालम्हरिणभयंकरसकुसुम दावसमच्छविविलोलदाडिमकुञ्जम्

13.45

कलहरिकण्ठविरावं सलिलमहाबन्धसंकुलमहासालम्चलकिसलयसंबद्धं मणिजालं सलिलकणमयंविवहन्तम्

13.46

तुङ्गमणिकिरणजालं गिरिजलसंघट्टबद्धगम्भीररवम्चारुगुहाविवरसभं सुरपुरसमममरचारणसुसंरावम्

13.47

विमलमहामणिटङ्कं सिन्दूरकलङ्कपिञ्जरसहाभित्तिम्वीरहरिदन्तिसङ्गम भयरुद्धविभावरीविहारसमीहम्

13.48

समहाफणिभीमबिलं भूरिविहङ्गमतुमुलोरुघोरविरावम्वारणवराहहरिवर गोगणसारङ्गसंकुलमहासालम्

13.49

चलकिसलयसविलासं चारुमहीकमलरेणुपिञ्जरवसुधम्सकुसुमकेसरबाणं लवङ्गतरुतरुणवल्लरीवरहासम्

13.50

अमलमणिहेमटङ्कं तुङ्गमहाभित्तिरुद्धरुरुपङ्कगमम्अमरारूढपरिसर मेरुमिवाविलसरसमन्दारतरुम्

13.51

फलभरमन्थरतरुवर मविदूरविरूढहारिकुसुमापीडम्हरिणकलङ्कमणिसंभव बहुवारिभरसुगम्भीरगुहम्।

13.52

जलकामदन्तिसंकुल सहेमरसचारुधवलकन्दरदेहम्अङ्कुरतोहसमच्छवि रुरुगणसंलीढतरलहरिमणिकिरणम्

13.53

गाढसमीरणसुसहं भीमरवोत्तुङ्गवारिधरसंघट्टम्धवलजलवाहमाला संबन्धाबद्धहिमधराधरलीलम्।

13.54

लवणजलबन्धसरसं तरुफलसंपत्तिरुद्धदेहायासम्लङ्घातोरणवारण मारूढं समरलालसंरामबलम्।

13.55

गुरुपणववेणुगुञ्जा भेरीपेलोरुझल्लरीभीमरवम्ढक्काघण्टातुमुलं सन्नद्धं परबलं रणायाससहम्

13.56

आरूढबाणघोरं विमलायसजालगूढपीवरदेहम्चञ्चलतुरङ्गवारण संघट्टाबद्धचारुपरिणाहगुणम्

13.57

असितोमरकुन्तमहा पट्टिशभल्लवरबाणगुरुपुरुमुसलम्वीररसाऽलङ्कारं गुरुसंचारहयदन्तिसमहीकम्पम्

13.58

ते रामेण सरभसं परितरला हरिगणा रणसमारम्भेरुद्धा लङ्कापरिसर भूधरपरिभङ्गलालसा धीररवम्।

13.59

युग्मकम् जलतीरतुङ्गतरुवर कन्गरगिरिभित्तिकुञ्जविवरावासम्भीमं तरुहरिणबलं सुसमिद्धहिमारिकिरणमालालोलम्।

13.60

रावणबलमवगन्तुं जलभरगुरुसलिलवाहगणसमच्छायम्अट्टतरुमञ्चमन्द्रिर तोरणमालासभासु समारूढम्।

14.1

ततो दशास्यः स्मरविह्वलात्मा चारप्रकाशीकृतशत्रुशक्तिःविमोह्य मायामयराममूर्ध्ना सीतामनीकं प्रजिघाय योद्धुम्।

14.2

कम्बूनथ समादध्मुः, कोणैर् भेर्यो निजघ्निरे,वेणून् पुपूरिरे, गुञ्जा जुगुञ्जुः करघट्टिताः

14.3

वादयांचक्रिरे ढक्काः, पणवा दध्वनुर् हताः,काहलाः पूरयांचक्रुः, पूर्णाः पेरश् च सस्वनुः

14.4

मृदङ्गा धीरमास्वेनुर्, हतैर् स्वेने च गोमुखैःघण्टाः शिशिञ्जिरे दीर्घं, जह्रादे पटहैर् भृशम्।

14.5

हया जिहेषिरे हर्षाद्, गम्भीरं जगजुर् गजाः,संत्रस्ताः करभा रेटुश्, चुकुवुः पत्तिपङ्क्तयः

14.6

तुरङ्गापुस्फुटुर् भीताः, पुस्फुरुर् वृषभाः परम्नार्यश् चुक्षुभिरे मम्लुर् मुमुहुः शुशुचुः पतीन्।

14.7

जगर्जुर्, जहृषुः, शुरा रेजुस् तुष्टुविरे परैः,बबन्धुरङ्गुलित्राणि, सन्नेहुः परिनिर्ययुः।

14.8

धनूष्यारोपयांचक्रुरारुरुहू रथादिषु,असीनुद्ववृहुर् दीप्तान्, गुर्वीरुच्चिक्षिपुर् गदाः

14.9

शूलानि भ्रमयांचक्रुर्, बाणानाददिरे शुभान्,भ्रेमुश्, चुकुर्दिरे, रेसुर् ववल्गुश् च पदातयः

14.10

अमुत्पेतुः कशाघातै, रश्म्याकर्षैर् ममङ्गिरेअश्वाः, प्रदुद्रुवुर् मोक्षे रक्तं निजगरुः श्रमे।

14.11

गजानां प्रददुः शारीन्, कम्बलान् परितस्तरुः,तेनुः कक्षां, ध्वजांश् चैव समुच्छिश्रियुरुच्छिखान्।

14.12

विशिश्वासयिषांचक्रुरालिलिङ्गुश् च योषितः,आजघ्नुर् मूर्ध्नि बालांश् च चुचुम्बुश् च सुतप्रियाः।

14.13

गम्भीरवेदिनः संज्ञा गजा जगृहुरक्षताः,ववृधे शुशुभे चैषां मदो, हृष्टैश् च पुप्लुवे।

14.14

मृगाः प्रदक्षिणं सस्रुः, शिवाः सम्यग् ववाशिरे,अवामैः पुस्फुरे देहैः, प्रसेदे चित्तवृत्तिभिः।

14.15

प्राज्यमाञ्जिहिषांचक्रे प्रहस्तो रावणाज्ञयाद्वारं ररङ्क्तुर् याम्यं महापार्श्वमहोदरौ।

14.16

प्रययाविन्द्रजित् प्रत्यगियाय स्वयमुत्तरम्।सहध्यासिसिषांचक्रे विरूपाऽक्षः पुरोदरम्।

14.17

शुश्राव रामस् तत् सर्वं, प्रतस्थे च ससैनिकःविस्फारयांचकाराऽस्त्रं बबन्धाऽथ च बाणधी।

14.18

ईक्षांचक्रे ऽथ सौमित्रिमनुजज्ञे बलानि च,नमश्चकार देवेभ्यः पर्णतल्पं मुमोच च।

14.19

चकासांचक्रुरुत्तस्थुर्, नेदुरानशिरे दिशःवानरा, भूधरान्, रेधुर्, बभञ्जुश्, च ततस् तरून्।

14.20

ददाल भूर्, नभो रक्तं गोष्पदप्रं ववर्ष च,मृगाः प्रससृपुर् वामं, खगाश् चुकुविरेऽशुभम्।

14.21

उल्का ददृशिरे दीप्ता, रुरुवुश् चाऽशिवं शिवाः,चक्ष्माये च मही, रामः शशङ्के चाऽशुभाऽगमम्।

14.22

रावणः शुश्रुवान् शत्रून् राक्षसानभ्युपेयुषः,स्वयं युयुत्सयांचक्रे प्राकाराऽग्रे निषेदिवान्।

14.23

निरासू राक्षसा बाणान्, प्रजह्वुः शूलपट्टिशान्असींश् च वाहयांचक्रुः पाशैश् चाचकृषुस् ततैः

14.24

भल्लैश् च बिभिदुस् तीक्ष्णैर् विविधुस् तोमरैस् तथा।गदाभिश् चूर्णयांचक्रुः, शितैश् चक्रैश् च चिच्छिदुः।

14.25

वानरा मुष्टिभिर् जघ्नुर् ददंशुर् दशनैस् तथा,निरासुश् च गिरींस् तुङ्गान्, द्रुमान् विचकरुस् तथा।

14.26

लाङ्गूलैर् लोठयांचक्रुस्, तलैर्, निन्युश् च संक्षयम्,नखैश् चकृततुः, क्रुद्धाः पिपिषुश् च क्षितौ बलात्।

14.27

संबभूवुः कबन्धानि, प्रोहुः शोणिततोयगाः,तेरुर् भटास्यपद्मानि, ध्वजैः फेणैरिवाबभे,

14.28

रक्तपङ्के गजाः सेदुर्, न प्रचक्रमिरे रथाः,निममज्जुस् तुरङ्गाश् च, गन्तुं नोत्सेहिरे भटाः।

14.29

कोट्या कोट्या पुरद्वारमेकैकं रुरुघे द्विषाम्,षट्त्रिंशद्धरिकोट्यश् च निवव्रुर् वानराधिपम्,

14.30

तस्तनुर्, जह्वलुर्, मम्लुर्, जग्लुर्, लुलुठिरे क्षताः,मुमूर्च्छुर्, ववमू रक्तं, ततृषुश् चोभये भटाः

14.31

सम्पातिना प्रजङ्घस् तु युयुधे, ऽसौ द्रुमाहतःचकम्पे, तीव चुक्रोश, जीवनाशं ननाश च।

14.32

उच्चख्नाते नलेनाजौ स्फुरत्प्रतपनाऽक्षिणी,जम्बुमाली जहौ प्राणान् ग्राव्णा मारुतिना हतः।

14.33

मित्रिघ्नस्य प्रचुक्षोद गदया ऽङ्गं विभीषणः।सुग्रीवः प्रघसं नेभे, बहून् रामस् ततर्द च।

14.34

वज्रमुष्टेर् विशिश्लेष मैन्देना ऽभिहतं शिरः,नीलश् चकर्त चक्रेण निकुम्भस्य शिरः स्फुरत्।

14.35

विरूपाक्षो जहे प्राणैस् तृढः सौमित्रिपत्रिभिः,प्रमोचयांचकाराऽसून् द्विविदस् त्वशनिप्रभम्।

14.36

गदा शत्रुजिता जिघ्ये, तां प्रतीयेष वालिजःरथं ममन्थ सहयं शाखिना ऽस्य ततो ऽङ्गदः।

14.37

तत् कर्म वालिपुत्रस्य दृष्ट्वा विश्वं विसिष्मिये,संत्रेसू राक्षसाः सर्वे, बहु मेने च राघवः।

14.38

सुग्रीवो मुमुदे, देवाः साध्वित्यूचुः सविस्मयाः,विभीषणो ऽभितुष्टाव, प्रशशंसुः प्लवङ्गमाः।

14.39

ही चित्रं लक्ष्मणेनोदे, रावणिश् च तिरोदधेविचकार ततो रामः शरान्, संतत्रसुर् द्विषः

14.40

विभिन्ना जुघुरुर् घोरं, जक्षुः क्रव्याऽशिनो हतान्,चुष्च्योत व्रणिनां रक्तं, छिन्नाश् चेलुः क्षणं भुजाः

14.41

कृत्तैरपि दृढक्रोधो वीरवक्त्रैर् न तत्यजे,पलायांचक्रिरे शेषा, जिह्रियुः शूरमानिनः।

14.42

राघवो न दयांचक्रे, दधुर् धैर्यं न केचन,मम्रे पतङ्गवद् वीरैर् हाहेति च विचुक्रुशे।

14.43

तिरोबभूवे सूर्येण, प्रापे च निशयास्पदम्,जग्रसे कालरात्रीव वानरान् राक्षसाम्श् च सा।

14.44

चुकोपेन्द्रजिदत्युग्रं सर्पाऽस्त्रं चाजुहाव, सःआजुहुवे तिरोभूतः परानीकं, जहास च।

14.45

बबाधे च बलं कृत्स्नं, निजग्राह च सायकैःउत्ससर्ज शरांस्, तेऽस्य सर्पसाच् च प्रपेदिरे।

14.46

आचिचाय स तैः सेनामाचिकाय च राघवौ,बभाण च, “न मे मायां जिगायेन्द्रोऽपि, किं नृभिः”।

14.47

आचिक्याते च भूयो ऽपि राघवौ तेन पन्नगैःतौ मुमुहतुरुद्विग्नौ, वसुधायां च पेततुः

14.48

ततो रामेति चक्रन्दुस्, त्रेसुः परिदिदेविरेनिशश्वसुश् च सेनान्यः, प्रोचुर् धिगिति चात्मनः।

14.49

मन्युं शेकुर् न ते रोद्धुं, ना ऽस्रं संरुरुधुः पतत्,विविदुर् नेन्द्रजिन्मार्गं, परीयुश् च प्लवङ्गमाः।

14.50

दधावा ऽद्भिस् ततश् चक्षुः सुग्रीवस्य विभीषणःविदांचकार धौताऽक्षः स रिपुं खे, ननर्द च।

14.51

उज्जुगूरे ततः शैलं हन्तुमिन्द्रजितं कपिःविहाय रावणिस् तस्मादानंहे चा ऽन्तिकं पितुः।

14.52

आचचक्षे च वृत्तान्तं, प्रजहर्ष च रावनःगाढं चोपजुगूहैनं, शिरस्युपशिशिङ्घ च।

14.53

ध्वजानुद्दुधुवुस् तुङ्गान्, मांसं चेमुर्, जगुः, पपुः,कामयांचक्रिरे कान्तास्, ततस् तुष्टा निशाचराः।

14.54

दर्शयांचक्रिरे रामं सीतां राज्ञश् च शासनात्,तस्या मिमीलतुर् नेत्रे, लुलुठे पुष्पकोदरे।

14.55

प्राणा दध्वंसिरे, गात्रं तस्तम्भे च प्रिये हते,उच्छश्वास चिराद् दीना, रुरोदा ऽसौ ररास च।

14.56

“लौहबन्धैर् बबन्धे नु, वज्रेण किं विनिर्ममेमनो मे, न विना रामाद् यत् पुस्फोट सहस्रधा।

14.57

उत्तेरिथ समुद्रं त्वं मदर्थे, ऽरीन् जिहिंसिथ,ममर्थ चाऽतिघोरां मां धिग् जीवितलघूकृताम्।

14.58

न जिजीवा ऽसुखी तातः प्राणता रहितस् त्वया,मृतेऽपि त्वयि जीवन्त्या किं मया ऽणकभार्यया।“

14.59

सा जुगुप्सान् प्रचक्रे ऽसून्, जगर्हे लक्षणानि चदेहभाञ्जि, ततः केशान् लुलुञ्च, लुलुठे मुहुः।

14.60

जग्लौ, दध्यौ, वितस्तान, क्षणं प्राण न, विव्यथे,दैवं निनिन्द, चक्रन्द, देहे चा ऽतीव मन्युना।

14.61

आश्वासयांचकारा ऽथ त्रिजटा तां, निनाय च।ततः प्रजागरांचक्रुर् वानराः सविभीषणाः

14.62

चिचेत रागस् तत् कृच्छ्रमोषांचक्रे शुचा ऽथ सः,मन्युश् चा ऽस्य समापिप्ये, विरुराव च लक्ष्मणम्।

14.63

समीहे मर्तुमानर्चे तेन वाचा ऽखिलं बलम्,आपपृच्छे च सुग्रीवं स्वं देशं विससर्ज च।

14.64

आदिदेश स किष्किन्धां राघवौ नेतुमङ्गदम्,प्रतिजज्ञे स्वयं चैव सुग्रीवो रक्षसा वधम्।

14.65

“नागाऽस्त्रमिदमेतस्य विपक्षस् तार्क्ष्यसंस्मृतिः”विभीषणादिति श्रुत्वा तं निदध्यौ रघूत्तमः।

14.66

ततो विजघटे शैलैरुद्वेलं पुप्लुवे ऽम्बुधिःवृक्षेभ्यश् चुच्युते पुष्पैर्, विरेजुर् भासुरा दिशः

14.67

जगाहिरे ऽम्बुधिं नागा, ववौ वायुर् मनोरमःतेजांसि शंशमांचक्रुः, शरबन्धा विशिश्लिषुः।

14.68

भ्रेजिरे ऽक्षतवद् योधा, लेभे संज्ञां च लक्ष्मणः,विभीषणो ऽपि बभ्राजे, गरुत्मान् प्राप चा ऽन्तिकम्

14.69

संपस्पर्शा ऽथ काकुत्स्थौ, जज्ञाते तौ गतव्यथौतयोरात्मानमाचख्यौ, ययौ चा ऽथ यथागतम्।

14.70

स्वेनुस्, तित्विषुरुद्येमुरच्चख्नुः पर्वतांस् तरून्,वानरा दद्रमुश् चा ऽथ संग्रामं चाशशाशिरे।

14.71

डुढौकिरे पुनर् लङ्कां, बुबुधे तान् दशाननःजीवतश् च विवेदा ऽरीन्, बभ्रंशे ऽसौ धृतेस् ततः।

14.72

सस्रंसे शरबन्धेन दिव्येनेति बुबुन्द सः,बभाजा ऽथ परं मोहमूहांचक्रे जयं न च।

14.73

धूम्राक्षो ऽथ प्रतिष्ठासांचक्रे रावणसंमतःसिंहास्यैर् युयुजे तस्य वृकास्यैश् च रथः खगैः।

14.74

त्वक्रैः संविव्ययुर् देहान्, वाहनान्यधिशिश्यिरे,आनर्जुर् नृभुजोऽस्त्राणि, ववञ्चुश् चाहवक्षितिम्।

14.75

अध्युवास रथं, तेये पुराच्, चुक्षाव चा ऽशुभम्,संश्रावयांचकाराख्यां धूम्राक्षस् तत्वरे तथा।

14.76

निलिल्ये मूर्ध्नि गृध्रोऽस्य, क्रूरा ध्वाङ्क्षा विवाशिरे,शिशीके शोणितं व्योम, चचाल क्ष्मातलं तथा।

14.77

ततः प्रजघटे युद्धं, शस्त्राण्यासुः परस्परम्,वव्रश्चुराजुघूर्णुश्, च स्येमुश्, चुकूर्दिरे तथा।

14.78

रुरुजुर्, भ्रेजिरे, फेणुर्, बहुधा हरिराक्षसाः,वीरा न बिभयांचक्रुर्, भीषयांचक्रिरे परान्।

14.79

रत्तं प्रचुश्चुतुः क्षण्णाः, शिश्वियुर् बाणविक्षताः,अस्यतां शुशुवुर् बाणान् भुजाः साऽङ्गुष्ठमुष्टयः।

14.80

रणे चिक्रीड धूम्राक्षस्, तं ततर्जाऽनिलात्मजः,आददे च शिलां, साऽश्वं पिपेषा ऽस्य रथं तया।

14.81

पपात राक्षसो भूमौ, रराट च भयंकरम्,तुतोद गदया चाऽरिं, तं दुध्रावा ऽद्रिणा कपिः।

14.82

अकम्पनस् ततो योद्धुं चकमे रावणाऽज्ञया,स रथेना ऽभिदुद्राव, जुघुरे चाऽतिभैरवम्।

14.83

पस्पन्दे तस्य वामाऽक्षि, सस्यमुश् चाऽशिवाः खगाः,तान् वव्राजा ऽवमत्या ऽसौ, बभासे च रणे शरैः।

14.84

खमूयुर्, वसुधामूवुः सायका रज्जुवत् तताःतस्माद् बलैरपत्रेपे, पुप्रोथा ऽस्मै न कश्चन।

14.85

स भस्मसाच् चकाराऽरीन्, दुदाव च कृतान्तवत्,चुक्रोध मारुतिस्, ताल मुच्चख्ने च महाशिखम्।

14.86

यमाया ऽकम्पनं तेन निरुवाप महापशुम्,बभ्रज्ज निहते तस्मिन् शोको रावणमग्निवत्।

14.87

स बिभ्रेष, प्रचुक्षोद, दन्तैरोष्ठं चखाद च,प्रगोपायांचकाराशु यत्नेन परितः पुरम्।

14.88

प्रहस्तमर्थयांचक्रे योद्धुमद्भुतविक्रमम्।“किं विचारेण, रजेन्द्र ! युद्धाऽर्था वयमित्य्सौ”

14.89

चक्वाणा ऽशङ्कितो योद्धुमुत्सेहे च महारथः,निर्येमिरे ऽस्य योद्धारश्, चक्wxल्क़्क़्पे चाऽश्वकुञ्जरम्।

14.90

युयुजुः स्यन्दनानश्वैरीजुर् देवान् पुरोहिताःआनर्चुर् ब्राह्मणान् सम्यगाशिषश् चाशशंसिरे।

14.91

ऊहिरे मूर्ध्नि सिद्धार्था, गावश् चालेभिरे भटैः,प्रचुक्ष्णुवुर् महा ऽस्त्राणि, जिज्ञासांचक्रिरे हयान्।

14.92

ललुः खड्गान्, ममार्जुश् च, ममृजुश् च परश्वधान्“अलंचक्रे, समालेभे ववसे, बुभुजे, पपे,

14.93

जहसे च क्षणं, यानैर् निर्जग्मे योद्धृभिस् ततःविप्रान् प्रहस्त आनर्च, जुहाव च विभावसुम्।

14.94

संवर्गयांचकाराप्तान्, चन्दनेन लिलेप च,चचाम मधु मार्द्वीकं, त्वक्रं चाचकचे वरम्।

14.95

उष्णीषं मुमुचे चारु, रथं, च जुजुषे शुभम्,आललम्बे महाऽस्त्राणि, गन्तुं प्रववृते ततः।

14.96

आजघ्नुस् तूर्यजातानि, तुष्टुवुश् चा ऽनुजीविनः,रजः प्रववृधे घोरं, घोषश् च व्यानशे दिशः।

14.97

तं यान्तं दुद्रुवुर् गृध्राः, क्रव्यादश् च सिषेविरेआववुर् वायवो घोराः, खादुल्काश् च प्रचक्षरुः।

14.98

सस्यन्दे शोणितं व्योम, रणाऽङ्गानि प्रजज्वलुः,रथाः प्रचस्खलुः साऽश्वा, न, ररंहाऽश्वकुञ्जरम्।

14.99

प्रतोदा जगलुर्, वाममानञ्चुर् यज्ञिया मृगाःददाल भूः, पुपूरे द्यौः, कपीनामपि निःस्वनैः

14.100

मिमेह रक्तं हस्त्यश्वं, राक्षसाश् च नितिष्ठिवुः,ततः शुशुभतुः सेने, निर्दयं च प्रजह्रतुः

14.101

दिद्विशुर्, दुद्युवुश्, चच्छुश्, चक्लमुः, सुषुपुर्, हताःचखादिरे चखादुश् च, विलेपुश् च रणे भटाः

14.102

प्रहस्तस्य पुरोमात्यान् जिहिंसुर्, दधृषुस् तथावानराः, कर्म सेनानी रक्षसां चक्षमे ने तत्।

14.103

ऊर्णुनाव स शस्त्रौघैर् वानराणामनीकिनीम्,शशास च बहून्, योधान्, जीवितेन विवेच च,

14.104

आससञ्ज भयं तेषां, दिद्युते च यथा रविः,नाययास, द्विषद्देहैर् जगाहे च दिशो दश।

14.105

केचित् संचुकुटुर् भीता, लेजिरे ऽन्ये पराजिताः,संग्रामाद् बभ्रशुः केचिद् ययाचुश् चा ऽपरे ऽभयम्।

14.106

एवं विजिग्ये तां सेनां प्रहस्तो, ऽतिददर्प च,शशाम न च संक्रुद्धो, निर्जुगोप निशाचरान्।

14.107

चुक्रुधे तत्र नीलेन, तरुश् चोच्चिक्षिपे महान्,प्रहस्तो ऽभिहतस् तेन बाणान् विससृजे बहून्,

14.108

सेहे कपी, रथाऽश्वांश् च रिपोस् ततर्ह शाखिना,धरित्रीं मुसली तेये प्रहस्तश्, चिखिदे न च,

14.109

संदुधुक्षे तयोः कोपः, पस्फाये शस्त्रलाघवम्,नुनोद शाखिनं नील, आवव्रे मुसली तरुम्,

14.110

वियत्यानभ्रतुर्, भूमौ मण्डलानि विचेरतुः,प्रदुद्रुवतुरन्योन्यं वीरौ, शश्रमतुर् न च ,

14.111

समीरयांचकारा ऽथ राक्षसस्य कपिः शिलाम्,क्षतस् तया ममारा ऽसावाशिश्राय च भूतलम्।

14.112

तुतुषुर् वानराः सर्वे, नेशुश् चित्रा निशाचराः,जेरुराशा दशास्यस्य, सैन्यं नीलं नुनाव च,

14.113

यदा न फेलुः क्षणदाचराणां मनोरथा रामबलाऽभियोगे,लङ्कां तदा भेजुरुदीर्णदैन्या, व्याचख्युरुच्चैश् च हतं प्रहस्तम्,

15.1

राक्षसेन्द्रस् ततो ऽभैषीदैक्षिष्ट परितः पुरम्,प्रातिष्ठिपच् च बोधाऽर्थं कुम्भकर्णस्य राक्षसान्,

15.2

ते ऽभ्यगुर् भवनं तस्य, सुप्तं चैक्षिषता ऽथ तम्,व्याहार्षुस् तुमुलान् शब्दान्, दण्डैश् चा ऽवधिषुर् द्रुतम्

15.3

केशानलुञ्चिषुस्, तस्य गजान् गात्रेष्वचिक्रमन्,शीतैरभ्यषिचंस् तोयैरलातैश् चाऽप्यदम्भिषुः।

15.4

नखैरकर्तिषुस् तीक्ष्णैरदाङ्क्षुर् दशनैस् तथा,शितैरतौत्सुः शूलैश् च, भेरीश् चाऽवीवदन् शुभाः।

15.5

स तान् ना ऽजीगणत् सर्वा निच्छया ऽबुद्ध च स्वयम्,अबूबुधत कस्मान् मा मप्राक्षीच् च निशाचरान्।

15.6

ते ऽभाषिषत "राजा त्वां दिदृक्षुः क्षणदाचर !"सोऽस्नासीद्, व्यलिपन्, मांसमप्सासीद्, वारुणीमपात्

15.7

न्यवसिष्ट ततो द्रष्टुं रावणं, प्रावृतत् गृहात्।राजा यान्तं तमद्राक्षीदुदस्थाच् चेषदासनात्।

15.8

अतुषत्, पीठमासन्ने निरदिक्षच् च काञ्चनम्।अस्मेष्ट कुम्भकर्णोऽल्पमुपाविक्षदथा ऽन्तिके।

15.9

अवादीन् "मां किमित्याह्वो" राज्ञा च प्रत्यवादि सः"माज्ञासीस् त्वं सुखी, रामो यदकार्षीत् स रक्षसाम्।

15.10

उदतारीदुदन्वन्तं, पुरं नः परितो ऽरुधत्,व्यद्योतिष्ट रणे शस्त्रैरनैषीद् राक्षसान् क्षयम्।

15.11

न प्रावोचमहं किंचित् प्रियं, यावदजीविषम्,बन्धुस् त्वमर्चितः स्नेहान् माद्विषो न वधीर् मम

15.12

वीर्यं मा न ददर्शस् त्वं, मा न त्रास्थाः क्षतां पुरम्,तवा ऽद्राक्ष्म वयं वीर्यं, त्वमजैषीः पुरा सुरान्"

15.13

अवोचत् कुम्भकर्णस् तं, "वयं मन्त्रेऽभ्यधाम यत्न त्वं सर्वं तदश्रौषीः, फलं तस्येदमागमत्।

15.14

प्राज्ञवाक्यान्यवामंस्था, मूर्खवाक्येष्ववाऽस्थिथाःअध्यगीष्ठाश् च शास्त्राणि, प्रत्यपत्था हितं न च

15.15

मूर्खास् त्वामववञ्चन्त, ये विग्रहमचीकरन्,अभाणीन् माल्यवान् युक्तमक्षंस्थास् त्वं न तन् मदात्

15.16

राघवस्या ऽमुषः कान्तामाप्तैरुक्तो न चाऽर्पिपः,मा नाऽनुभूः स्वकान् दोषान्, मा मुहो मा रुषोऽधुना।

15.17

तस्याऽप्यत्यक्रमीत् कालो, यत् तदाऽहमवादिषम्अघानिषत रक्षासि परैः, कोशांस् त्वमव्ययीः

15.18

सन्धानकारणं तेजो न्यगभूत् ते, कृथास् तथा,यत् त्वं वैराणि कोशं च सहदण्डमजिग्लपः।“

15.19

अक्रुधच् चाऽभ्यधाद् वाक्यं कुम्भकर्णं दशाननः“किं त्वं मामजुगुप्सिष्ठा, नैदिधः स्वपराक्रमम्।

15.20

मोज्जिग्रहः सुनीतानि, मा स्म क्रंस्था न संयुगे,मोपालब्धाह् कृतैर् दोषैर् मा न वाक्षीर् हितं परम्।“

15.21

कुम्भकर्णस् ततो ऽगर्जीद्, भटांश् चा ऽन्यान् न्यवीवृतत्।उपायंस्त महाऽस्त्राणि, निरगाच् च द्रुतं पुरः।

15.22

मूर्ध्ना दिवमिवा ऽलेखीत्, खं व्यापद् वपुषोरुणा,पादाभ्यां क्ष्मामिवा ऽभैस्तीत्, दृष्ट्या ऽधाक्षीदिव द्विशः

15.23

दग्धशैल इवा ऽभासीत्, प्राक्रंस्त क्षयमेघवत्,प्राचकम्पदुदन्वन्तं, राक्षसानप्यतित्रसत्।

15.24

सपक्षो ऽद्रिरिवा ऽचालीन्, न्यश्वसीत् कल्पवायुवत्,अभार्षीद् ध्वनिना लोका नभ्राजिष्ट क्षयाऽग्निवत्।

15.25

अनंसीद् भूर् भरेणा ऽस्य, रंहसा शाखिनो ऽलुठन्,सिंहाः प्रादुद्रुवन् भीताः, प्राक्षुभन् कुलपर्वताः

15.26

उत्पाताः प्रावृतंस् तस्य, द्यौरशीकिष्ट शोणितम्,वायवोऽवासिषुर् भीमाः, क्रूराश् चाऽकुषत द्विजाः।

15.27

अस्पन्दिष्टा ऽक्षि वामं च, घोराश् चा ऽराटिषुः शिवाः,न्यपप्तन् मुसले गृध्रा, दीप्तया ऽपाति चोल्कया।

15.28

आंहिष्ट तानसंमान्य दर्पात् स प्रधनक्षितिम्,ततोऽनर्दीदनन्दीच् च, शत्रूनाह्वास्त चाहवे।

15.29

प्राशीन्, न चा ऽतृपत् क्रूरः, क्षुच् चाऽस्याऽवृधदश्नतः,अधाद् वसामधासीच् च रुधिरं वनवासिनाम्।

15.30

माम्सेना ऽस्या ऽश्वतां कुक्षी, जठरं चा ऽप्यशिश्वियत्,बहूनामग्लुचत् प्राणा नग्लोचीच् च रणे यशः।

15.31

सामर्थ्यं चा ऽपि सो ऽस्तम्भीद् विक्रमं चाऽस्य ना ऽस्तभन्,शाखिनः केचिदध्यष्ठुर् न्यमाङ्क्षुरपरे ऽम्बुधौ।

15.32

अन्ये त्वलङ्घिषुः, शैलान्, गुहास्वन्ये न्यलेषत,केचिदासिषत स्तब्धा, भयात् केचिदघूर्णिषुः।

15.33

उदतारिषुरम्भोधिं वानराः सेतुना ऽपरे,अलज्जिष्टाऽङ्गदस् तत्र, प्रत्यवास्थित चोर्जितम्।

15.34

सत्त्वं समदुधुक्षच् च वानराणामयुद्ध च,ततः शैलानुदक्षैप्सुरुदगूरिषत द्रुमान्।

15.35

अनर्दिषुः कपिव्याघ्राः, सम्यक् चा ऽयुत्सताहवे,तानमर्दीदखादीच् च, निरास्थच् च तलाहतान्,

15.36

प्राचुचूर्णच् च पादाभ्यामबिभीषत च द्रुतम्,अतर्हीच् चैव शूलेन कुम्भकर्णः प्लवङ्गमान्।

15.37

अतौत्सीद् गदया गाढमपिषच् चोपगूहनैः,जनुभ्यामदमीच् चाऽन्यान्, हस्तवर्तमवीवृतत्,

15.38

अदालिषुः शिला देहे, चूर्ण्यभूवन् महाद्रुमाः,क्षिप्तास् तस्य न चा ऽचेतीत् तानसौ, ना ऽपि चा ऽक्षुभत्।

15.39

अद्राष्टां तं रघुव्याघ्रौ आख्यच् चैनं विभीषणः“एष व्यजेष्ट देवेन्द्रं, नाऽशङ्किष्ट विवस्वतः।

15.40

यक्षेन्द्रशक्तिमच्छासीन्, ना ऽप्रोथीदस्य कश्चन,कुम्भकर्णान् न भैष्टं मा युवामस्मान् नृपात्मजौ।

15.41

घ्नन्तं मोपेक्षिषाथां च, मा न कार्ष्टमिहादरम्।,“अमुं मा न वधिष्टे”ति रामोऽवादीत् ततः कपीन्।

15.42

ते व्यरासिषुराह्वन्त राक्षसं चा ऽप्यपिप्लवन्,अबभासन् स्वकाः शक्तीर्, द्रुमशैलं व्यकारिषुः

15.43

ते तं व्याशिषता ऽक्षौत्सुः पादैर्, दन्तैस् तथा ऽच्छिदन्।आर्जिजत् शरभो वृक्षं, नीलस् त्वादित पर्वतम्।

15.44

ऋषभो ऽद्रीनुदक्षैप्सीत्, ते तैररिमतर्दिषुः।अस्फूर्जीद्, गिरिशृङ्गं च व्यस्राक्षीद् गन्धमादनः,

15.45

अकूर्दिष्ट, व्यकारीच् च गवाक्षो भूधरान् बहून्।स तान् नाऽजीगणद् वीरः कुम्भकर्णोऽव्यथिष्ट न।

15.46

अमन्थीच् च पराऽनीकमप्लोष्ट च निरङ्कुशः,निहन्तुं चाऽत्वरिष्टाऽरीनजक्षीच् चाऽङ्कमागतान्।

15.47

व्यक्रुक्षद् वानराऽनीकं, संपलायिष्ट चायति,हस्ताभ्यां नश्यदक्राक्षीद्, भीमे चोपाधितानने।

15.48

रक्तेना ऽचिक्लिदद् भूमिं, सैन्यैश् चा ऽतस्तरद्धतैः,ना ऽताप्र्सीद् भक्षयन् क्रूरो, ना ऽश्रमद् घ्नन् प्लवङ्गमान्,

15.49

न योद्धुमशकन् केचिन्, ना ऽढौकिषत केचन,प्राणशन् नासिकाभ्यां च, वक्रेण च वनौकसः।

15.50

उदरे चा ऽजरन्नन्ये तस्य पातालसन्निभे,आक्रन्दिषुः, सखीनाह्वन्, प्रपलायिषताऽस्विदन्।

15.51

रक्तमश्च्योतिषुः क्षुण्णाः, क्षताश् च कपयोऽतृषन्,उपास्थायि नृपो भग्नैरसौ सुग्रीवमैजिहत्।

15.52

योद्धुं सो प्यरुषच्छत्रोरैरिरच् च महाद्रुमम्।तं प्राप्तं प्रासहिष्टाऽरिः, शक्तिं चोग्रामुदग्रहीत्।

15.53

स तामबिभ्रमद् भीमां, वानरेन्द्रस्य चा ऽमुचत्।प्रापप्तन् मारुतिस् तत्र तां चा ऽलासीद् वियद्गताम्।

15.54

अशोभिष्टाऽचखण्डच् च शक्तिं वीरो, न चा ऽयसत्।लौहभारसहस्रेण निर्मिता निरकारि मे

15.55

शक्तिरत्यकुपद् रक्षो, गिरिं चोदखनीद् गुरुम्,व्यसृष्ट तं कपीन्द्रस्य, तेनाऽमूर्च्छीदसौ क्षतः।

15.56

अलोठिष्ट च भूपृष्ठे, शोणितं चा ऽप्यसुस्रुवत्,तमादायाऽपलायिष्ट, व्यरोचिष्ट च राक्षसः।

15.57

अभैषुः कपयो, ऽन्वारत् कुम्भुकर्णं मरुत्सुतः,शनैरबोधि सुग्रीवः, सोऽलुञ्चीत् कर्णनासिकम्

15.58

राक्षसस्य, न चा ऽत्रासीत्, प्रनष्टुमयतिष्ट च।अक्रोधि कुम्भकर्णेन, पेष्टुमारम्भि च क्षितौ।

15.59

सुग्रीवो ऽस्या ऽभ्रशद्धस्तात्, समगाहिष्ट चा ऽम्बरम्,तूर्णमन्वसृपद् राम माननन्दच् च वानरान्।

15.60

अतत्वरच् च तान् योद्धुमचिचेष्टच् च राघवौ।कुम्भकर्णो न्यवर्तिष्ट, रणेऽयुत्सन्त वानराः।

15.61

अविवेष्टन् नृपादेशादारुक्षंश् चाशु राक्षसम्तानधावीत् समारूढांस् ते ऽप्युस्रंसिषताकुलाः।

15.62

अग्रसिष्ट, व्यधाविष्ट, समाश्लिक्षच् च निर्दयम्।ते चा ऽप्यघोरिषुर् घोरं, रक्तं चा ऽवमिषुर् मुखैः।

15.63

स चाऽपि रुधिरैर् मत्तः स्वेषामप्यदयिष्ट न,अग्रहीच् चायुरन्येषामरुद्ध च पराक्रमम्।

15.64

संत्रस्तानांअपाहारि सत्त्वं च वनवासिनाम्,अच्छेदि लक्ष्मणेनाऽस्य किरीटं कवचं तथा।

15.65

अभेदि च शरैर् देहः प्राशंसीत् तं निशाचरः।अस्पर्धिष्ट च रामेण तेना ऽस्या ऽक्षिप्सतेषवः,

15.66

यैरघानि खरो, वाली, मारीचो, दूषणस् तथा।अवामंस्त स तान् दर्पात्, प्रोदयंसीच् च मुद्गरम्।

15.67

वायव्याऽस्त्रेण तं पाणिं रामो ऽच्छैत्सीत् सहायुधम्,आदीपि तरुहस्तो ऽसा वधावीच् चा ऽरिसंमुखम्।

15.68

सवृक्षमच्छिदत् तस्य शक्राऽस्त्रेण करं नृपः,जङ्घे चा ऽशीशतद् बाणैरप्रासीदिषुभिर् मुखम्।

15.69

ऐन्द्रेण हृदये ऽव्यात्सीत्, सो ऽध्यवात्सीच् च गां हतः।अपिक्षातां सहस्रे द्वे तद्देहेन वनौकसाम्।

15.70

अस्ताविषुः सुरा रामं, दिशः प्रापन् निशाचराः,भूरकम्पिष्ट साऽद्रीन्द्रा, व्यचालीदम्भसां पतिः।

15.71

हतं रक्षांसि राजानं कुम्भकर्णमशिश्रवन्,अरोदीद् रावणो ऽशोचीन्, मोहं चा ऽशिश्रियत् परम्।

15.72

अपप्रथद् गुणान् भ्रातुरचिकीर्तच् च विक्रमम्,“क्रुद्धेन कुम्भकर्णेन ये ऽदिर्षिशत शत्रवः

15.73

कथं न्वजीविषुस् ते च, स चा ऽमृत महाबलः।“अयुयुत्सिषताश्चास्य कुमारा रावणं ततः

15.74

देवान्तको ऽतिकायश् च त्रिशिराः स नरान्तकःते चांहिषत संग्रामं बलिनो रावणात्मजाः।

15.75

युद्धोन्मत्तं च मत्तं च राजा रक्षार्थमाञ्जिहत्सुतानां, निरगातां तौ राक्षसौ रणपण्डितौ।

15.76

तैरजेषत सैन्यानि, द्विषो ऽकारिषताकुलाःपर्वतानिव ते भूमावचैषुर् वानरोत्तमान्।

15.77

अङ्गदेन समं योद्धुमघटिष्ट नरान्तकः,प्रैषिषद् राक्षसः प्रासं, सो ऽस्फोटीदङ्गदोरसि।

15.78

अश्वान् वालिसुतो ऽहिंसीदतताडच् च मुष्टिना।रावणिश् चा ऽव्यथो योद्धुमारब्ध च महीं गतः।

15.79

तस्या ऽहारिषत प्राणा मुष्टिना वालिसूनुना।प्रादुद्रुवंस् ततः क्रुद्धाः सर्वे रावणयोऽङ्गदम्।

15.80

ततो नीलहनूमन्तौ रावणीनववेष्टताम्,अकारिष्टां गिरींस् तुङ्गानरौत्सीत् त्रिशिराः शरैः

15.81

परिघेणा ऽवधिष्टा ऽथ रणे देवान्तको बली,मुष्टिना ऽददरत् तस्य मूर्धानं मारुतात्मजः।

15.82

अदीदिपत् ततो वीर्यं, नीलं चाऽपीपिडच् छरैःयुद्धोन्मत्तस्, तु नीलेन गिरिणाऽनायि संक्षयम्।

15.83

अबभ्राजत् ततः शक्तिं त्रिशिराः पवनात्मजे,हनूमता क्षतास् तस्य रणे ऽमृषत वाजिनः।

15.84

अस्रसच् चाहतो मूर्ध्नि, खड्गं चा ऽजीहरद् द्विषा,प्राणानौज्झीच् च खड्गेन छिन्नैस् तेनैव मूर्धभिः।

15.85

मत्तेना ऽमारि संप्राप्य शरभाऽस्तां महागदाम्,सहस्रहरिणा ऽक्रीडीदतिकायस् ततो रणे।

15.86

रथेना ऽविव्यथच् चाऽरीन्, व्यचारीच् च निरङ्कुशः,विभीषणेन सो ऽख्यायि राघवस्य महारथः।

15.87

“अतस्तम्भदयं वज्रं, स्वयम्भुवमतूतुषत्,अशिक्षिष्ट महाऽस्त्राणि, रणे ऽरक्षीच् च राक्षसान्।

15.88

अग्रहीष्टा ऽर्थशास्त्राणि, यमस्या ऽह्वोष्ट विक्रमम्,देवाहवेष्वदीपिष्ट, ना ऽजनिष्टा ऽस्य साध्वसम्।

15.89

एष रावणिरापादि वानराणां भयङ्करः“आह्वता ऽथ स काकुत्स्थं धनुश् चा ऽपुस्फुरद् गुरु।

15.90

सौमित्रिः सर्पवत् सिंहमार्दिदत् तं महाहवे।तौ प्रावीवृततां जेतुं शरजालान्यनेकशः।

15.91

अच्छैत्तां च महात्मानौ, चिरमश्रमतां न च,तथा तावास्थतां बाणानतानिष्टां तमो यथा।

15.92

सौर्याग्नेये व्यकारिष्टामस्त्रे राक्षसलक्ष्मणौ,ते चोपागमता नाशं समासाद्य परस्परम्

15.93

अबिभ्रजत् ततः शस्त्रमैषीकं राक्षसो रणे,तदप्यध्वसदासाद्य माहेन्द्रं लक्ष्मणेरितम्।

15.94

ततः सौमित्रिरस्मार्षीददेविष्ट च दुर्जयम्ब्रह्माऽस्त्रं, तेन मूर्धानमदध्वंसन् नरद्विषः।

15.95

ततो ऽक्रन्दीद् दशग्रीवस् तमाशिश्वसदिन्द्रजित्,निरयासीच् च संक्रुद्धः, प्रार्चिचच् च स्वयम्भुवम्।

15.96

अहौषीत् कृष्णवर्त्मानं, समयष्टा ऽस्त्रमण्डलम्,सो ऽलब्ध ब्रह्मणः शस्त्रं स्यन्दनं च जयावहम्।

15.97

तमध्यासिष्ट दीप्राऽग्रममोदिष्ट च रावणिःछन्नरूपस् ततो ऽकर्तीद् देहान् रावणविद्विषाम्।

15.98

सप्तषष्टिं प्लवङ्गानां कोटीर् बाणैरसूषुपत्।निशाऽन्ते रावणिः क्रुद्धो राघवौ च व्यमूमुहत्।

15.99

अपिस्फवत् स्वसामर्थ्यमगूहीत् सायकैर् दिशः,अघोरीच् च महाघोरं, गत्वा, प्रैषीच् च रावणम्।

15.100

विभीषणस् ततो ऽबोधि सस्फुरौ रामलक्ष्मणौ,अपारीत् स गृहीतोल्को हतशेषान् प्लवङ्गमान्।

15.101

“मा शोचिष्ट, रघुव्याघ्रौ नाऽमृषातामिति ब्रुवन्अवाबुद्ध स नीलादीन् निहतान् कपियूथपान्।

15.102

तत्रैषज् जाम्बवान् प्राणीदुदमीलीच् च लोचने,पौलस्त्यं चाऽगदीत् “कच्चिदजीवीन् मारुतात्मजः।”

15.103

तस्य क्षेमे महाराज ! ना ऽमृष्मह्यखिला वयम्।पौलस्त्यो ऽशिश्रवत् तं च जीवन्तं पवनात्मजम्।

15.104

आयिष्ट मारुतिस् तत्र, तौ चा ऽप्यहृषतां ततः,प्राहैष्टां हिमवत्पृष्ठे सर्वौषधिगिरिं ततः

15.105

तौ हनूमन्तमानेतुमोषधीं मृतजीविनीम्सन्धानकरणीं चाऽन्यां विशल्यकरणीं तथा।

15.106

प्रोदपाति नभस् तेन, स च प्रापि महागिरिः,यस्मिन्नज्वलिषू रात्रौ महौषध्यः सहस्रशः

15.107

निरचायि यदा भेदो नौषधीनां हनूमता,सर्व एव समाहारि तदा शैलः महौषधिः।

15.108

प्राणिषुर् निहताः केचित्, केचित् तु प्रोदमीलिषुःतमो ऽन्ये ऽहासिषुर् योधा, व्यजृम्भिषत चाऽपरे।

15.109

अजिघ्रपंस् तथैवाऽन्यानोषधीरालिपंस् तथा,एवं तेऽचेतिषुः सर्वे, वीर्यं चाऽधिषताऽधिकम्।

15.110

अजिह्लदत् स काकुत्स्थौ, शेषांश् चा ऽजीजिवत् कपीन्हनूमानथ ते लङ्का मग्निना ऽदीदिपन् द्रुतम्।

15.111

समनात्सीत् ततः सैन्यममार्जीद् भल्लतोमरम्,अमार्क्षीच् चा ऽसिपत्रादीनबभासत् परश्वधान्।

15.112

कुम्भकर्णसुतौ तत्र समनद्धां महाबलौनिकुम्भश् चैव कुम्भश् च, प्रापतां तौ प्लवङ्गमान्।

15.113

अगोपिष्टां पुरीं लङ्कामगौप्तां रक्षसां बलम्,अत्याक्तामायुधाऽनीकमनैष्टां च क्षयं द्विषः।

15.114

अकोकूयिष्ट तत् सैन्यं, प्रपलायिष्ट चाकुलम्,अच्युतच् च क्षतं रक्तं, हतं चा ऽध्यशयिष्ट गाम्।

15.115

अङ्गदेना ऽहसातां तौ युध्यकम्पनकम्पनौ,अभ्यार्दीद् वालिनः पुत्रं प्रजङ्घो ऽपि समत्सरः।

15.116

तस्या ऽप्यबेभिदिष्टा ऽसौ मूर्धानं मुष्टिना ऽङ्गदः,अहार्षीच् च शिरः क्षिप्रं यूपाक्षस्य निराकुलः।

15.117

शरीरं लोहिताक्षस्य न्यभाङ्क्षीद् द्विविदस् तदा,क्रुद्धः कुम्भस् ततो ऽभैत्सीन् मैन्दं सद्विविदं शरैः

15.118

आघूर्णिष्टां क्षतौ, क्ष्मां च तावाशिश्रियतामुभौ।मातुलौ विह्वलौ दृष्ट्वा कुम्भं वालिसुतो नगैः

15.119

प्रौर्णावीच्, छरवर्षेण तानप्रौहीन् निशाचरः।वानरानैजिहद् रामस्य तूर्णं रक्षितुमङ्गदम्।

15.120

द्रुतमत्रास्त सुग्रीवो भ्रातृव्यं षत्रुसंकटात्,मुष्टिना कौम्भकर्णिं च क्रुद्धः प्राणैरतित्यजत्।

15.121

निकुम्भो वानरेन्द्रस्य प्राहैषीत् परिघं ततः,हनूमांश् चापतन्तं तमभाङ्क्षीद् भोगिभीषणम्।

15.122

प्रौर्णुवीत् तेजसाऽरातिमरासीच् च भयंकरम्,ग्रीवां चा ऽस्य तथाक्राक्षीदजिजीवद् यथा न तम्।

15.123

समगतकपिसैन्यं सम्मदेना ऽतिमात्रं, विटपहरिणनाथः सिद्धिमौहिष्ट नित्याम्,नृपतिमतिररंस्त प्राप्तकामेव हर्षात्, रजनिचरपतीनां सन्ततो ऽतायि शोकः।

16.1

ततः प्ररुदितो राजा रक्षसां हतबान्धवः“किं करिष्यामि राज्येन, सीतया किं करिष्यते

16.2

अतिकाये हते वीरे प्रोत्सहिष्ये न जीवितुम्।ह्वेपयिष्यति कः शत्रून्, केन जायिष्यते यमः।

16.3

अतिकायाद् विना पाश्यं को वा छेत्स्यति वारुणम्,रावणं मंस्यते को वा, स्वयम्भूः कस्य तोक्ष्यति।

16.4

श्लाघिष्ये केन, को बन्धून् नेष्यत्युन्नतिमुन्नतः,कः प्रेष्यति पित् न् काले, कृत्वा कित्थिष्यते न कः।

16.5

उद्यंस्यति हरिर् वज्रं, विचरिष्यति निर्भयः,भोक्ष्यते यज्ञभागांश् च शूरमानं च वक्ष्यति।

16.6

रविस् तप्स्यति निःशङ्कं, वास्यत्यनियतं मरुत्,निर्वर्त्स्यर्त्यृतुसंघातः, स्वेच्छयेन्दुरुदेष्यति।

16.7

तीव्रं स्यन्दिष्यते मेघैरुग्रं वर्तिष्यते यमः,अतिकायस्य मरणे किं करिष्यन्ति नाऽन्यथा।

16.8

अन्मीलिष्यति चक्षुर् मे वृथा, यद् विनयागतम्आज्ञालाभोन्मुखं नम्रं न द्रक्ष्यति नरान्तकम्।

16.9

धिङ् मां, त्रिशिरसा ना ऽहं सन्दर्शिष्ये ऽद्य यत् पुनः,घानिष्यन्ते द्विषः केन तस्मिन् पञ्चत्वमागते।

16.10

शत्रुभिर् निहते मत्ते द्रक्ष्ये ऽहं संयुगे सुखम्,युद्धोन्मत्ताद् विना शत्रून् समास्कन्त्स्यति को रणे।

16.11

आह्वास्यते विशङ्को मां योत्स्यमानः शतक्रतुः,प्रकल्प्स्यति च तस्या ऽर्थो निकुम्बे दुर् हणे हते

16.12

कल्पिष्यते हरेः प्रीतिर्, लङ्का चोपहनिष्यते,देवान्तक ! त्वया त्यक्तो रिपोर् यास्यामि वश्यताम्।

16.13

मरिष्यामि, विजेष्ये वा, हताश् चेत् तनया मम,हनिष्यामि रिपूंस् तूर्णं, न जीविष्यामि दुःखितः

16.14

स्मेष्यन्ते मुनयो, देवाः कथयिष्यन्ति चाऽनिशम्“दशग्रीवस्य दुर्नीतेर् विनष्टं रक्षसां कुलम्।”

16.15

केन सम्भावितं तातकुम्भकर्णस्य राघवःरणे कर्त्स्यति गात्राणि मर्माणि च वितर्त्स्यति।

16.16

पतिष्यति क्षितौ भानुः, पृथिवी तोलयिष्यते।नभस्वान् भङ्क्ष्यते व्योम मुष्टिभिस् ताडयिष्यते।

16.17

इन्द्रोः स्यन्दिष्यते वह्निः, समुच्चोक्ष्यति सागरः,जलं धक्ष्यति, तिग्मांशोः स्यन्त्यन्ति तमसां चयाः।

16.18

कुम्भकर्णो रणे पुंसा क्रुद्धः परिभविष्यतेसंभावितानि नैतानि कदाचित् केनचिज् जने।

16.19

कुम्भकर्णे हते लङ्का मारोक्ष्यन्ति प्लवङ्गमाः,दङ्क्ष्यन्ति राक्षसान्, दृप्ता भङ्क्ष्यन्ति च ममाश्रमान्।

16.20

चर्त्स्यन्ति बालवृद्धांश् च, नर्त्स्यन्ति च मुदा युताःतेन राक्षसमुख्येन विना तान् को निरोत्स्यति।

16.21

अमर्षो मे परः, सीतां राघवः कामयिष्यते,च्युतराज्यात् सुखं तस्मात् किं किला ऽसाववाप्स्यति।

16.22

मारयिष्यामि वैदेहीं, खादयिश्यामि राक्षसैः,भूमौ वा निखनिष्यामि विध्वंसस्या ऽस्य कारणम्

16.23

ना ऽनुरोत्स्ये जगल्लक्ष्मीं, घटिष्ये जीवितुं न वान रंस्ये विषयैः शून्ये भवने बान्धवैरहम्।

16.24

मोदिष्ये कस्य सौख्ये ऽहं, को मे मोदिष्यते सुखे,आदेयाः किंकृते भोगाः कुम्भकर्ऋण ! त्वया विना।

16.25

याः सुहृत्सु विपन्नेषु मामुपैष्यन्ति संपदः,ताः किं मन्युक्षताभोगा न विपत्सु विपत्तयः।

16.26

“विनङ्क्ष्यति पुरी क्षिप्रं, तूर्णमेष्यन्ति वानराः,असन्धित्सोस् तवे”त्येतद् विभीषणसुभाषितम्।

16.27

“अर्थेन संभृता राज्ञा न भाषिष्यामहे वयम्,संयोत्स्यामह,” इत्येतत् प्रहस्तेन च भाषितम्।

16.28

मानुषो नाम पत्काषी राजानं पुरुषाऽशिनाम्योधयिष्यति संग्रामे दिव्याऽस्त्ररथदुर्जयम्।

16.29

सन्नत्स्याम्यथवा योद्धुं, न कोष्ये सत्त्वहीनवत्,अद्य तप्स्यन्ति मांसाऽदा, भूः पास्यत्यरिशोणितम्।

16.30

आकक्ष्यामि यशः, शत्रूनपनेष्यामि कर्मणा,अनुभाविष्यते शोको मैथिल्या ऽद्य पतिक्षयात्।

16.31

मन्तूयिष्यति यक्षेन्द्रो, वल्गूयिष्यति नो यमः,ग्लास्यन्त्यपतिपुत्राश् च वने वानरयोषितः।

16.32

सुखं स्वप्स्यन्ति रक्षांसि, भ्रमिष्यन्ति च निर्भयम्,न विक्रोक्ष्यन्ति राक्षस्यो, नरांश् चा ऽत्स्यन्ति हर्षिताः।

16.33

प्राङ् मुहूर्तात् प्रभातेऽहं भविष्यामि ध्रुवं सुखीआगामिनि, ततः काले यो द्वितीयः क्षणोऽपरः

16.34

तत्र जेतुं गमिष्यामि त्रिदशेन्द्रं सहाऽमरम्,ततः परेण भूयो ऽपि लङ्कामेष्याम्यमत्सरः“

16.35

तमेववादिनं मूढमिन्द्रजित् समुपागतः“युयुत्सिष्ये ऽहमित्येवं वदन् रिपुभयंकरः।

16.36

ना ऽभिज्ञा ते महाराज !, जेष्यावः शक्रपालितम्दृप्तदेवगुणाकीर्णं मावां सह सुरालयम्,

16.37

ना ऽभिज्ञा ते, सयक्षेन्द्रं भङ्क्ष्यावो यद् यमं बलात्,रत्नानि चाहरिष्यावः, प्राप्स्यावश् च पुरीमिमाम्।

16.38

एष पेक्ष्याम्यरीन् भूयो, न शोचिष्यसि रावण !जगद् द्रक्ष्यसि नीराममवगाहिष्यसे दिशः।

16.39

सहभृत्यः सुरावासे भयं भूयो विधास्यसिप्रणंस्यत्यद्य देवेन्द्रस् त्वां, वक्ष्यति स सन्नतिम्।

16.40

भेष्यते मुनिभिस् त्वत्तस् त्वमधिष्ठास्यसि द्विषः,ज्ञास्ये ऽहमद्य संग्रामे समस्तैः शूरमानिभिः।

16.41

ज्ञायिष्यन्ते मया चा ऽद्य वीरंमन्या द्विषद्गणाः,गूहिष्यामि क्षितिं कृत्तै रद्य गात्रैर् वनाकसाम्।

16.42

आरोक्ष्यामि युगान्तवारिदघटा संघट्टधीरध्वनिं निर्यास्यन् रथमच्छ्रितध्वजधनुः खड्गप्रभाभासुरम्।श्रोष्यस्यद्य विकीर्णवृक्णविमुख व्यापन्नशत्रौ रणे तृप्तांश् छोणितशोणभीषणमुखान् क्रव्याऽशिनः क्रोशतः।“

17.1

आशासत ततः शान्तिमस्नुरग्नीनहावयन्,विप्रानवाचयन् योधाः, प्राक्कुर्वन् मङ्गलानि च।

17.2

अपूजयन् कुलज्येष्ठानुपागूहन्त बालकान्।स्त्रीः समावर्धयन् साऽस्राः, कार्याणि प्रादिशंस् तथा।

17.3

आच्छादयन्, व्यलिम्पंश् च, प्राश्नन्नथ सुरामिषम्,प्रापिबन् मधुमाध्वीकं भक्ष्यांश् चादन् यथेप्सितान्

17.4

न्यश्यन् शस्त्राण्यभीष्टानि, समनह्यंश् च वर्मभिः,अध्यासत सुयागानि, द्विषद्भ्यश् चा ऽशपंस् तथा।

17.5

अपूजयंश् चतुर्वक्रं, विप्रानार्चंस् तथा ऽस्तुवन्,समालिपत शक्राऽरिर् यानं चा ऽभ्यलषद् वरम्।

17.6

आमुञ्चद् वर्म रत्नाढ्यमबध्नात् खड्गमुज्ज्वलम्,अध्यास्त स्यन्दनं घोरं, प्रावर्तत ततः पुरः

17.7

आघ्नन् भेरीर् महास्वानाः, कम्बूंश् चा ऽप्यधमन् शुभान्,अताडयन् मृदङ्गांश् च, पेराश् चा ऽपूरयन् कलाः।

17.8

अस्तुवन् बन्दिनः, शब्दानन्योन्यं चोदभावयन्,अनदन् सिंहनादांश् च, प्राद्रेकत हयद्विपम्।

17.9

अनिमित्तान्यथा ऽपश्यन्नस्फुटद् रविमण्डलम्,औक्षन् शोणितमम्भोदा, वायवोऽवान्सुदुःसहाः।

17.10

आर्च्छन् वामं मृगाः कृष्णाः, शस्त्राणां व्यस्मरन् भटाः,रक्तं न्यष्ठीवदक्लाम्य दखिद्यद् वाजिकुञ्जरम्।

17.11

न तानगणयन् सर्वानास्कन्दंश् च रिपून्, द्विषःअच्छिन्दन्नसिभिस् तीक्ष्णैरभिन्दंस् तोमरैस् तथा

17.12

न्यकृन्तंश् चक्रधाराभिरतुदन् शक्तिभिर् दृढम्,भल्लैरविध्यन्नुग्राऽग्रैरतृंहंस् तोमरैरलम्।

17.13

आस्यन् प्लवङ्गमा वृक्षानधुन्वन् भूधरैर् भृशम्,अहिंसन् मुष्टिभिः क्रोधाददशन् दशनैरपि।

17.14

प्रादुन्वन् जानुभिस् तूर्णमतुदंस् तलकूर्परैः,प्राहिण्वन्नरिमुक्तानि शस्त्राणि विविधानि च।

17.15

अतृणेट् शक्रजिच् छत्रूनभ्राम्यच् च समन्ततः,अध्वनच् च महाघोरं, न च कंचन नाऽदुनोत्।

17.16

नाऽजानन् सन्दधानं तं, धनुर् नैक्षन्त बिभ्रतम्नेषूनचेतन्नस्यन्तं, हतास् तेना ऽविदुर् द्विषः।

17.17

अशृण्वन्नन्यतः शब्दं, प्रपलायन्त चा ऽन्यतः,आक्रन्दमन्यतोऽकुर्वंस् तेना ऽहन्यन्त चाऽन्यतः।

17.18

प्रालोठन्त, व्यभिद्यन्त, परितो रक्तमस्रवन्,पर्यश्राम्यन्नतृप्यंश् च क्षतास् तेना ऽम्रियन्त च।

17.19

सौमित्रिराकुलस् तस्मिन् ब्रह्माऽस्त्रं सर्वरक्षसाम्निधनायाजुहूषत् तं व्यष्टभ्नाद् रघुनन्दनः।

17.20

ततो मायामयीं सीतां घ्नन् खड्गेन वियद्गतःअदृश्यतेन्द्रजिद्, वाक्यमवदत् तं मरुत्सुतः।

17.21

“मा ऽपराध्नोदियं किंचिदभ्रश्यत् पत्युरन्तिकात्सीतां राक्षस ! मा स्मैनां निगृह्णाः पाप ! दुःखिताम्”

17.22

“पीडाकरममित्राणां कर्तव्यमिति शक्रजित्अब्रवीत्, खड्गकृष्टश् च तस्या मूर्धानमच्छिनत्।

17.23

“यत्कृते ऽरीन् व्यगृह्णीम, समुद्रमतराम च,सा हते”ति वदन् राममुपातिष्ठन् मरुत्सुतः।

17.24

ततः प्रामुह्यतां वीरौ राघवावरुतां तथा,उष्णं च प्राणतां दीर्घमुच्चैर् व्याक्रोशतां तथा।

17.25

तावभाषत पौलस्त्यो “मा स्म प्ररुदितं युवाम्,ध्रुवं स मोहयित्वाऽस्मान् पापोऽगच्छन्निकुम्भिलाम्।

17.26

मा स्म तिष्ठत, तत्रस्थो वध्यो ऽस्मावहुताऽनलः,अस्त्रे ब्रह्मशिरस्युग्रे स्यन्दने चा ऽनुपार्जिते।

17.27

ब्रह्मा ऽदधाद् वधं तस्य तस्मिन् कर्मण्यसंस्थिते“प्रायच्छदाज्ञां सौमित्रेर् युथपानां च राघवः।

17.28

तां प्रत्यैच्छन् सुसंप्रितास् ततस् ते सविभीषणाः,निकुम्भिलां समभ्यायन्, न्यरुध्यन्त च राक्षसैः

17.29

दिक्पालैः कदनं तत्र सेने प्राकुरुतां महत्,ऐतां रक्षांसि निर्जित्य द्रुतं पौलस्त्यलक्ष्मणौ,

17.30

तत्रेन्द्रजितमैक्षेतां कृतधिष्ण्यं समाहितम्।सो ऽजुहोत् कृष्णवर्त्मानमामनन् मन्त्रमुत्तमम्।

17.31

अध्यायच् छक्रजिद् ब्रह्म, समाधेरचलन् न च।तमाह्वयत सौमित्रिरगर्जच् च भयंकरम्।

17.32

अकुप्यदिन्द्रजित् तत्र, पितृव्यं चाऽगदद् वचः“त्वमत्रा ऽजायथा, देह इहा ऽपुष्यत् सुराऽमिषैः,

17.33

इहा ऽजीव, इहैव त्वं क्रूरमारभथाः कथम्,नाऽपश्यः पाणिमार्द्रं त्वं, बन्धुत्वं नाऽप्यपैक्षथाः।

17.34

अधर्मान् ना ऽत्रसः पाप ! लोकवादान् न चा ऽबिभेः,धर्मदुषण ! नूनं त्वं ना ऽजाना, ना ऽशृणोरिदम्।

17.35

निराकृत्य यथा बन्धून् लघुत्वं यात्यसंशयम्।“पितृव्येण ततो वाक्यमभ्यधीयत शक्रजित्

17.36

“मिथ्या मा स्म व्यतिक्रामो, मच्छीलं मा न बध्यथाह्सत्यं समभवं वंशे पापानां रक्षसामहम्।

17.37

न त्वजायत मे शीलं तादृक्, यादृक् पितुस् तव।क्षयावहेषु दोषेषु वार्यमाणो मया ऽरमत्

17.38

दशग्रीवं ऽहमेतस्मादत्यजं, न तु विद्विषन्।परस्वान्यार्जयन्, नारीरन्यदीयाः परामृशत्।

17.39

व्यजिघृक्षत् सुरान् नित्यं, प्रामाद्यद् गुणिनां हिते,आशङ्कत सुहृद्बन्धूनवृद्धान् बह्वमन्यत।

17.40

दोषैररमतैभिस् ते पिता ऽत्यज्यत यैर् मया।ततोरुष्यदनर्दच् च, द्विविंशतिभिरेव च

17.41

शरैरताडयद् बन्धुं, पञ्चविंशतिभिर् नृपम्रावणिस् तस्य सौमित्रिरमथ्नाच् चतुरो हयान्।

17.42

सागरथिं चा ऽलुनाद् बाणैरभनक् स्यन्दनं तथा,सौमित्रिमकिरद् बाणैः परितो रावणिस् ततः।

17.43

तावस्फावयतां शाक्तिं, बाणांश् चाऽकिरतां मुहुः।वारुणं लक्ष्मणोऽक्षिप्यदक्षिपद् रौद्रमिन्द्रजित्।

17.44

ते परस्परमासाद्य शस्त्रे नाशमगच्छताम्,आसुरं राक्षसः शस्त्रं ततो घोरं व्यसर्जयत्,

17.45

तस्मान् निरपतद् भूरि शिलाशूलेष्टिमुद्गरम्।माहेश्वरेण सौमित्रिरस्तभ्नात् तत् सुदुर्जयम्।

17.46

ततो रौद्रसमायुक्तं माहेन्द्रं लक्ष्मणोऽस्मरत्,तेनागम्यत घोरेण, शिरश् चा ऽह्रियत द्विषः

17.47

अतुष्यन्नमराः सर्वे, प्राहृष्यन् कपियूथपाः,पर्यष्वजत सौमित्रिं, मूर्ध्न्यजिघ्रच् च राघवः।

17.48

अरोदीद् राक्षसाऽनीकमरोदन् नृभुजां पतिः,मैथिल्यै चा ऽशपद्धन्तुं तां प्राक्रमत चातुरः।

17.49

“अयुक्तमिदम्” त्यन्ये तमाप्ताः प्रत्यवारयन्,न्यरुन्धंश् चा ऽस्य पन्थानं बन्धुता शुचमारुणत्।

17.50

आस्फायता ऽस्य वीरत्वममर्षश् चा ऽप्यतायतरावणस्य ततः सैन्यं समस्तमयुयुत्सयत्।

17.51

अग्नीनवरिवस्यंश् च ते, ऽनमस्यंश् च शङ्करम्,द्विजानप्रीणयन् शान्त्यै यातुधाना भवद्भियः।

17.52

परितः पर्यवाद् वायुराज्यगन्धिर् मनोरमः,अश्रूयत स पुण्याहः स्वस्तिघोषः समुच्चरन्।

17.53

योद्धारो ऽबिभरुः शान्त्यै साऽक्षतं वारि मूर्धभिः,रत्नानि चा ऽददुर् गाश् च, समवाञ्छन्नथाशिषः।

17.54

अदिहंश् चन्दनैः शुभ्रैर्, विचित्रं समवस्त्रयन्,अधारयन् स्रजः कान्ता, वर्म चा ऽन्ये ऽदधुर् द्रुतम्।

17.55

समक्ष्णुवत शस्त्राणि, प्रामृजन् खड्गसंहतीः,गजादीनि समारोहन्, प्रातिष्ठन्ताथ सत्वराः

17.56

अपूरयन् नभः शब्दो बलसंवर्तसंभवःअपूर्यन्त च दिग्भागास् तुमुलैस् तूर्यनिस्वनैः।

17.57

आसीद् द्वारेषु संघट्टो रथाऽश्वद्विपरक्षसाम्समहाननिमित्तैश् च समभूयत भीषणैः

17.58

कपयो ऽबिभयुस् तस्मिन्नभञ्जंश् च महाद्रुमान्प्रोदखायन् गिरींस् तूर्णमगृह्णंश् च महाशिलाः।

17.59

ततः समभवद् युद्धं प्राहरन् कपिराक्षसाः,अन्योन्येना ऽभ्यभूयन्त, विमर्दमसहन्त च।

17.60

प्रावर्धत रजो भौमं, तद् व्याश्नुत दिशो दश,परात्मीयविवेकं च प्रामुष्णात् कपिरक्षसाम्।

17.61

ततो ऽद्विषुर् निरालोके स्वेभ्यो ऽन्येभ्यश् च राक्षसाः।अद्विषन् वानराश् चैव वानरेभ्यो ऽपि निर्दयाः

17.62

अघुरंस् ते महाघोरमश्च्योतन्नथ शोणितम्,समपद्यत रक्तेन समन्तात् तेन कर्दमः।

17.63

गम्भीराः प्रावहन् नद्यः, समजायन्त च ह्रदाः,वृद्धं च तद् रजो ऽशाम्यत्, समवेद्यन्त च द्विषः।

17.64

ततो ऽचित्रीयता ऽस्त्रौघैर् धनुश् चा ऽधूनयन् महत्रामः, समीहितं तस्य नाऽचेतन् स्वे न चा ऽपरे।

17.65

छिन्नानैक्षन्त भिन्नांश् च समन्ताद् रामसायुकैः।क्रुष्टं हाहेति चा ऽशृण्वन् न च रामं न्यरूपयन्।

17.66

अभिनच् छत्रुसंघातानक्षुणद् वाजिकुञ्जरम्,अपिनट् च रथाऽनीकं, न चा ऽज्ञायत संचरन्।

17.67

दश दन्तिसहस्राणि रथिनां च महात्मनाम्चतुर्दश सहस्राणि सारोहाणां च वाजिनाम्

17.68

लक्षे च द्वे पदातीनां राघवेण धनुर्भृताअनीयन्ताष्टमे भागे दिवसस्य परिक्षयम्।

17.69

यमलोकमिवाऽग्रथ्नाद्, रुद्राक्रीडमिवा ऽकरोत्,शैलैरिवा ऽचिनोद् भूमिं बृहद्भी राक्षसैर् हतैः।

17.70

अस्तुवन् देवगन्धर्वा, व्यस्मयन्त प्लवङ्गमाःकपीन्द्रेऽतन्यत प्रीतिः, पौलस्त्योऽमन्यताऽद्भुतम्।

17.71

राक्षस्यः प्रारुदन्नुच्चैः, प्राजुगुप्सन्त रावणम्।अमुह्यद् बालवृद्धं च, समरौदितरो जनः।

17.72

सर्वतश् चाऽभयं प्राप्नोन् नैच्छन् नृभ्यस् तु रावणः,फलं तस्येदमभ्यायाद् दुरुक्तस्येति चा ऽब्रुवन्।

17.73

ततो ऽधावन् महाघोरं रथमास्थाय रावणः,अक्ष्मायत मही, गृध्राः समारार्यन्त भीषणाः।

17.74

मेघाः सविद्युतो ऽवर्षंश् चेलक्नोपं च शोणितम्,अवान् भीमा नभस्वन्तः, प्रारुवन्नशिवाः शिवाः

17.75

आटाट्यता ऽवमत्या ऽसौ दुर्निमित्तानि, संयुगेअधुनोद् धनुरस्त्रौघैः प्रौर्णोनूयत विद्विषः

17.76

व्यनाशयंस् ततः शत्रून् सुग्रीवाऽस्ता महीभृतः,ततो व्यरसदग्लायदध्यशेत महीतलम्।

17.77

आश्च्योतद् रुधिरं, तोयमलसच् चाऽति विह्वलम्,अशीयत नृमांसाऽदां बलं सुग्रीवबाधितम्।

17.78

विरूपाक्षस् ततो क्रीडत् संग्रामे मत्तहस्तिना,मुष्टिनाऽदालयत् तस्य मूर्धानं वानराऽधिपः।

17.79

अचूर्णयच् च यूपाक्षं शिलया तदनन्तरम्।संक्रुद्धो मुष्टिनाऽतुभ्नादङ्गदोऽलं महोदरम्।

17.80

ततो ऽकुष्णाद् दशग्रीवः क्रुद्धः प्राणान् वनौकसाम्,अगोपायच् च रक्षांसि दिशश् चा ऽरीनभाजयत्।

17.81

आलोकयत् स काकुत्स्थमधृष्णोद्, घोरमध्वनत्,धनुरभ्रमयद् भीममभीषयत विद्विषः।

17.82

आस्कन्दल् लक्ष्मणं बानैरत्यक्रामच् च तं द्रुतम्,राममभ्यद्रवज् जिष्णुरस्कुनाच् चेषुवृष्टिभिः।

17.83

अपौहद् बाणवर्षं तद् भल्लै रामो निराकुलः,प्रत्यस्कुनोद् दषग्रीवं शरैराशीविषोपमैः।

17.84

मण्डलान्याटतां चित्रमच्छित्तां शस्त्रसंहतीः,जगद् विस्मापयेतां तौ, न च वीरावसीदताम्।

17.85

व्योम प्राचिनुतां बाणैः, क्ष्मामक्ष्मापयतां गतैः,अभित्तां तूर्णमन्योन्यं शिक्षाश् चा ऽतनुतां मुहुः।

17.86

समाधत्तासुरं शस्त्रं राक्षसः क्रूरविक्रमः,तदक्षरन् महासर्पान् व्याघ्रसिंहांश् च भीषणान्।

17.87

न्यषेधत् पावकाऽस्त्रेण रामस् तद् राक्षसस् ततःअदीव्यद् रौद्रमत्युग्रं, मुसलाद्यगलत् ततः

17.88

गान्धर्वेण न्यविद्यत् तत् क्षितीन्द्रो, ऽथ नराऽशनःसर्वमर्मसु काकुत्स्थ मौम्भत् तीक्ष्णैः शिलीमुखैः

17.89

ततस् त्रिशिरसं तस्य प्रावृश्चल् लक्ष्मणो ध्वजम्,अमथ्नात् सारथिं चाशु, भूरिभिश् चा ऽतुदच्छरैः।

17.90

अश्वान् विभीषनो ऽतुभ्नात् स्यन्दनं चाऽक्षिणोद् द्रुतम्,नाऽक्षुभ्नाद् राक्षसो, भ्रातुः शक्तिं चोदवृहद् गुरुम्।

17.91

तामापतन्तीं सौमित्रिस् त्रिधाऽकृन्तच्छिलीमुखैः,अशब्दायन्त पश्यन्तस् ततः क्रुद्धो निशाचरः

17.92

अष्टघण्टां महाशक्तिमुदयच्छन् महत्तराम्,रामाऽनुजं तया ऽविध्यत्, स महीं व्यसुराश्रयत्।

17.93

राघवस्याऽभृशायन्त सायकास्, तैरुपद्रुतःततस् तूर्णं दशग्रीवो रणक्ष्मा पर्यशेषयत्।

17.94

सस्फुरस्योदकर्षच् च सौमित्रेः शक्तिमग्रजः,असिञ्चदोषधीस् ता याः समानीता हनूमता।

17.95

उदजीवत् सुमित्राभूर् भ्राताश्लिष्यत तमायतम्,सन्यङ् मूर्धन्युपाशिङ्घ दपृच्छच् च निरामयम्

17.96

ततः प्रोदसहन् सर्वे योद्धुमभ्यद्रवत् परान्,अकृच्छ्रायत च प्राप्तो रथेना ऽन्येन ऽरावणः।

17.97

“भूमिष्ठस्या ऽसमं युद्धं रथस्थेने”ति मातलिःआहरद् रथमत्युग्रं सशस्त्रं मघवाज्ञया।

17.98

सो ऽध्यष्ठीयत रामेण, शस्त्रं पाशुपतं ततःनिरास्यत दशास्यस्, तच्छक्राऽस्त्रेणाजयन् नृपः।

17.99

ततः शतमहस्रेण रामः प्रौर्णोन् निशाचरम्बाणानामक्षिणोद् धुर्यान्, सारथिं चाऽदुनोद् द्रुतम्।

17.100

अदृश्यन्ता ऽनिमित्तानि, प्राह्वलत् क्षितिमण्डलम्,रावणः प्राहिणोच्छूलं, शक्तिं चैन्दीं महीपतिः।

17.101

ताभ्यामन्योन्यमासाद्य समवाप्यत संशमः,लक्षेण पत्रिणां वक्षः क्रुद्धो रामस्य राक्षसः

17.102

अस्तृणादधिकं रामस् ततो ऽदेवत सायकैः,अक्लाम्यद्रावणस्, तस्य सूतो रथमनाशयत्।

17.103

राक्षसोऽतर्जयत् सूतं पुनश् चाऽढौकयद् रथम्,निरास्येतामुभौबाणानुभौ धुर्यानविध्यताम्

17.104

उभावकृन्ततां केतूनाव्यथेतामुभौ न तौअदीप्येतामुभौ धृष्णू, प्रायुञ्जातां च नैपुणम्

17.105

उभौ मायां व्यतायेतां, वीरौ ना ऽश्राम्यतामुभौमण्डलानि विचित्राणि क्षिप्रमाक्रामतामुभौ

17.106

न चोभावप्यलक्ष्येतां, यन्तारावाहतामुभौस्यन्दनौ समपृच्येतामुभयोर् दीप्तवाजिनौ।

17.107

ततो मायामयान् मूर्ध्नो राक्षसो ऽप्रथयद्रणे,रामेणैकशतं तेषां प्रावृश्च्यत शिलीमुखैः।

17.108

समक्षुभ्नन्नुदन्वन्तः, प्राकम्पन्त महीभृतः,सन्त्रासमबिभः शक्रुः, प्रैंखच्च, क्षुभिता क्षितिः।

17.109

ततो मातलिना शस्त्रमस्मर्यत महीपतेःवधाय रावणस्योग्रं स्वयम्भूर् यदकल्पयत्।

17.110

नभस्वान् यस्य वाजेषु, फले तिग्मांशुपावकौगुरुत्वं मेरुसङ्काशं, देहः सूक्ष्मो वियन्मयः।

17.111

राजितं गारुडैः पक्षैर् विश्वेषां घाम तेजसाम्स्मृतं तद् रावणं भित्त्वा सुघोरं भुव्यशाययत्।

17.112

आबध्नन् कपिवदनानि संप्रसादं, प्राशंसत् सुरसमितिर् नृपं जिता ऽरिम्,अन्येषां विगतपरिप्लवा दिगन्ताः, पौलस्त्योऽजुषत शुचं विपन्नबन्धुः

18.1

व्यश्नुते स्म ततः शोको नाभिसम्बन्धसम्भवःविभीषणमसावुच्चै रोदिति स्म दशाननम्।

18.2

"भूमौ शेते दशग्रीवो महार्हशयनोचितः,नेक्षते विह्वलं मां च, न मे वाचं प्रयच्छति।

18.3

विपाकोऽयं दशग्रीव ! संदृष्टो ऽनागतो मया।त्वं तेनाऽभिहितः पथ्यं किं कोपं न नियच्छसि।

18.4

भजन्ति विपदस् तूर्णमतिक्रामन्ति सम्पदःतान्, मदान् नाऽवतिष्ठन्ते ये मते न्यायवादिनाम्।

18.5

अपथ्यमायतौ लोभादामनन्त्यनुजीविनःप्रियं, शृणोति यस् तेभ्यस्, तमृच्छन्ति न सम्पदः।

18.6

प्राज्ञास् तेजस्विनः सम्यक् पश्यन्ति च, वदन्ति च,तेऽवज्ञाता महाराज ! क्लाम्यन्ति, विरमन्ति, च।

18.7

लेढि भेषजवन् नित्यं यः पथ्यानि कटून्यपि,तदर्थं सेवते चाप्तान्, कदाचिन् न स सीदति।

18.8

सर्वस्य जायते मानः, स्वहिताच् च प्रमाद्यति,वृद्धौ भजति चा ऽपथ्यं नरो येन विनश्यति।

18.9

द्वेष्टि प्रायो गुणेभ्यो यन्, न च स्निह्यति कस्यचित्,वैरायते महद्भिश् च शीयते वृद्धिमानपि।

18.10

समाश्वसिमि केना ऽहं, कथं प्राणिमि दुर्गतःलोकत्रयपतिर् भ्राता यस्य मे स्वपिति क्षितौ

18.11

अहो जागर्ति कृच्छ्रेषु दैवं, यद् बलभिज्जितःलुठ्यन्ति भूमौ क्लिद्यन्ति बान्धवा मे स्वपन्ति च।

18.12

शिवाः कुष्णन्ति मांसानि, भूमिः पिबति शोणितम्,दशग्रीवसनाभीनां समदन्त्यामिषं खगाः,

18.13

येन पूतक्रतोर् मूर्ध्नि स्थीयते स्म महाहवे,तस्याऽपीन्द्रजितो दैवाद् ध्वांक्षैः शिरसि लीयते।

18.14

स्वर्भानुर् भास्करं ग्रस्तं निष्ठीवति कृताऽह्निकः,अभ्युपैति पुनर् भूतिं रामग्रस्तो न कश्चन।

18.15

त्वमजानन्निदं राजन्नीडिषे स्म स्वविक्रमम्,दातुं नेच्छसि सीतां स्म, विषयाणां च नेशिषे।

18.16

मन्त्रे जातु वदन्त्यज्ञास्, त्वं तानप्यनुमन्यसे,कथं नाम भवांस् तत्र ना ऽवैति हितमात्मनः

18.17

अपृष्टो नु ब्रवीति त्वां मन्त्रे मातामहो हितम्,"न करोमीतिपौलस्त्य ! तदा मोहात् त्वमुक्तवान्

18.18

त्वं स्म वेत्थ महाराज ! यत् स्माह न विभीषनः।पुरा त्यजति यत् क्रुद्धो मां निराकृत्य संसदि।

18.19

हविर् जक्षिति निःशङ्को मखेषु मधवानसौ,प्रवाति स्वेच्छया वायुरुद्गच्छति च भास्करः।

18.20

धनानामीशते यक्षा, यमो दाम्यति राक्षसान्,तनोति वरुणः पाशमिन्दुनोदीयते ऽधुना।

18.21

शाम्यत्यृतुसमाहारस्, तपस्यन्ति वनौकसः,नो नमस्यन्ति ते बन्धून्, वरिवस्यन्ति ना ऽमराः

18.22

श्रीर् निष्कुष्यति लङ्कायां, विरज्यन्ति समृद्धयः,न वेद तन्, न यस्याऽस्ति मृते त्वयि विपर्ययः।

18.23

शक्तिं संस्वजते शक्रो, गोपायति हरिः श्रियम्,देववन्द्यः प्रमोदन्ते, चित्रीयन्ते, घनोदयाः।

18.24

बिभ्रत्यस्त्राणि साऽमर्षा रणकाम्यन्ति चा ऽमराः,चकासति च, मांसाऽदां तथारन्ध्रेषु जाग्रति।

18.25

चञ्चूर्यते ऽभितो लङ्कामस्मांश् चा ऽप्यतिशेरते,भूमयन्ति स्वसामर्थ्यं, कीर्तिं नः कनयन्ति च।

18.26

दिशो व्यष्नुवते दृप्तास् त्वत्कृतां जहति स्थितिम्,क्षोदयन्ति च नः क्षुद्रा, हसन्ति त्वां विपद्गतम्।

18.27

शमं शमं नभस्वन्तः पुनन्ति परितो जगत्,उज्जिहीषे महाराज ! त्वं प्रशान्तो न किं पुनः

18.28

प्रोर्णोति शोकस् चित्तं मे, सत्वं संशाम्यतीव मेप्रमार्ष्टि दुःखमालोकं, मुञ्चाम्यूर्जं त्वया विना।

18.29

केन संविद्रतेनाऽन्यस् त्वत्तो बान्धववत्सलः,विरौमि शून्ये, प्रोर्णौमि कथं मन्युसमुद्भवम्।

18.30

रोदिम्यनाथमात्मानं बन्धुना रहितस् त्वया,प्रमाणं नोपकाराणामवगच्छामि यस्य ते

18.31

नेदानीं शक्रयक्षेन्द्रौ बिभीतो, न दरिद्रितः,न गर्वं जहितो दृप्तौ, न क्लिश्नीतो दशानन !

18.32

त्वया ऽपि नाम रहिताः कार्याणि तनुमो वयम्,कुर्मश् च जीविते बुद्धिं, धिक् तृष्णां कृतनाशिनीम्।

18.33

तृणेह्मि देहमात्मीयं। त्वं वाचं न ददासि चेत्,द्राघयन्ति हि मे शोकं स्मर्यमाणा गुणास् तव।

18.34

उन्मुच्य स्रजमात्मीयां मां स्रजयति को हसन्,नेदयत्यासनं को मे, को हि मे वदति प्रियम्।

18.35

न गच्छामि पुरा लङ्का मायुर् यावद् दधाम्यहम्,कदा भवति मे प्रीतिस्, त्वां पश्यामि न चेदहम्।

18.36

ऊर्ध्वं म्रिये मुहूर्ताद्धि विह्वलः क्षतबान्धवः,मन्त्रे स्म हितमाख्यामि, न करोमि तवा ऽप्रियम्।

18.37

अन्तःपुराणि पौलस्त्यं पौराश् च भृशदुःखिताःसंश्रुत्य स्मा ऽभिधावन्ति हतं रामेण संयुगे।

18.38

मूर्धजान् स्म विलुञ्चन्ति, क्रोशन्ति स्मा ऽतिविह्वलम्,अधीयन्त्युपकाराणां मुहुर् भर्तुः प्रमन्यु च।

18.39

रावणस्य नमन्ति स्म पौराः सास्रा रुदन्ति च।“भाषते स्म ततो रामो वचः पौलस्त्यमाकुलम्

18.40

“दातुः स्थातुर् द्विषां मूर्ध्नि यष्टुस् तर्पयितुः पित् न्युद्धाऽभग्नाविपन्नस्य किं दशास्यस्य शोचसि

18.41

बोभवीति न सम्मोहो व्यसने स्म भवादृशाम्,किं न पश्यसि, सर्वो ऽयं जनस् त्वामवलम्बते।

18.42

त्वमर्हसि भ्रातुरनन्तराणि कर्तुं, जनस्या ऽस्य च शोकभङ्गम्,धुर्ये विपन्ने त्वयि राज्यभारो मज्जत्यनूढः क्षणदाचरेन्द्र !“

19.1

अपमन्युस् ततो वाक्यं पौलस्त्यो राममुक्तवान्“अशोच्योऽपि व्रजन्नस्तं सनाभिर् दुनुयान् न किम्।

19.2

तं नो देवा विधेयासुर् येन रावणवद् वयम्सपत्नांश् च ऽधिजीयास्म, संग्रामे च मृषीमहि।

19.3

क्रियेरंश् च दशास्येन यथा ऽन्येना ऽपि नः कुलेदेवद्र्यञ्चो नराऽहारा न्यञ्चश्च द्विषतां गणाः।

19.4

स एव घारयेत् प्राणानीदृशे बन्धुविप्लवे,भवेदाश्वासको यस्य सुहृच्छक्तो भवादृशः।

19.5

म्रियेयोर्ध्वं मुहूर्ताद्धि, न स्यास् त्वं यदि मे गतिः,आशंसा च हि नः, प्रेते जीवेमदशमूर्धनि।

19.6

प्रकुर्याम वयं देशे गर्ह्यां तत्र कथं रतिम्,यत्र विंशतिहस्तस्य न सोदर्यस्य सम्भवः।“

19.7

आमन्त्रयेत तान् प्रह्वान् मन्त्रिणोऽथ विभीषणः“गच्छेत त्वरितं लङ्कां, राजवेश्म विशेत च।

19.8

आददीध्वं महाऽर्हाणि तत्र वासांसि सत्वराःउद्धुनीयात सत्केतून्, निर्हरेताऽग्र्यचन्दनम्।

19.9

मुञ्चेताकाशधूपांश्च, ग्रथ्नीयात स्रजः शुभाः,आनयेता ऽमितं दारु कर्पूराऽगुरुकुङ्कुमम्।

19.10

उह्येरन् यज्ञ पात्राणि, ह्रियेत च विभावसुः,भ्रियेत चाज्यमृत्विग्भिः, कल्प्येत च समित्कुशम्।

19.11

स्नानीयैः स्नापयेताशु, रम्यैर् लिम्पेत वर्णकैः,अलङ्कुर्यात रत्नैश्च रावणाऽर्हैर् दशाननम्।

19.12

वासयेत सुवासोभ्यां मेध्याभ्यां राक्षसाधिपम्,ऋत्विक् स्रग्विणमादध्यात् प्राङ्मूर्धानं मृगाऽजिने।

19.13

यज्ञपात्राणि गोत्रेषु चिनुयाच् च यथाविधि,जुहुयाच् च हविर् वह्नौ, गायेयुः साम सामगाः।“

19.14

गत्वा ऽथ ते पुरीं लङ्कां कृत्वा सर्वं यथोदितम्समीपेऽन्त्याहुतेः साऽस्राः प्रोक्तवन्तो विभीषणम्

19.15

“कृतं सर्वं यथोद्दिष्टं, कर्तुं वह्निजलक्रियाम्प्रयतेथा महाराज ! सह सर्वैः स्वबन्धुभिः।

19.16

अज्ञावन् नोत्सहेथास् त्वं, धेया धीरत्वमच्युतम्,स्थेयाः कार्येषु बन्धूनां, हेयाः शोकोद्भवं तमः।

19.17

नाऽवकल्प्यमिदं, ग्लायेद् यत् कृच्छ्रेषु भवानपिन पृथग्जनवज् जातु प्रमुह्येत् पण्डितो जनः।

19.18

यच्च यत्र भवांस् तिष्ठेत्, तत्रा ऽन्यो रावणस्य न,यच्च यत्र भवान् सीदेन् महद्भिस् तद् विगर्हितम्।

19.19

आश्चर्यं, यच्च यत्र त्वां प्रब्रूयाम वयं हितम्,अपि साक्षात् प्रशिष्यास् त्वं कृच्छ्रेष्विन्द्रपुरोहितम्।

19.20

कामो जनस्य“जह्यास् त्वं प्रमादं नैर्ऋताऽधिप !”उत द्विषोऽनुशोचेयुर् विप्लवे, किमु बान्धवाः।

19.21

स भवान् भ्रातृवद् रक्षेद् यथावदखिलं जनम्,न भवान् संप्रमुह्येच् चेदाश्वस्युश् च निशाचराः,

19.22

ततः स गतवान् कर्तुं भ्रातुरग्निजलक्रियाम्।प्रोक्तवान् कृतकर्तव्यं वचो रामोऽथ राक्षसम्।

19.23

अम्भांसि रुक्मकुम्भेन सिञ्चन् मूर्धि समाधिमान्“त्वं राजा रक्षसां लङ्का मवेक्षेथा विभीषन ?

19.24

क्रुद्धाननुनयेः सम्यक्, धनैर्लुब्धानुपार्जयेः,मानिनो मानयेः काले, त्रस्तान् पौलस्त्य ! सान्त्वयेः।

19.25

इच्छा मे परमा, नन्देः कथं त्वं वृत्रशत्रुवत्,इच्छेद्धि सुहृदं सर्वो वृद्धिसंस्थं यतः सुहृत्।

19.26

वर्धिषीष्टाः स्वजातेषु, वध्यास् त्वं रिपुसंहतीः,भूयास् त्वं गुणिनां मान्यस्, तेषां स्थेया व्यवस्थितौ।

19.27

धेयास् त्वं सुहृदां प्रीतिं, वन्दिषीष्ठा दिवौकसः,सोमं पेयाश् च, हेयाश् च हिंस्रा हानिकरीः क्रियाः

19.28

अवसेयाश् च कार्याणि धर्मेण पुरवासिनाम्,अनुरागं क्रिया राजन् ! सदा सर्वगतं जने।

19.29

घानिषीष्ट त्वया मन्युर्, ग्राहिषीष्ट समुन्नतिः,रक्षोभिर् दर्शिषीष्ठास् त्वं, द्रक्षीरन् भवता च ते।

19.30

मन्युं वध्या भटवधकृतं बालवृद्धस्य राजन् !, शास्त्राऽभिज्ञाः सदसि सुधियः सन्निधिं ते क्रियासुः,संरंसीष्ठाः सुरमुनिगते वर्त्मनि प्राज्यधर्मे, संभुत्सीष्ठाः सुनयनयनैर् विद्विषामीहितानि।“

20.1

समुपेत्य ततः सीतामुक्तवान् पवनात्मजःदिष्ट्या वर्धस्व वैदेहि ! हतस् त्रैलोक्यकण्टकः

20.2

अनुजानीहि हन्यन्तां मयैताः क्षुद्रमानसाःरक्षिकास् तव राक्षस्यो, गृहाणैतासु मत्सरम्।

20.3

तृण्हानि दुराचारघोररूपाशयक्रियाः,हिंस्रा भवतु ते बुद्धिरेतास्, कुरु निष्ठुरम्।

20.4

पश्चिमं करवामैतत् प्रियं देवि ! वयं तव,“ततः प्रोक्तवती सीता वानरं करुणाशया।

20.5

“उपशाम्यतु, ते बुद्धिः पिण्डनिर्वेशकारिषुलघुसत्वेषु, दोषोऽयं यत्कृतोनिहतो ऽसकौ।

20.6

न हि प्रेष्यवधं घोरं करवान्यस्तु ते मतिः,एधि कार्यकरस् त्वं मे गत्वा प्रवद राघवम्।

20.7

“दिदृक्षुर् मैथिली राम ! पश्यतु त्वाऽविलम्बितम्”।तथेति स प्रतिज्ञाय गत्वा राघवमुक्तवान्।

20.8

“उत्सुकानीयतां देवी काकुत्स्थकुलनन्दन !”क्ष्मां लिखित्वा विनिश्वस्य स्वरालोक्य विभीषणम्

20.9

उक्तवान् राघवः“सीतामानया ऽलंकृतामिति।”गत्वा प्रणम्य तेनोक्ता मैथिली मधुरं वचः।

20.10

“जहीहि शोकां वैदेहि ! प्रीतये धेहि मानसम्,रावणे जहिहि द्वेषां, जहाहि प्रमदावनम्।

20.11

स्नाह्यनुलिम्प धूपाय, निवस्स्वाविध्य च स्रजम्,रत्नान्यामुञ्च, संदीप्ते हविर् जुहुधि पावके,

20.12

अद्धि त्वं पञ्चगव्यं च, छिन्धि संरोधजं तमः,आरोह शिबिकां हैमीं, द्विषां जहि मनोरथान्।

20.13

तृणेढु त्वद्वियोगोत्थां राजन्यानां पतिः शुचम्,भवतादधियुक्ता त्वमत ऊर्ध्वं स्ववेश्मनि।

20.14

दीक्षस्व सह रामेण त्वरितं तुरगाऽध्वरे,दृश्यस्व पत्या प्रीतेन प्रीत्या प्रेक्षस्व राघवम्।

20.15

अयं नियोगः पत्युस् ते, कार्या नाऽत्र विचारणा,भूषया ऽङ्गं, प्रमाणं चेद्, रामं गन्तुं यतस्व च

20.16

मुदा संयुहि काकुत्स्थं, स्वयं चाप्नुहि सम्पदम्,उपेह्यूर्ध्वं मुहूर्तात् त्वं देवि ! राघवसन्निधिम्।

20.17

ऊर्ध्वं मुहूर्तादह्नो ऽङ्ग ! स्वामिनी स्म भव क्षितेःराजपत्नीनियोगस्थमनुशाधि पुरीजनम्।

20.18

उत्तिष्ठस्व मते पत्युर्, यतस्वा ऽलङ्कृतौ तथा,प्रतिष्ठस्व च तं द्रष्टुं द्रष्टव्यं त्वं महीपतिम्।"

20.19

अनुष्ठाय यथादिष्टं नियोगं जनकात्मजाममारूढवती यानं पट्टांऽशुकवृतानना।

20.20

लज्जाऽनता विसंयोगदुःखस्मरणविह्वलासाऽस्रा गत्वा ऽन्तिकं पत्युर् दीना रुदितवत्यसौ।

20.21

प्राप्तचारित्र्यसन्देहस् ततस् तामुक्तवान् नृपःइच्छामे"नाददे सीते ! त्वामहं गम्यतामतः"।

20.22

रावणाऽङ्कपरिश्लिष्टा त्वं हृल्लेखकरी मममतिं बधान सुग्रीवे , राक्षसेन्द्रं गृहाण वा।

20.23

अशान भरताद् भोगान्, लक्ष्मणं प्रवृणीष्व वा,कामाद् वा याहि, मुच्यन्तामाशा रामनिबन्धनाः।

20.24

क्व च ख्यातो रघोर् वंशः, क्व तं परगृहोषिता,अन्यस्मै हृदयं देहि, ना ऽनभीष्टे घटामहे।

20.25

यथेष्टं चर वैदेहि !, पन्थानः सन्तु ते शिवाः,कामास् तेऽन्यत्र तायन्तां विशङ्कां त्यज मद्गताम्।

20.26

ततः प्रगदिता वाक्यं मैथिलाऽभिजना नृपम्"स्त्रीसामान्येन सम्भूता शङ्का मयि विमुच्यताम्।

20.27

दैवाद् बिभीहि काकुत्स्थ ! जिह्रीहि त्वं तथा जनात्,मिथ्या मामभिसंक्रुध्य न्नवशां शत्रुणा हृताम्।

20.28

चेतसस् त्वयि वृत्तिर् मे, शरीरं रक्षसा हृतम्,विदांकुर्वन्तु सम्यञ्चो देवाः सत्यमिदं वचः

20.29

त्वं पुनीहि पुनीहीति पुनन् वायो ! जगत्त्रयम्चरन् देहेषु भूतानां विद्धि मे बुद्धिविप्लवम्।

20.30

खमट, द्यामटा ऽटोर्वीमित्यटन्त्यो ऽतिपावनाःयूयमापो ! विजानीत मनोवृत्तिं शुभां मम।

20.31

जगन्ति धत्स्व धत्स्वेति दधती त्वं वसुन्धरे !अवेहि मम चारित्रं नक्तंदिवमविच्युतम्।

20.32

रसान् संहर, दीप्यस्व, ध्वान्तं जहि, नभो भ्रम,इतीहमानस् तिग्मांऽशो ! वृत्तं ज्ञातुं घटस्व मे।

20.33

स्वर्गे विद्यस्व, भुव्यास्व, भुजङ्गनिलये भव,एवं वसन् ममाकाश ! संबुध्यस्व कृताऽकृतम्।

20.34

चितां कुरु च सौमित्रे ! व्यसनस्या ऽस्य भेषजम्,रामस् तुष्यतु मे वा ऽद्य, पापां प्लुष्णातु वा ऽनलः

20.35

राघवस्य मतेना ऽथ लक्ष्मणेनाचितां चिताम्दृष्ट्वा प्रदक्षिणीकृत्य रामं प्रगदिता वचः

20.36

प्रवपाणि वपुर् वह्नौ रासा ऽहं शाङ्किता त्वया,सर्वे विदन्तु शृण्वन्तु भवन्तः स प्लवङ्गमाः।

20.37

मां दुष्टां ज्वलितवपुः प्लुषाण वह्ने ! संरक्ष क्षतमलिनां सुहृद् यथा वा,एषा ऽहं ऋतुषु वसोर् यथाज्यधारा त्वां प्राप्ता विधिवदुदीर्णदीप्तिमालम्।

21.1

समुत्क्षिप्य ततो वह्निर् मैथिलीं राममुक्तवान्“काकुत्स्थ ! दयितां साध्वीं त्वमाशङ्किष्यथाः कथम्

21.2

ना भविष्यदियं शुद्धा यद्यपास्यमहं ततःन चैनां, पक्षपातो मे धर्मादन्यत्र राघव !

21.3

अपि तत्ररिपुः सीतां ना ऽर्थयिष्यत दुर्मतिः,क्रूरं जात्ववदिष्यच् च जात्वस्तोष्यच्छ्रियं स्वकाम्।

21.4

सङ्कल्पं ना ऽकरिष्यच् च तत्रेयं शुद्धमानसा,सत्याऽमर्षमवाप्स्यस् त्वं रामः सीतानिबन्धनम्।

21.5

त्वया ऽद्रक्ष्यत किं ना ऽस्याः शीलं संवसता चिरम्,अदर्शिष्यन्त वा चेष्टाः कालेन बधुना न किम्।

21.6

यावज्जिवमशोचिष्यो, ना ऽहास्यश् चेदिदं तमः,भानुरप्यपतिष्यत् क्ष्मामक्षोभिष्यत चेदियम्।

21.7

समपत्स्यत राजेन्द्र ! स्त्रैणं यद्यत्र चापलम्,लोकपाला इहायास्यंस् ततो ना ऽमी कलिद्रुहः।

21.8

आश्चर्यं यच्च यत्र स्त्री कृच्छ्रे ऽवर्त्स्यन् मते तव,त्रासादस्यां विनष्टायां किं किमालप्स्यथाः फलम्।

21.9

यत्र यच्चा ऽमरिष्यत् स्त्री साध्वसाद् दोषवर्जितातदसूयारतौ लोके तस्या वाच्यास्पदं मृषा।

21.10

अमंत्स्य भवान् यद्वद् तथैव च पिता तवनागमिष्यद् विमानस्थः साक्षाद् दशरथो नृपः।

21.11

ना ऽकल्प्स्यत् सन्निधिं स्थानुः शूली वृषभवाहनःअन्वभाविष्यता ऽन्येन मैथिली चेत् पतिव्रता।

21.12

आनन्दयिष्यदागम्य कथं त्वामरविन्दसत्राजेन्द्र ! विश्वसूर् धाता चारित्र्ये सीतया क्षते।

21.13

प्रणमन् ब्रह्मणा प्रोक्तो राजका ऽधिपतिस् ततः“ना, शोत्स्यन् मैथिली लोके, नाचरिष्यदिदं यदि।

21.14

नाऽमोक्ष्याम वयं शङ्का मिहाधास्यन् न चेद् भवान्,किं वा चित्रमिदं युक्तं, भवान् यदकरिष्यत।

21.15

प्रावर्तिष्यन्त चेष्टाश् चेद्याथातथ्यवत् तव,अनुशास्ये त्वया लोके रामाऽवर्त्स्यंस्तरां ततः

21.16

प्राणमन्तम् ततो राममुक्तवानिति शङ्करः“किं नारायणमात्मानं ना ऽभोत्स्यत भवानजम्।

21.17

को न्यो ऽकर्त्स्यदिह प्राणान् दृप्तानां च सुरद्विषाम्,को वा विश्वजनीनेषु कर्मसु प्राघटिष्यत

21.18

दैत्यक्षये महाराज ! यच्च यत्रा ऽघटिष्यथाःसमाप्तिं जातु तत्रापि किं ना ऽनेष्यस् त्वमीहितम्।

21.19

तातं प्रसाद्य कैयेय्या भरताय प्रपीडितम्सहस्रचक्षुषं रामो निनंसुः परिदृष्टवान्।

21.20

प्रेता वरेण शक्रस्य प्राणन्तः कपयस् ततःसंजाताः फलिनानम्ररोचिष्णुद्रुमसद्रवः।

21.21

भ्रमर कुलाकुलोल्बणसुगन्धिपुष्पतरुस् तरुणमधूकसम्भवपिशङ्गिततुङ्गशिखःशिखरशिला ऽन्तरालपरिक्wxल्क्ऌप्तजला ऽवसरः सरसफलश्रियं स विततान सुवेलगिरिः।

21.22

संवाद्भिः सकुसुमरेणुभिः समीरै रानम्रैर् बहुफलधारिभिर् वना ऽन्तैःश्च्योतद्भिर् मधुपटलैश् च वानराणाम् आप्यानो रिपुवधसम्भवः प्रमोदः

21.23

आयान्त्यः स्वफलभरेण भङ्गुरत्वं भृङ्गालीनिचयचिता लतास् तरूणाम्सामोदाः क्षितितलसंस्थिताऽवलोप्या भोक्त् णां श्रममदयं न नीतवत्यः।

22.1

ततो रामो हनूमन्तमुक्तवान् हृष्टमानसम्“अयोध्यां श्वः प्रयातासि कपे ! भरतपालिताम्।

22.2

गाधितासे नभो भूयः स्फुटन्मेघघटावलि,ईक्षितासे ऽम्भसां पत्युः पयः शिशिरशीकरम्।

22.3

सेवितासे प्लवङ्ग ! त्वं महेन्द्रा ऽद्रेरधित्यकाःव्युत्क्रान्तवर्त्मनो भानोः सहज्योत्स्नाकुमुद्वतीः।

22.4

चन्दनद्रुमसंच्छन्ना निराकृतहिमश्रथाःदर्शितारस् त्वया ताश् च मलयोपत्यकाः शुभाः।

22.5

प्रतन्व्यः कोमला विन्ध्ये सहितारः स्यदं न तेलताः स्तबकशालिन्यो मधुलेहिकुलाकुलाः।

22.6

द्रष्टासि प्रीतिमानारात् सखिभिः सह सेविताम्सपक्षपातं किष्किन्धां पूर्वक्रीडां स्मरन् मुहुः।

22.7

त्वया सन्दर्शितारौ ते माल्यवद्दण्डकावने,उपद्रुतश् चिरं द्वन्द्वैर् ययोः क्लिशितवानहम्।

22.8

आप्तारौ भवता रम्यावाश्रमौ हरिणाकुलौपुण्योदकद्विजाकीर्णौ सुतीक्ष्णशरभङ्गयोः

22.9

अतिक्रान्ता त्वया रम्यं दुःखमत्रेस् तपोवनम्,पवित्रचित्रकूटे ऽद्रौ त्वं स्थातासि कुतूहलात्।

22.10

ततः परं भरद्वाजो भवता दर्शिता मुनिः,द्रष्टारश् च जनाः पुन्या यामुनाऽम्बुक्षतांऽहसः।

22.11

स्यन्त्वा स्यन्त्वा दिवः शम्भोर् मूर्ध्नि स्कन्त्वा भुवं गताम्गाहितासे ऽथ पुण्यस्य गङ्गां मूर्तिमिव द्रुताम्।

22.12

तमसाया महानीलपाषाणसदृशत्विषःवना ऽन्तात् बहु मन्तासे नागराक्रीडशाखिनः।

22.13

नगरस्त्रीस्तनन्यस्तधौतकुङ्कुमपिञ्जराम्विलोक्य सरयूं रम्यां गन्ता ऽयोध्या त्वया पुरी।

22.14

आनन्दितारस् त्वां दृष्ट्वा प्रष्टारश् चावयोः शिवम्मातरः सह मैथिल्या, तोष्टा च भरतः परम्।

22.15

आख्यातासि हतं शत्रुमभिषिक्तं विभीषणम्,सुग्रीवं चा ऽर्जितं मित्रं, सर्वांश् चागामुकान् द्रुतम्

22.16

गन्तारः परमां प्रीतिं पौराः श्रुत्वा वचस् तव,ज्ञात्वैतत् सम्मुखीनश् च समेता भरतो ध्रुवम्।

22.17

गते त्वयि पथा ऽनेन वयमप्यंहितास्महे,लब्धाहे ऽहं धृतिं प्राप्ते भूयो भवति सम्मुखे।

22.18

गते तस्मिन् गृहीता ऽर्थे रामः सुग्रीवराक्षसौउक्तवान् श्वो ऽभिगन्तास्थो युवां सह मया पुरम्।

22.19

द्रष्टास्थस् तत्र तिस्रो मे मात् स् तुष्टऽन्तरात्मनःआन्त्यन्तीनं सखित्वं च प्राप्तास्थो भरताश्रयम्।

22.20

नैवं विरहदुःखेन वयं व्याघानितास्महे,श्रमो नुभविता नैवं भवद्भ्यां च वियोगजः,

22.21

एवं युवां मम प्रीत्यै कल्प्तास्थः कपिराक्षसौ !गन्तुं प्रयतितासाथे प्रातः सह मया यदि।

22.22

उत्कवन्तौ ततो रामं वचः पौलस्त्यवानरौअनुग्रहो ऽयं काकुत्स्थ ! गन्तास्वो यत् त्वया सह।

22.23

अनुमन्तास्वहे नावां भवन्तं विरहं त्वयाअपि प्राप्य सुरेन्द्रत्वं, किं नु प्रत्तं, त्वयास्पदम्।

22.24

ततः कथाभिः समतीत्य दोषा मारुह्य सैन्यैः सह पुष्पकं तेसम्प्रस्थिता वेगवशादगाधं प्रक्षोभयन्तः सलिलं पयोधेः।

22.25

सेतुं, महेन्द्रं, मलयं सविन्ध्यं, समाल्यवन्तं गिरिमृष्यमूकम्,सदण्डकाऽरण्यवातीं च पम्पां रामः प्रियायाः कथयन् जगाम।

22.26

एते ते मुनिजनमण्डिता दिगन्ताः, शैलोऽयं लुलितवनः स चित्रकूटः,गङ्गेयं सुतनु! विशालतीररम्या, मैथिल्या रघुतनयो दिशन् ननन्द।

22.27

शिञ्जानभ्रमरकुलाकुलाऽग्रपुष्पाः शीताऽम्भःप्रविलयसंप्लवा ऽभिलीनाःएते ते सुतनु ! पुरीजनोपभोग्या दृश्यन्ते नयनमनोरमा वना ऽन्ताः।

22.28

स्थानं नः पूर्वजानामियमधिकमसौ प्रेयसी पूरयोध्या, दूरादालोक्यते या हुतविविधहविः प्रीणिता ऽशेषदेवा,सो ऽयं देशो, रुदन्तं पुरजनमखिलं यत्र हित्वा प्रयातौ आवां सीते ! वना ऽन्तं सह धृतधृतिना लक्ष्मणेन क्षपाऽन्ते।

22.29

तूर्याणामथ निःस्वनेन सकलं लोकं समापूरयन् विक्रान्तैः करिणां गिरीन्द्रसदृशां क्ष्मां कम्पयन् सर्वतःसानन्दा ऽश्रुविलोचनः प्रकृतिभिः सार्धं सहा ऽन्तः पुरः सम्प्राप्तो भरतः समारुतिरलं नम्रः समं मातृभिः

22.30

अथ ससम्भ्रमपौरजनावृतो भरतपाणिधृतोज्ज्वलचामरःगुरुजनद्विजबन्ध्यभिनन्दितः प्रविशति स्म पुरं रघुनन्दनः।

22.31

प्रविधाय धृतिं परां जनानां युवराजं भरतं ततोऽभिषिच्यजघटे तुरगाऽध्वरेण यष्टुं कृतसम्भारविधिः पतिः प्रजानाम्।

22.32

इदमधिगतमुक्तिमार्गचित्रं विवदिषतां वदतां च सन्निबन्धात्जनयति विजयं सदा जनानां युधि सुसमाहितमैश्वरं यथा ऽस्त्रम्।

22.33

दीपतुल्यः प्रबन्धो ऽयं शब्दलक्षणचक्षुषाम्हस्ता ऽमर्ष इवा ऽन्धानां भवेद् व्याकरणादृते।

22.34

व्याख्यागम्यमिदं काव्य मुत्सवः सुधियामलम्,हता दुर्मेघसश् चा ऽस्मिन् विद्वत्प्रियतया मया।

22.35

काव्यमिदं विहितं मया वलभ्यां श्रीधरसेननरेन्द्रपालितायाम्,कीर्तिरतो भवतान् नृपस्य, तस्य प्रेमकरः क्षितिपो यतः प्रजानाम्।